

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця

На правах рукопису

ЄРМАКОВ ІВАН ОЛЕГОВИЧ

УДК 338.48:005.934:339.9

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В
УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗРУШЕНЬ**

Спеціальність 242 Туризм

Галузь знань 24 Сфера обслуговування

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І. О. Єрмаков
(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник: Сущенко Олена Анатоліївна, доктор економічних наук,
професор

Дисертація є ідентичною іншим примірникам дисертації
Голова спеціалізованої вченої ради ДФ 64.055. _____
д.е.н., професор _____

Харків – 2026

АНОТАЦІЯ

Єрмаков І. О. Забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 242 Туризм (галузь знань 24 Сфера обслуговування). Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, 2026.

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення актуального наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад і розробленні практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень.

Актуальність проблематики зумовлена тим, що сучасна туристична галузь функціонує в середовищі багатовекторних трансформацій, які охоплюють воєнно-безпекові, фінансово-економічні, інфраструктурні, цифрові, інформаційні, логістичні, інституційні та репутаційні зміни. За таких умов економічна безпека туристичної галузі постає не як вузька характеристика захищеності окремих суб'єктів ринку, а як інтегральна властивість складного комплексу, здатного підтримувати функціональну цілісність, стійкість господарських зв'язків, адаптацію до зовнішніх викликів, ресурсне відтворення та потенціал подальшого розвитку.

У першому розділі досліджено теоретичні засади забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень. Показано, що туристична галузь є складним міжсекторальним соціально-економічним комплексом, який охоплює систему суб'єктів, видів діяльності, ресурсів, інфраструктурних та інформаційних елементів, пов'язаних зі створенням, просуванням, реалізацією та споживанням туристичного продукту. Доведено, що саме таке розуміння є методично продуктивним для безпекового аналізу, оскільки дозволяє розглядати туристичну галузь не як сукупність ізольованих підприємств, а як цілісну відкриту систему, чутливу до змін у зовнішньому середовищі.

Уточнено категоріальний апарат дослідження шляхом змістовного розмежування понять «туризм», «туристична галузь», «безпека», «економічна безпека», «ризик», «загроза», «глобальні зрушення» та «економічна безпека туристичної галузі». Обґрунтовано, що економічну безпеку туристичної галузі доцільно трактувати не лише як стан захищеності від загроз, а як системно організовану здатність галузі підтримувати функціональну цілісність, стабільність господарських зв'язків, конкурентоспроможність, ресурсне відтворення, адаптацію до глобальних зрушень та можливість подальшого розвитку.

Установлено, що туристична галузь як об'єкт забезпечення економічної безпеки характеризується структурною складністю, багатосуб'єктністю, полікомпонентністю, відкритістю до зовнішнього середовища, залежністю від міжгалузевих зв'язків, високою чутливістю до зовнішніх ризиків і потребою в постійній адаптації. Визначено, що саме ці характеристики зумовлюють її підвищену вразливість до зовнішніх впливів, а отже, вимагають розглядати забезпечення економічної безпеки як комплекс управлінських, організаційних, фінансово-економічних та інституційних рішень. Виокремлено й систематизовано основні теоретичні підходи до дослідження економічної безпеки туристичної галузі, а саме: системний, захисний, ресурсно-функціональний, ризик-орієнтований, адаптивний, відтворювально-розвитковий, інституційний та синергетичний. Доведено, що лише їх інтегроване використання дозволяє релевантно визначити закономірності функціонування туристичної галузі в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Виявлено, що в умовах глобальних зрушень економічна безпека туристичної галузі набуває нових змістових характеристик, оскільки її стан визначається не ізольованою дією окремих загроз, а комплексним впливом багатовекторних трансформацій. Обґрунтовано, що до основних типів глобальних зрушень, які формують сучасну конфігурацію безпекових викликів для туристичної галузі, належать інтеграційно-регіоналізаційні, фінансово-економічні, інформаційно-цифрові, когнітивно-технологічні, віртуалізаційні, інституційні, транснаціоналізаційні та безпеково-кризові зрушення.

Визначено, що особливостями забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень є багаторівневий характер безпеки, посилення ролі адаптивності, зростання значення цифрової стійкості, залежність від міжгалузевих і міжсекторальних зв'язків, територіальна диференціація вразливості, необхідність поєднання короткострокової стабілізації з довгостроковим розвитком та перехід до випереджального управління ризиками. Доведено, що економічна безпека туристичної галузі має розглядатися не як статичний стан захищеності, а як динамічна системна спроможність зберігати життєздатність та адаптуватися до змін.

У другому розділі проведено аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку туристичної галузі України в контексті економічної безпеки, здійснено оцінювання ключових загроз і ризиків, а також узагальнено міжнародний досвід і європейські практики забезпечення економічної безпеки туристичної галузі. Встановлено, що сучасний стан туристичної галузі України формується під впливом тривалого поєднання кризових і трансформаційних чинників, серед яких визначальними є наслідки повномасштабної війни, просторове переформатування туристичних потоків, зростання ролі внутрішнього туризму, посилення регіональної асиметрії та зміна економічної моделі функціонування галузі.

Доведено, що в умовах воєнного стану розвиток туристичної галузі набув виразно нерівномірного, поляризованого та просторово зміщеного характеру, що безпосередньо впливає на рівень її економічної безпеки. Виявлено, що в умовах обмеженості традиційної статистики туристичних потоків найбільш репрезентативними індикаторами сучасного стану туристичної галузі є туристичний збір і податкові надходження від суб'єктів туристичної діяльності. Обґрунтовано, що ці показники відображають не лише наявність туристичної активності, а й рівень фінансової результативності, податкової спроможності та фактичної життєздатності галузі в кризових умовах.

Доведено, що сучасний розвиток туристичної галузі України характеризується виразною регіональною диференціацією, яка в умовах війни набула не лише економічного, а й безпекового змісту. Визначено, що

концентрація туристичного збору, податкових надходжень і відновлювальної активності у столиці, західних і частині центральних областей поєднується з довготривалою деградацією туристичного потенціалу прифронтових, окупованих і найбільш уразливих територій. Це дозволило розглядати регіональну диференціацію не лише як статистичний факт, а й як аналітичний індикатор нерівномірності економічної безпеки туристичної галузі.

Обґрунтовано, що для адекватного оцінювання вразливості туристичної галузі необхідним є формування системи показників, яка поєднує фінансово-економічний, просторово-регіональний, інфраструктурно-функціональний, безпеково-дестабілізаційний та адаптаційно-відновлювальний блоки. Визначено складові показники інтегрального індексу вразливості туристичної галузі, розмежовано їх на стимулятори та дестимулятори залежно від напряму впливу на стан економічної безпеки. Проведено розрахунок інтегрального індексу вразливості туристичної галузі для вибраних регіонів України.

Узагальнення міжнародного досвіду та європейських практик показало, що сучасна модель забезпечення економічної безпеки туристичної галузі ґрунтується на переході від вузько захисної логіки до комплексної системи резилієнтності, у межах якої поєднуються інституційна координація, кризова готовність, цифрова стійкість, фінансова підтримка, сталість та адаптивність дестинацій. Для України це означає доцільність формування власної моделі безпекового розвитку туристичної галузі, адаптованої до національних безпекових, просторових, інституційних та економічних реалій.

У третьому розділі обґрунтовано шляхи вдосконалення процесів забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень. Доведено, що підвищення рівня економічної безпеки туристичної галузі України потребує переходу від переважно реактивної до випереджувальної моделі управління, зорієнтованої не лише на подолання вже реалізованих загроз, а й на своєчасне виявлення, інтерпретацію та попередження процесів, здатних трансформуватися у системну нестабільність. Економічна безпека туристичної галузі розглядається як динамічна характеристика її стійкості, яка змінюється під

впливом зовнішніх і внутрішніх чинників та потребує постійного аналітичного супроводу.

На цій основі розроблено методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі, що ґрунтується на поєднанні індикаторного, порогового та сигнально-інтерпретаційного принципів. У межах цього підходу сформовано систему випереджувальних індикаторів за п'ятьма функціональними групами, обґрунтовано їх стимулюючий і дестимулюючий характер, визначено нормовану шкалу та встановлено сигнальні рівні інтерпретації, що забезпечують можливість переходу від аналізу окремих показників до побудови цілісної системи раннього попередження про погіршення стану туристичної галузі.

Запропоновано сигнальну модель оцінювання та алгоритм інтерпретації рівня економічної безпеки туристичної галузі, що забезпечують послідовний перехід від визначення стану окремих індикаторів до узагальнення їх у межах функціональних груп, формування інтегрованого сигнального профілю галузі, виявлення конфігурації ризиків і вибору відповідного режиму управлінського реагування. Сформовано механізм використання результатів сигнального оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі, який охоплює збір даних, їх сигнальну обробку, аналітичне узагальнення, визначення проблемних зон, ідентифікацію суб'єкта реагування та запуск відповідних управлінських дій. Обґрунтовано, що управлінська завершеність результатів оцінювання досягається за умови їх диференціації за трьома рівнями реагування – державним, регіональним і рівнем суб'єктів туристичного бізнесу.

Уточнено теоретико-методичні засади визначення та оцінки ризиків туристичної діяльності в контексті забезпечення економічної безпеки туристичної галузі. Обґрунтовано, що ризики туристичної діяльності слід розглядати як систему ймовірних відхилень, втрат, обмежень і небажаних наслідків, що виникають у процесі формування, реалізації та споживання туристичного продукту і здатні впливати на економічну результативність, стійкість функціонування та відтворювальні можливості галузі. Розроблено

багатокритеріальну класифікацію ризиків туристичної діяльності за 18 ознаками, що дозволяє здійснювати їх більш повну ідентифікацію, конкретизувати вид ризику, умови його виникнення і ключові характеристики, та формувати системну інформаційну основу для подальшого оцінювання ступеня ризику.

Доведено, що в системі забезпечення економічної безпеки туристичної галузі доцільно використовувати категорію резилієнтності як одну з її ключових функціональних характеристик. Резилієнтність інтерпретовано як спроможність туристичної галузі протистояти дестабілізуючим впливам, своєчасно реагувати на ризики, адаптувати структуру функціонування до глобальних зрушень, підтримувати стійкість ключових сегментів ринку та забезпечувати відновлення після кризових впливів.

Розроблено стратегічні напрями забезпечення економічної безпеки туристичної галузі України в умовах глобальних зрушень як інтегровану систему, що поєднує адаптацію до структурних наслідків глобальних зрушень, цифровізацію як стратегічний інструмент підвищення стійкості та адаптивності, сценарний підхід як основу стратегічного планування, а також диференційований вибір управлінських рішень залежно від сигнального рівня економічної безпеки. Доведено, що поєднання сигнального моніторингу, цифрового аналізу, сценаріїв розвитку та багаторівневої системи реагування забезпечує перехід від фрагментарного реагування на окремі загрози до цілісної моделі випереджувального управління економічною безпекою туристичної галузі. Таким чином, у дисертації обґрунтовано, що підвищення рівня економічної безпеки туристичної галузі в сучасних умовах потребує не окремих локальних рішень, а цілісного методичного, аналітичного та стратегічного забезпечення, зорієнтованого на управління вразливістю, ризиками та довгостроковою стійкістю галузі.

Результати дослідження впроваджено у практичну діяльність АТ «Готель «Харків» (довідка №38-018/1 від 18.12.2024 р.) та ТОВ «Аркада» (довідка №44-к від 29.09.2023 р.).

Ключові слова: туризм, туристична галузь, туристичні підприємства, сфера гостинності, економічна безпека, цифровізація туризму, бізнес-планування, національна безпека, ризик, управління, ризик-менеджмент, страхування, конкурентоспроможність, туристичний продукт, туристична діяльність.

ABSTRACT

Yermakov I. O. Ensuring the Economic Security of the Tourism Industry under Conditions of Global Shifts. – A qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in the speciality 242 Tourism (field of knowledge 24 Service industry). Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, 2026.

The thesis provides a theoretical generalization and proposes a solution to an important scientific problem by substantiating the theoretical and methodological foundations and developing practical recommendations to ensure the economic security of the tourism industry amid global shifts.

The relevance of the issue stems from the fact that the modern tourism industry operates in an environment of multidirectional transformations encompassing military-security, financial-economic, infrastructural, digital, informational, logistical, institutional, and reputational changes. Under such conditions, the economic security of the tourism industry emerges not as a narrow characteristic of the protection of individual market actors, but as an integral property of a complex system capable of maintaining functional integrity, the stability of economic relations, adaptation to external challenges, resource reproduction, and the potential for further development.

In the first chapter, the theoretical foundations for ensuring the economic security of the tourism industry amid global shifts were examined. It was demonstrated that the tourism industry constitutes a complex intersectoral socio-economic system encompassing a set of actors, types of activity, resources, infrastructural and informational elements related to the creation, promotion, delivery, and consumption of the tourism product. It was shown that this understanding is methodologically

productive for security analysis, enabling the tourism industry to be considered not as a collection of isolated enterprises but as an open, integral system sensitive to changes in the external environment.

The research's categorical apparatus was refined through substantive differentiation of the concepts of «tourism», «tourism industry», «security», «economic security», «risk», «threat», «global shifts», and «economic security of the tourism industry». It was substantiated that the economic security of the tourism industry should be interpreted not only as a state of protection against threats, but also as the systemically organized capacity of the industry to maintain functional integrity, the stability of economic relations, competitiveness, resource reproduction, adaptation to global shifts, and the possibility of further development.

It was established that the tourism industry, as an object of economic security provision, is characterized by structural complexity, a multiplicity of actors, a multicomponent composition, openness to the external environment, dependence on intersectoral linkages, high sensitivity to external risks, and the need for continuous adaptation. It was determined that these very characteristics account for their heightened vulnerability to external influences and, consequently, require the provision of economic security to be viewed as a set of managerial, organizational, financial-economic, and institutional decisions. The main theoretical approaches to the study of the economic security of the tourism industry were identified and systematized: systemic, protective, resource-functional, risk-oriented, adaptive, reproductive-developmental, institutional, and synergetic. It was shown that only their integrated application enables adequate identification of the regularities governing the tourism industry under conditions of an unstable external environment.

It was revealed that under conditions of global shifts, the economic security of the tourism industry assumes new substantive characteristics, as its condition is determined not by the isolated action of individual threats but by the combined impact of multidirectional transformations. It was substantiated that the main types of global shifts shaping the current configuration of security challenges for the tourism industry include integration-regionalization, financial-economic, informational-digital,

cognitive-technological, virtualization, institutional, transnationalization, and security-crisis shifts.

The specific features of ensuring the economic security of the tourism industry under conditions of global shifts were identified as the multi-level nature of security, the strengthening of the role of adaptability, the growing importance of digital resilience, dependence on inter-industry and intersectoral linkages, the territorial differentiation of vulnerability, the need to combine short-term stabilization with long-term development, the increasing role of institutional coordination, and the transition to proactive risk management. It was proved that under such conditions, the economic security of the tourism industry should be regarded not as a static state of protection, but as a dynamic systemic capacity to preserve viability, adapt to change, and maintain the potential for further development.

In the second chapter, an analysis of the current state and development trends of Ukraine's tourism industry in the context of economic security was conducted, the key threats and risks were assessed, and international experience and European practices for ensuring the economic security of the tourism industry were generalized. It was established that the current state of Ukraine's tourism industry is shaped by a prolonged combination of crisis-related and transformational factors, among which the consequences of the full-scale war, the spatial reconfiguration of tourist flows, the growing role of domestic tourism, the intensification of regional asymmetry, and changes in the economic model of the industry's functioning are of decisive importance.

Under martial law, the tourism industry has acquired a distinctly uneven, polarized, and spatially shifted character, directly affecting its economic security. It was revealed that, given limited traditional statistics on tourist flows, the most representative indicators of the current state of the tourism industry are the tourist tax and the tax revenues generated by tourism business entities. It was substantiated that these indicators reflect not only the presence of tourism activity but also the level of fiscal performance, tax capacity, and the industry's actual viability under crisis conditions.

It was confirmed that the current development of Ukraine's tourism industry is characterized by pronounced regional differentiation, which, under wartime conditions,

has acquired not only economic but also security-related significance. It was determined that the concentration of tourist tax revenues, tax proceeds, and recovery activity in the capital, the western regions, and part of the central regions is combined with the long-term degradation of the tourism potential of the frontline, occupied, and the most vulnerable territories. This made it possible to consider regional differentiation not only as a statistical fact, but also as an analytical indicator of the unevenness of the economic security of the tourism industry.

It was established that the current recovery of Ukraine's tourism industry is predominantly domestic and spatially concentrated. The source of the industry's current viability is not the recovery of classical inbound tourism, but rather the reorientation of demand toward domestic travel, relatively safe destinations, and regions with a higher capacity to adapt to wartime and logistical constraints.

It was substantiated that, to adequately assess the vulnerability of the tourism industry, it is necessary to develop an indicator system combining financial-economic, spatial-regional, infrastructural-functional, security-destabilization, and adaptation-recovery blocks. The component indicators of the tourism industry's integral vulnerability index were identified and classified as stimulators or destimulators based on their influence on economic security. The integral vulnerability index of the tourism industry was calculated for selected regions of Ukraine.

The generalization of international experience and European practices demonstrated that the contemporary model for ensuring the economic security of the tourism industry is based on a shift from a narrowly protective logic to a comprehensive resilience-based system that combines institutional coordination, crisis preparedness, digital resilience, financial support, sustainability, and destination adaptability. For Ukraine, this implies the expediency of developing its own model of the secure development of the tourism industry, adapted to national security, spatial, institutional, and economic realities.

The third chapter outlines ways to improve processes to ensure the economic security of the tourism industry amid global shifts. It was proved that raising the level of economic security of Ukraine's tourism industry requires a transition from a

predominantly reactive to a proactive management model, oriented not only to overcoming already materialized threats but also to the timely identification, interpretation, and prevention of processes capable of transforming into systemic instability. The economic security of the tourism industry is a dynamic aspect of its resilience, changing in response to external and internal factors and requiring continuous analytical support.

On this basis, a methodological approach to assessing the level of economic security of the tourism industry was developed, grounded in a combination of indicator-based, threshold, and signal-interpretative principles. Within this approach, a system of leading indicators was formed across five functional groups, their stimulating and destimulating nature was substantiated, a normalized scale was defined, and signal-based interpretation levels were established, making it possible to move from the analysis of individual indicators to the construction of an integrated early warning system for the deterioration of the state of the tourism industry.

A signal-based assessment model and an algorithm for interpreting the level of economic security of the tourism industry were proposed, ensuring a consistent transition from determining the state of individual indicators to their generalization within functional groups, the formation of an integrated signal profile of the industry, the identification of the configuration of risks, and the selection of an appropriate management response regime. A mechanism for using the results of the signal-based assessment of the tourism industry's economic security was developed, encompassing data collection, signal processing, analytical generalization, identification of problem areas, determination of the responsible response actor, and initiation of the corresponding management actions. It was substantiated that the managerial completeness of the assessment results is achieved, provided that they are differentiated across three levels of response – the national, regional, and tourism business entity levels.

The theoretical and methodological foundations for identifying and assessing tourism activity risks to ensure the economic security of the tourism industry were refined. It was substantiated that tourism activity risks should be regarded as a system

of probable deviations, losses, constraints, and undesirable consequences arising in the process of forming, delivering, and consuming the tourism product and capable of affecting the economic performance, operational stability, and reproductive capacity of the industry. A multi-criteria classification of tourism activity risks based on 18 criteria was developed, making it possible to carry out a more comprehensive identification of such risks, specify the type of risk, the conditions of its emergence, and its key characteristics, and form a systematic informational basis for further assessment of the degree of risk.

It was proven that, within the system for ensuring the economic security of the tourism industry, it is expedient to use the concept of resilience as one of its key functional characteristics. Resilience was interpreted as the capacity of the tourism industry to withstand destabilizing influences, respond promptly to risks, adapt its functional structure to global shifts, maintain the stability of key market segments, and ensure recovery after crisis impacts.

Strategic directions for ensuring the economic security of Ukraine's tourism industry under conditions of global shifts were developed as an integrated system combining adaptation to the structural consequences of global shifts, digitalization as a strategic instrument for enhancing resilience and adaptability, the scenario approach as a basis for strategic planning, and a differentiated choice of managerial decisions depending on the signal level of economic security. It was proven that the combination of signal monitoring, digital analysis, development scenarios, and a multi-level response system ensures the transition from fragmented reactions to individual threats to a holistic, proactive model for the proactive management of the economic security of the tourism industry. Thus, the thesis substantiates that raising the level of economic security of the tourism industry in contemporary conditions requires not isolated local decisions, but rather comprehensive methodological, analytical, and strategic support aimed at managing vulnerability and risks, and at fostering the industry's long-term resilience.

The research results have been implemented in the practical activities of JSC Hotel Kharkiv (certificate No. 38-018/1 dated December 18, 2024) and LLC Arkada (certificate No. 44-k dated September 29, 2023).

Keywords: tourism, tourism industry, tourism enterprises, hospitality industry, economic security, digitalization of tourism, business planning, national security, risk, management, risk management, insurance, competitiveness, tourism product, tourism activities.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Сущенко О. А., Ахмедова О. О., Єрмаков І. О. Вплив репутації на безпеку підприємств ресторанного господарства. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2023. Вип. 10 (43). С. 88–98.

DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2023.10\(43\).88-98](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2023.10(43).88-98)

URL: [https://economics.kntu.kr.ua/pdf/10\(43\)/10.pdf](https://economics.kntu.kr.ua/pdf/10(43)/10.pdf)

Особистий внесок здобувача: проведено аналіз рівня безпекових заходів у закладах ресторанного господарства у період дії воєнного стану.

2. Ахмедова О. О., Єрмаков І. О. Особливості формування державної політики забезпечення безпеки туристичної галузі та готельно-ресторанного бізнесу. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2024. № 9 (322). С. 100-111.

DOI: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2024-9-322-100-110>

URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2024/322/pdf/100-110.pdf>

Особистий внесок здобувача: визначено пріоритети при формуванні державної політики забезпечення безпеки туристичної галузі.

3. Єрмаков І. О. Роль і місце соціосинергетики в забезпеченні економічної безпеки туристичної галузі. *Індустрія туризму та гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2025. № 13. С. 17–21.

DOI: <https://doi.org/10.32782/tourismhospcee-13-3>

URL: <https://journals-lute.lviv.ua/index.php/tourism/article/view/2018/1899>

4. Єрмаков І. О. Забезпечення економічної безпеки туристичної галузі: роль та функції держави. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*, 2025. Вип. 14 (47). С. 179–183.

DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2025.14\(47\).179-183](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2025.14(47).179-183)

URL: <https://centralukraine-econ.kntu.kr.ua/econ/article/view/250/218>

Праці апробаційного характеру:

5. Ахмедова О. О., Єрмаков І. О. Публічне управління у галузі туризму та гостинності в умовах невизначеності. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. Розділ 2 Механізми публічного управління*, 2024. № 5. С. 59–64.

URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/663/598>.

Особистий внесок здобувача: проведено аналіз ролі публічних інституцій у галузі туризму у період глобальних викликів.

Тези доповідей у матеріалах конференцій

6. Єрмаков І. Теоретичні аспекти забезпечення безпеки в туристичній галузі. *Матеріали міжн. наук.-практ. конф. Тренди розвитку менеджменту, фінансів та бізнес-технологій в умовах формування сучасної економіки та суспільства* (Київ, 30.11.2022 р.) Київ, ПЗВО «Міжнародний європейський університет», 2022. С. 343–346.

URL:

<https://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/28737/1/download.pdf>

7. Єрмаков І. Взаємодія органів влади як головний чинник забезпечення безпеки галузі туризму. *Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція*

«Теорія і практика розвитку туризму: досвід, проблеми, інновації» (Харків, 21 лютого 2023 р.). Харків. 2023. С. 12-15.

URL:

<https://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/18400/1/ZbirnikTurizm.pdf#page=15>

8. Єрмаков І. О. Роль інформації про безпеку як механізм контролю ризиків на різних етапах туристичної подорожі. *Сучасні технології управління туристичним та готельно-ресторанним бізнесом: Матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих вчених* (Київ, 26 вересня 2023 р.). Київ: МДУ, 2023. С. 101-103.

URL:

<https://mu.edu.ua/storage/MSU/pages/conferences/2023/Сучасні%20технології%20у%20управління%20туристичним%20та%20готельно-ресторанним%20бізнесом.pdf>

9. Єрмаков І. О. Економічна безпека у сфері туризму. *Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Теорія і практика розвитку туризму: досвід, проблеми, інновації»* (Харків, 22-23 лютого 2024 р.). Харків: НУЦЗУ, 2024. С. 121-123.

URL: <https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/29848/1/ZbirTUR2024.pdf>

10. Ахмедова О.О., Єрмаков І.О. Кібербезпека у сфері туризму в епоху цифрових трансформацій. *Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Теорія і практика розвитку туризму: досвід, проблеми, інновації»*, (Черкаси, 20 лютого 2025 р).. Черкаси: НУЦЗУ, 2025. С. 169-171.

URL:

https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/konferentsii/2025/zbirnik_turyzm.pdf

Особистий внесок здобувача: визначено складові кібербезпеки у сфері туризму у сучасному турбулентному середовищі.

11. Yermakov I. Economic security in tourism: problems and prospects of innovative development. *II Всеукраїнська науково-практична конференція «інноваційні підходи до розвитку технологій та економіки»*, Західноукраїнський національний університет, (Свалява, 06.06.2025). Свалява, 2025. С. 446–452.

URL: https://iadte.wunu.edu.ua/materials_2025.pdf

12. Yermakov I. Cyber threats and protection of online platforms in the tourism sector. *Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця*, 2025. № 3. С. 125-127.

URL: <https://hneu.edu.ua/content/documents/39/3856/Attaches/mv-3-2025.pdf>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	20
ВСТУП	22
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗРУШЕНЬ	30
1.1. Сутність туристичної галузі як об'єкта забезпечення економічної безпеки	30
1.2. Теоретичні підходи до дослідження економічної безпеки туристичної галузі	42
1.3. Особливості забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень	55
Висновки до розділу 1	67
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗРУШЕНЬ	71
2.1. Сучасний стан і тенденції розвитку туристичної галузі України в контексті економічної безпеки	71
2.2. Аналіз ключових загроз і ризиків економічної безпеки туристичної галузі	80
2.3. Міжнародний досвід і європейські практики забезпечення економічної безпеки туристичної галузі	100
Висновки до розділу 2	112
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗРУШЕНЬ	116
3.1. Методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі	116

3.2. Визначення та оцінка ризиків туристичної діяльності в контексті забезпечення економічної безпеки туристичної галузі	145
3.3. Стратегічні напрями забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень	170
Висновки до розділу 3	185
ВИСНОВКИ	188
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	193
ДОДАТКИ	217

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ADR	Average Daily Rate (Статистичний показник середньої вартості)
BCR	Benefit-Cost Ratio (Коефіцієнт вигоди/витрати)
DMO	Destination marketing organization (Організації з маркетингу дестинацій)
ESOF	EuroScience Open Forum (Науковий форум ESOF)
ETC	European Travel Commission (Європейська туристична комісія)
EU/ЄС	European Union (Європейський Союз)
EU Tourism Dashboard	Інформаційна Туристична Панель ЄС
IATA	International Air Transport Association (Міжнародна асоціація повітряного транспорту)
ICCA	International Congress and Convention Association (Міжнародна асоціація конгресів і конвенцій)
IRR	Internal Rate of Return (Внутрішня норма прибутку)
IRTS	International Recommendations for Tourism Statistics (Міжнародні рекомендації зі статистики туризму)
NVP	Net Present Value (Чистий приведений дохід)
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development (Організація економічного співробітництва та розвитку)
PBP	Payback Period (строк окупності інвестицій)
RBM	Results-Based Management, (управління, орієнтоване на результат)
SCP	Sustainable Consumption and Production (стале споживання та виробництво)

SMART	Specific (конкретна мета), Measurable (вимірна мета), Achievable or Attainable (досяжна мета)
SWOT	Strengths (Сильні сторони); Weaknesses (Слабкі сторони); Opportunities (Можливості); Threats (Загрози).
TERN	Tourism Emergency Response Network (Мережі реагування на надзвичайні ситуації в туризмі)
UNWTO/BTO	World Tourism Organization (Всесвітня туристична організація)
UIRD	Ukrainian Index of Retail Deposit Rates (Український індекс ставок за депозитами)
WTTC	World Travel&Tourism Council (Всесвітня рада з питань подорожей і туризму)
ВВП	Валовий внутрішній продукт
ЗМІ	Засоби масової інформації
ІТ	Information Technologies (Інформаційні технології)
АР	Автономна Республіка
ДАРТ	Державне агентство розвитку туризму України
КЗР	Колективні засоби розміщення
КВЕД	Класифікація видів економічної діяльності
ЄДРПОУ	Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України
СТД	Суб'єкти туристичної діяльності
СОТ	Світова організація торгівлі
США	Сполучені Штати Америки
ТОВ	Товариство з обмеженою відповідальністю
ЦСР	Цілі сталого розвитку

ВСТУП

У сучасних умовах глобальної нестабільності туристична галузь функціонує під впливом масштабних трансформацій, що охоплюють економічну, політичну, безпекову, інфраструктурну, цифрову, інформаційну та інституційну сфери. Туризм, який упродовж тривалого часу розглядався як один із найдинамічніших секторів світової економіки, нині дедалі більше виявляє свою залежність від зовнішніх шоків, просторових обмежень, змін у мобільності населення, кризових подій, цифрових платформ і репутаційного середовища. Саме тому туристична галузь повинна розглядатися не лише як сфера господарської діяльності, а й як складний комплекс, функціонування якого безпосередньо залежить від стану його економічної безпеки. У цьому контексті проблема забезпечення економічної безпеки туристичної галузі набуває особливої актуальності, оскільки йдеться не лише про захист від окремих загроз, а про здатність галузі зберігати функціональну цілісність, адаптуватися до змін і підтримувати потенціал подальшого розвитку в умовах глобальних зрушень.

Протягом останніх років проблематика розвитку туристичної галузі, її трансформації під впливом кризових процесів і забезпечення економічної безпеки дедалі частіше перебуває в центрі уваги як українських, так і зарубіжних учених. Значний внесок у дослідження туристичної галузі зробили такі вчені і практики, як С. Александрова, І. Балабан, О. Сущенко, О. Брославська, Н. Вагіна, М. Грицюк, Н. Дехтяр, Л. Зонг, В. Кифяк, С. Курт, К. Коломієць, О. Любіцева, Б. Мендес, Н. Павліха, Т. Прима, Ф. Смирнов, Т. Ткаченко, В. Федорченко, І. Цимбалюк, О. Шуплат та ін. Питання, пов'язані з економічною безпекою туристичної галузі, розглядали у своїх роботах Р. Акамаві, С. Беклейк, А. Голод, В. Гуменюк, Р. Кожухівська, Л. Казак, О. Кокорева, О. Корнієнко, Н. Корж, О. Кравченко, А. Лазарева, Д. Мамотенко, І. Мігус, І. Мініч, А. Ставицький, В. Тимошенко, В. Ткач, С. Тимчук та ін. Водночас у науковій літературі проблеми туристичної галузі та її безпекового розвитку досліджуються переважно або через

призму загальних питань функціонування туризму, або через окремі аспекти безпеки, ризиків, кризового реагування чи стійкого розвитку, тоді як цілісне бачення процесів забезпечення економічної безпеки туристичної галузі саме в умовах глобальних зрушень залишається недостатньо опрацьованим.

Недостатня розробленість теоретико-методичних і прикладних аспектів забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень, а також необхідність формування цілісної системи випереджувального реагування на сучасні ризики і виклики зумовили вибір теми дисертації, визначили її мету, завдання, логіку та напрями дослідження.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця:

1) Стратегування мережі цифрових туристичних послуг за участю індивідуальних суб'єктів туристичного ринку в умовах глобальних зрушень» (номер державної реєстрації РК 0124U003887) – обґрунтовано необхідність урахування глобальних зрушень, цифрових трансформацій і пов'язаних із ними ризиків у процесі розвитку туристичної галузі; акцентовано увагу на посиленні стійкості та адаптивності туристичного ринку (довідка №84/2025 від 26.12.2025);

2) «Стратегія створення цифрової екосистеми споживання туристичних послуг інтеграції фізичного та віртуального простору» (номер державної реєстрації 0123U104010) – досліджено стратегічні пріоритети інноваційного інвестування в умовах глобальних трансформацій; обґрунтовано доцільність посилення уваги до туристичної галузі як сфери, що має вагоме значення для соціального добробуту, сталого розвитку та формування експортного потенціалу цифрових туристичних послуг (довідка №87/2025 від 26.12.2025).

Мета роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад і розробленні практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки туристичної галузі України в умовах глобальних зрушень.

Для досягнення зазначеної мети дослідження в роботі поставлено та виконано низку завдань:

досліджено теоретичні засади забезпечення економічної безпеки туристичної галузі та уточнено сутність туристичної галузі як об'єкта безпекового забезпечення;

уточнено категоріальний апарат дослідження шляхом змістовного розмежування понять «туризм», «туристична галузь», «безпека», «економічна безпека», «ризик», «загроза», «глобальні зрушення» та «економічна безпека туристичної галузі»;

виокремлено та систематизовано основні теоретичні підходи до дослідження економічної безпеки туристичної галузі;

визначено особливості забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень;

проведено аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку туристичної галузі України в контексті економічної безпеки;

здійснено аналіз ключових загроз і ризиків економічної безпеки туристичної галузі;

узагальнено міжнародний досвід і європейські практики забезпечення економічної безпеки туристичної галузі;

обґрунтовано систему показників та розроблено підхід до інтегрального оцінювання вразливості туристичної галузі;

розроблено методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі;

запропоновано сигнальну модель оцінювання та алгоритм інтерпретації рівня економічної безпеки туристичної галузі;

уточнено теоретико-методичні засади визначення та оцінки ризиків туристичної діяльності в контексті забезпечення економічної безпеки туристичної галузі;

розроблено стратегічні напрями забезпечення економічної безпеки туристичної галузі України в умовах глобальних зрушень.

Об'єкт дослідження – процес забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень.

Предмет дослідження – теоретико-методичні та практичні аспекти забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень.

Для вирішення поставлених завдань у дисертації було використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, серед яких: системний підхід (для обґрунтування сутності туристичної галузі як складного міжсекторального соціально-економічного комплексу та дослідження її економічної безпеки як цілісної відкритої системи); аналіз і синтез (для уточнення категоріального апарату дослідження та узагальнення теоретичних підходів до забезпечення економічної безпеки туристичної галузі); логіко-змістовний та змістовно-компаративний аналіз (для розмежування базових понять, визначення сутності економічної безпеки туристичної галузі та дослідження особливостей її забезпечення в умовах глобальних зрушень); класифікації та групування (для систематизації теоретичних підходів, типів глобальних зрушень, загроз і ризиків туристичної діяльності); статистичний та порівняльний аналіз (для дослідження сучасного стану туристичної галузі України, виявлення регіональної диференціації її розвитку та узагальнення міжнародного досвіду і європейських практик забезпечення економічної безпеки туристичної галузі); індексний метод і метод нормування показників (для побудови інтегрального індексу вразливості туристичної галузі); сигнальний підхід (для розроблення сигнальної моделі оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі та інтерпретації її результатів); графічний метод (для наочного подання результатів дослідження); абстрактно-логічний метод (для обґрунтування стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки туристичної галузі України в умовах глобальних зрушень).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в наступному:

удосконалено:

концептуальний підхід до забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень, конструкти якого в сукупності утворюють систему взаємопов'язаних аналітичних і управлінських блоків, завдяки

операціоналізації яких стає можливим оцінювання вразливості туристичної галузі, сигнальна діагностика рівня її економічної безпеки, визначення та оцінка ризиків туристичної діяльності, урахування резилієнтності як ключової функціональної характеристики галузі та обґрунтування стратегічних напрямів реагування залежно від конфігурації безпекових викликів;

методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі, який, на відміну від існуючих, базується на поєднанні індикаторного, порогового та сигнально-інтерпретаційного принципів, формуванні системи випереджувальних індикаторів за функціональними групами, визначенні їх стимулюючого і дестимулюючого характеру, а також використанні сигнальної моделі оцінювання та інтерпретації рівня економічної безпеки туристичної галузі, що дає змогу формувати безпековий профіль галузі, виявляти конфігурацію ризиків і обґрунтовувати відповідний режим управлінського реагування на державному, регіональному рівнях і рівні суб'єктів туристичного бізнесу;

понятійно-категоріальний апарат дослідження економічної безпеки туристичної галузі шляхом змістовного розмежування понять «туризм», «туристична галузь», «безпека», «економічна безпека», «ризик», «загроза», «глобальні зрушення» та «економічна безпека туристичної галузі», що дозволило обґрунтувати трактування економічної безпеки туристичної галузі не лише як стану захищеності від загроз, а як системно організованої здатності галузі підтримувати функціональну цілісність, стабільність господарських зв'язків, конкурентоспроможність, ресурсне відтворення, адаптацію до глобальних зрушень і можливість подальшого розвитку;

теоретико-методичні засади визначення та оцінки ризиків туристичної діяльності в контексті забезпечення економічної безпеки туристичної галузі шляхом обґрунтування їх розуміння як системи ймовірних відхилень, втрат, обмежень і небажаних наслідків, що виникають у процесі формування, реалізації та споживання туристичного продукту, а також через розроблення багатокритеріальної класифікації ризиків туристичної діяльності за 18 ознаками,

що формує системну інформаційну основу для подальшого оцінювання ступеня ризику;

сценарний підхід до забезпечення економічної безпеки туристичної галузі, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на моделюванні альтернативних траєкторій її розвитку залежно від змін безпекового, економічного, інфраструктурного та попитового середовища, поєднує аналітичну, попереджувальну та управлінську функції, інтегрується з цифровим інструментарієм зниження вразливості галузі та забезпечує завчасну підготовку комплексу заходів, адаптованих до різних конфігурацій безпекових викликів;

набули подальшого розвитку:

наукові положення щодо впливу глобальних зрушень на економічну безпеку туристичної галузі, у межах яких визначено основні типи глобальних зрушень - інтеграційно-регіоналізаційні, фінансово-економічні, інформаційно-цифрові, когнітивно-технологічні, віртуалізаційні, інституційні, транснаціоналізаційні та безпеково-кризові, а також обґрунтовано, що їх сукупна дія змінює просторову конфігурацію ринку, структуру попиту, рівень цифрової залежності та характер безпекових викликів для туристичної галузі;

дістали подальшого розвитку підходи до формування державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки туристичної галузі шляхом обґрунтування безпекового контуру її реалізації, що, на відміну від існуючих, базується на розмежуванні факторів і регуляторів безпеки, врахуванні умов, чинників та наслідків державного впливу, а також на виокремленні взаємопов'язаних організаційного, політико-правового, інформаційного, соціального, екологічного та науково-освітнього блоків, що дає змогу перейти від фрагментарного реагування на загрози до цілісного регуляторного механізму зниження вразливості, підвищення керованості та зміцнення інституційної спроможності туристичної галузі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені в дисертації теоретико-методичні положення, аналітичний інструментарій та практичні рекомендації становлять методичну основу забезпечення економічної

безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень. Використання отриманих результатів дає змогу удосконалити підходи до оцінювання рівня економічної безпеки та вразливості туристичної галузі, підвищити обґрунтованість управлінських рішень на державному, регіональному рівнях і рівні суб'єктів туристичного бізнесу, посилити результативність моніторингу, раннього виявлення ризиків і загроз, а також сформувати цілісний механізм підтримання стійкості, адаптаційної спроможності та відновлювального потенціалу туристичної галузі України.

Результати дослідження впроваджено у практичну діяльність підприємств туристичної сфери. Зокрема, в діяльності АТ «Готель «Харків» (довідка №38-018/1 від 18.12.2024 р.) упроваджено практичні рекомендації щодо вдосконалення забезпечення стратегічних пріоритетів інноваційного інвестування відповідно до профілю основної діяльності підприємства та визначення їх місця у стратегії відновлення туристичних потоків. У діяльності ТОВ «Аркада» (довідка №44-к від 29.09.2023 р.) використовуються практичні рекомендації щодо вдосконалення теоретико-методичного забезпечення інформаційної безпеки як механізму контролю ризиків на різних етапах реалізації туристичного продукту.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеною самостійною науковою працею. Усі сформульовані в ній положення та висновки ґрунтуються на особистих дослідженнях автора. Внесок автора в опубліковані у співавторстві праці конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні теоретичні положення і практичні результати досліджень були апробовані на різного рівня науково-практичних конференціях, зокрема, на міжнародній науково-практичній конференції «Тренди розвитку менеджменту, фінансів та бізнес-технологій в умовах формування сучасної економіки та суспільства» (Київ, Україна, 2022); Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Теорія і практика розвитку туризму: досвід, проблеми, інновації», (Харків, Україна, 2023); XV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні технології управління туристичним та готельно-ресторанним бізнесом» (Київ, Україна, 2023);

Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Теорія і практика розвитку туризму: досвід, проблеми, інновації» (Харків, Україна, 2024); Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Теорія і практика розвитку туризму: досвід, проблеми, інновації» (Черкаси, Україна, 2025); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інноваційні підходи до розвитку технологій та економіки» (Свалява, Україна, 2025).

Публікації. Основні положення роботи викладено в 12 наукових працях, із них 4 статті у фахових періодичних виданнях України, 1 стаття у науковому періодичному виданні України, 7 публікацій апробаційного характеру у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації – 226 сторінок (9,42 авт. арк.). Дисертація містить 33 таблиці, з них 1 таблиця займає 2 повні сторінки; 29 рисунків, з них 8 рисунків займають 6 повних сторінок; список використаних джерел зі 213 найменувань – на 23 сторінках; 3 додатки – на 11 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 168 сторінок (7,0 авт. арк.).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗРУШЕНЬ

1.1. Сутність туристичної галузі як об'єкта забезпечення економічної безпеки

У сучасних умовах туристична галузь посідає важливе місце у структурі національної економіки, оскільки поєднує виробництво, реалізацію та споживання значного спектра послуг, формує зайнятість, забезпечує рух фінансових потоків, стимулює розвиток транспорту, торгівлі, готельно-ресторанного господарства, культури, креативних індустрій і територіальної інфраструктури. Саме міжгалузевий характер туризму зумовлює підвищену чутливість цієї сфери до макроекономічних коливань, безпекових шоків, політичної нестабільності, міграційних процесів, технологічних змін і трансформації споживчої поведінки. У зв'язку з цим туристична галузь повинна розглядатися не лише як сфера надання послуг, а й як складний соціально-економічний об'єкт, функціонування якого безпосередньо залежить від стану економічної безпеки та здатності адаптуватися до зовнішніх і внутрішніх загроз.

Відповідно до Закону України «Про туризм» туризм пов'язується з тимчасовим виїздом особи з місця постійного проживання з оздоровчою, пізнавальною, професійно-діловою чи іншою метою без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування [97]. У міжнародній статистичній практиці ЮНВТО також трактує туризм як діяльність відвідувачів, пов'язану з поїздками та перебуванням поза звичним середовищем протягом обмеженого часу з різною метою [202]. Отже, у змістовому плані туризм є не лише переміщенням осіб поза межі звичного середовища, а й комплексом суспільних відносин, процесів і

послуг, що виникають у зв'язку з такими поїздками та забезпечують їх організацію, реалізацію, супровід і споживання [97].

Саме така багатокомпонентна природа туризму зумовлює необхідність розгляду не лише самого явища подорожі, а й ширшого економічного середовища його забезпечення, що у науковій літературі відображається через поняття «туристична галузь», зміст якого розкривається через системний, функціонально-економічний, статистичний та міжгалузевий підходи. Так, у межах системного підходу Н. Лейпер розглядає туризм не як ізольований вид діяльності, а як цілісну систему, що поєднує туриста, генеруючий регіон, транзитний простір, дестинацію та туристичну індустрію; при цьому туристична індустрія, за його підходом, не є однорідним утворенням, а складається з кількох секторів, функціонально й просторово пов'язаних між собою [168]. Такий підхід є принципово важливим, оскільки дозволяє трактувати туристичну галузь як сукупність взаємозалежних елементів, у межах яких зміни в одному сегменті неминуче відбиваються на інших.

Відповідно до статистично-інституційного підходу, який використовується ЮНВТО та адаптований у європейській практиці Eurostat, туристичні індустрії визначаються через перелік видів економічної діяльності, характерних для обслуговування відвідувачів, тобто через сукупність виробників товарів і послуг, що прямо або опосередковано задовольняють туристичний попит [202]. У такому розумінні туристична галузь постає як міжвидовий комплекс економічної діяльності, а не як вузька сфера організації подорожей.

У вітчизняній науковій думці також простежується тенденція до розширеного трактування цієї дефініції. Так, Т. Шелеметьєва, узагальнюючи наукові підходи до визначення туризму, показує, що його можна розглядати як діяльність, як систему суспільних відносин і як галузь, а отже, туристична галузь не вичерпується лише фактом подорожі, а включає економічні, організаційні та інституційні механізми її забезпечення [129]. О. Комеліна та Ш. Ісмаїл підкреслюють, що туристична галузь формується на перетині конкурентних відносин із іншими галузями економіки щодо ресурсного забезпечення, а її

функціонування визначається не лише наявністю туристичних ресурсів, а й сукупністю факторів, що впливають на розвиток туризму як виду економічної діяльності [76].

Хоча Закон України «Про туризм» безпосередньо визначає туризм передусім через тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання, зміст закону фактично охоплює значно ширше коло суб'єктів і відносин, а саме туроператорів, турагентів, заклади розміщення, транспорт, екскурсійне обслуговування, інформаційну підтримку та інші елементи туристичної інфраструктури [97]. Отже, у сучасному науковому розумінні туристичну галузь доцільно трактувати як міжсекторальний соціально-економічний комплекс, що охоплює систему суб'єктів, видів діяльності, ресурсів, інфраструктурних та інформаційних елементів, які забезпечують створення, просування, реалізацію та споживання туристичного продукту. Саме така багатокomпонентність пояснює, чому дестабілізаційні процеси, від воєнних ризиків і інфляційного тиску до цифрових трансформацій, здатні впливати не на окремий сегмент, а системно на всю туристичну галузь.

У цьому контексті важливим є детермінування понять «безпека», «економічна безпека» та «економічна безпека туристичної галузі», оскільки саме через них розкривається сприйняття туристичної галузі як об'єкта захисту, регулювання та розвитку.

У другій половині XX століття одним із вагомих напрямів економічної науки стало дослідження проблематики економічної безпеки різнорівневих соціально-економічних систем і об'єктів, зокрема держави, регіону, підприємства, підприємницької та окремих видів економічної діяльності. Результати цих наукових пошуків виявилися методологічно значущими, оскільки заклали підґрунтя для формування сучасного напрямку наукового знання з економічної безпекології. У межах цього напрямку економічна безпека розглядається як одна з базових умов існування, стабільного функціонування та розвитку соціально-економічних систем. Це зумовлено тим, що такі системи перебувають під постійним впливом змін зовнішнього середовища, які, з одного

боку, можуть створювати нові можливості для розвитку, а з іншого набувати деструктивного характеру, трансформуючись у загрози, здатні послаблювати стійкість системи, порушувати її внутрішню рівновагу та підривати умови подальшого функціонування.

Системне осмислення проблематики безпеки у XX ст. первісно розвивалося передусім у площині воєнно-стратегічних досліджень, насамперед у контексті контролю над озброєннями, запобігання збройним конфліктам і підтримання міжнародної стабільності. Важливу роль у формуванні такого науково-аналітичного напрямку відіграли спеціалізовані міжнародні інституції, зокрема Міжнародний інститут стратегічних досліджень (International Institute for Strategic Studies, IISS), заснований у 1958 р. у Лондоні, діяльність якого зосереджена на питаннях стратегічної безпеки, нерозповсюдження ядерної зброї та контролю над озброєннями [80]. Крім того, Стокгольмський міжнародний інститут дослідження проблем миру (Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI), створений у 1966 р. для вивчення збройних конфліктів, озброєнь, роззброєння та пов'язаних із ними міжнародних процесів [198]. У європейському просторі важливе місце у формуванні безпекового порядку денного посідає також Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), діяльність якої охоплює питання зміцнення миру, стабільності, демократичного розвитку та міждержавної взаємодії [84].

Надалі науковий інтерес до безпеки поступово виходив за межі суто воєнно-політичної проблематики та поширювався на економічні, соціальні, інституційні й управлінські аспекти функціонування різнорівневих систем. Саме це створило передумови для формування сучасного уявлення про безпеку як багатовимірну категорію, що відображає не лише захист від безпосередніх загроз, а й здатність системи зберігати стійкість, керованість та потенціал розвитку в умовах змінного зовнішнього середовища. Така еволюція наукового бачення є методологічно важливою і для дослідження туристичної галузі, оскільки дозволяє розглядати її економічну безпеку не як ізольований прикладний феномен, а як складову ширшої логіки функціонування соціально-економічних систем в умовах наростання глобальних зрушень.

В Україні категорія «економічна безпека» набула офіційного нормативного закріплення у ст. 17 Конституції України від 28.06.1996 р., відповідно до якої забезпечення економічної безпеки, поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності держави, віднесено до найважливіших функцій держави та справи всього українського народу [77]. Така конституційна фіксація свідчить про визнання економічної безпеки не лише як складової державної політики, а й як базової умови збереження стійкості національної соціально-економічної системи.

Водночас чинне законодавче та нормативно-інституційне забезпечення економічної безпеки держави в Україні поки що не можна вважати достатньо сформованим і цілісним, що не повною мірою відповідає сучасним міжнародним підходам, у межах яких саме економічна безпека розглядається як один із визначальних орієнтирів формування державної політики та ухвалення стратегічних рішень. Особливо гостро ця проблема проявилася в умовах повномасштабної війни, розв'язаної проти України, коли недостатня стійкість окремих економічних, інфраструктурних та інституційних компонентів безпеки наочно виявила масштаби загроз, що постають перед державою та її галузевими системами [79].

У загальнотеоретичному розумінні безпека трактується як такий стан системи, за якого забезпечуються її цілісність, стійкість, здатність до самозбереження та розвитку попри дію внутрішніх і зовнішніх загроз [27].

Формування економічної безпекології як окремого напрямку наукового знання відбулося на перетині економічної теорії та безпекових студій. Якщо економічна наука зосереджується на закономірностях виробництва, розподілу, обміну та використання обмежених ресурсів у процесі створення матеріальних і нематеріальних благ, то безпекові дослідження акцентують увагу на умовах збереження цілісності, стійкості та здатності до розвитку людини, організацій і систем різного рівня. Саме на стику цих двох наукових площин поступово сформувалося уявлення про економічну безпеку як самостійний об'єкт дослідження, а надалі й про економічну безпекологію як спеціалізований напрям наукового пізнання [24, 25, 49, 51, 74].

У сучасному розумінні економічна безпекологія охоплює сукупність знань про природу економічної безпеки різних об'єктів, джерела її формування, умови виникнення загроз, закономірності підтримання стійкості та механізми забезпечення безпечного функціонування соціально-економічних систем. Її теоретичні положення спрямовані не лише на фіксацію стану безпеки, а й на пояснення причин і форм прояву небезпек, виявлення передумов дестабілізації та обґрунтування способів збереження життєздатності й потенціалу розвитку відповідних систем [40]. Саме тому економічна безпекологія є методологічно важливою для дослідження туристичної галузі, оскільки дає змогу розглядати її економічну безпеку не як ізольований прикладний феномен, а як складову ширшої логіки функціонування соціально-економічних систем в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Я. А. Жаліло, розвиваючи категоріальний апарат науки про економічну безпеку, наголошує, що її не можна зводити лише до пасивної захищеності від небезпек; вона має розглядатися як характеристика спроможності системи зберігати умови для реалізації власних економічних інтересів і стратегічних цілей [49].

Л. Г. Шемаєва трактує економічну безпеку як керований стан об'єкта, що поєднує захищеність, стійкість, адаптивність та можливість розвитку в умовах мінливого середовища [130]. Отже, сучасний науковий підхід відходить від вузького тлумачення безпеки як відсутності загроз і переносить акцент на здатність системи витримувати деструктивні впливи, зберігати функціональність і відновлюватися після кризових збурень [49, 130].

Економічна безпекологія як окремий напрям наукового знання формувалася й розвивалася в конкретних історичних умовах, коли перед дослідниками постали не лише нові наукові завдання, а й практична потреба в поясненні механізмів виникнення загроз, оцінювання стану безпеки та обґрунтування способів її забезпечення для соціально-економічних систем різного рівня. Саме тому становлення економічної безпекології слід пов'язувати не лише з накопиченням теоретичних уявлень про економічну безпеку, а й із поступовим розвитком її базових категорій, підходів і принципів, що дало змогу перейти від загальних міркувань про

захищеність до формування цілісного наукового інструментарію аналізу, оцінювання та забезпечення безпеки [75, 137].

У сучасному розумінні економічна безпекологія є спеціалізованою галуззю знань, у межах якої досліджуються природа економічної безпеки різних об'єктів, джерела її формування, передумови виникнення загроз, закономірності підтримання стійкості та механізми забезпечення безпечного функціонування соціально-економічних систем. Як і будь-яка інша наукова галузь, вона характеризується наявністю власного категоріального апарату, предметної сфери, методологічних принципів, логіки побудови знання та прикладного інструментарію. Це дає підстави розглядати економічну безпекологію не як сукупність розрізнених уявлень про безпеку, а як відносно цілісну наукову систему, зорієнтовану на пояснення стану безпеки, умов безпечного функціонування та способів збереження життєздатності й потенціалу розвитку відповідних систем [25, 40, 74, 75].

У площині галузевих досліджень економічна безпека туристичної галузі розглядається як багатовимірна категорія, що поєднує ресурсний, ринковий, інфраструктурний, соціальний, інституційний та управлінський виміри. А. П. Лазарева підкреслює, що вивчення туризму в аспекті економічної безпеки є необхідним через його високу залежність від зовнішнього середовища та значний вплив на соціально-економічний розвиток територій [80].

Т. Г. Васильців та ін. пов'язують економічну безпеку туристичного комплексу з таким станом його функціонування, за якого забезпечуються реалізація соціально-економічних пріоритетів, стійкість розвитку та мінімізація деструктивного впливу внутрішніх і зовнішніх ризиків [27]. У прикладному вимірі це означає, що економічна безпека туристичної галузі характеризує не лише фінансову стабільність її суб'єктів, а й здатність зберігати попит, інфраструктурну придатність, кадровий потенціал, інвестиційну активність, позитивний інформаційний фон і керованість у кризових умовах [27, 80].

Змістовно-компаративний аналіз наукових підходів дозволив виокремити кілька основних ліній тлумачення економічної безпеки:

як стан захищеності від загроз, небезпек і дестабілізуючих чинників;

як здатність до стійкого функціонування і розвитку в умовах невизначеності;

як ресурсно-відтворювальна спроможність системи забезпечувати відновлення, підтримання й нарощування власного економічного потенціалу.

Для туристичної галузі ізольоване використання будь-якого з наведених підходів не забезпечує повноти наукового аналізу. За умови домінування захисної логіки економічна безпека зводиться переважно до протидії загрозам, тоді як зосередження виключно на аспектах розвитку може спричинити недооцінювання вразливості галузі до кризових впливів. Саме тому економічну безпеку туристичної галузі доцільно розглядати комплексно, поєднуючи захисний, адаптивний і відтворювальний виміри, а також враховуючи її поточний стан, ресурсну забезпеченість і здатність до змін у майбутньому [113].

У такому розумінні туристична галузь закономірно постає як специфічний об'єкт забезпечення економічної безпеки, для якого визначальними є структурна складність, відкритість, залежність від міжгалузевих зв'язків, висока чутливість до зовнішніх ризиків і потреба в постійній адаптації. Структурна складність туристичної галузі виявляється у багатосуб'єктності та полікомпонентності її функціонування. Її відкритість означає постійний вплив міжнародних потоків, глобальних комунікацій, транскордонної мобільності, цифрових платформ і зовнішньої кон'юнктури.

Залежність від міжгалузевих зв'язків зумовлює ефект доміно, за якого порушення у транспорті, енергетиці, фінансовому секторі, сфері безпеки чи комунікацій безпосередньо позначаються на туристичній діяльності. Висока чутливість до ризиків проявляється в тому, що навіть відносно незначні зовнішні політичні, епідеміологічні, воєнні, логістичні чи репутаційні зміни можуть спричиняти непропорційно сильну реакцію ринку. Водночас потреба в адаптації пов'язана з тим, що туристична галузь не здатна зберігати стійкість за рахунок інерційного розвитку, а змушена постійно коригувати поведінкові моделі, структуру пропозиції, канали збуту та організаційні форми функціонування.

Саме тому в умовах глобальних зрушень, таких як воєнні, інфляційних, міграційні, цифрові, енергетичні, туристична галузь виступає одним із найбільш чутливих секторів економіки, а її безпека повинна оцінюватися не лише за фактом втрат, а й через рівень вразливості, адаптивності та здатності до відновлення [80, 113, 177]. Відповідно до цього, в дисертаційній роботі економічну безпеку туристичної галузі доцільно визначити як системно організовану здатність туристичної галузі підтримувати функціональну цілісність, стабільність господарських зв'язків, конкурентоспроможність, потенціал розвитку, ресурсне відтворення та адаптацію до глобальних зрушень, мінімізуючи вплив загроз і ризиків та забезпечуючи можливість подальшого розвитку. На відміну від вузького трактування, за якого економічна безпека зводиться лише до фінансової стійкості чи мінімізації загроз, таке визначення дозволяє розглядати її як системну характеристику функціонування туристичної галузі, що охоплює економічний, організаційний, інституційний, інфраструктурний, інформаційний та ризиковий виміри. Крім того, такий підхід дозволяє перейти від реактивної логіки «захисту від небезпек» до проактивного бачення економічної безпеки як умови стійкого функціонування та розвитку галузі в турбулентному середовищі.

Саме тому туристична галузь як об'єкт забезпечення економічної безпеки має розглядатися крізь призму поєднання кількох ключових ознак. По-перше, вона є міжгалузевою та відкритою системою, що залежить від великої кількості зовнішніх і внутрішніх зв'язків. По-друге, вона функціонує в умовах високої чутливості до макроекономічних, політичних, інфраструктурних, безпекових та репутаційних змін. По-третє, результативність її функціонування визначається не тільки економічними показниками, а й здатністю адаптуватися до нових умов мобільності, змін споживчої поведінки, цифрових трансформацій і трансграничних криз. Це означає, що забезпечення економічної безпеки туристичної галузі не може зводитися лише до окремих заходів реагування на ризики, а повинно розглядатися як цілісна система управлінських, організаційних, фінансово-економічних та інституційних рішень.

Принципово важливим у межах дослідження економічної безпеки туристичної галузі є розмежування понять ризику, загрози та глобальних зрушень, оскільки саме через них розкривається механізм дестабілізації галузевого розвитку. У науковій літературі ризик здебільшого трактується як імовірність виникнення небажаних подій або відхилень від очікуваної траєкторії розвитку, що можуть спричинити втрати ресурсів, доходів, ринкових позицій чи керованості системи [69, 93, 147]. Н. М. Богдан і О. П. Сухорукова, досліджуючи ризики у туризмі, наголошують, що специфіка туристичної сфери полягає у високій чутливості до політичних, економічних, соціальних, природних та інформаційних чинників, а також у швидкій трансляції локальних проблем у загальне погіршення ринкової ситуації [13].

На відміну від ризику, який відображає ймовірність несприятливих змін, загроза є більш конкретизованим явищем і характеризує реальний або потенційний деструктивний вплив, здатний завдати шкоди функціонуванню галузі, її суб'єктів, інфраструктури чи ринків збуту [13, 49]. Саме тому у прикладному аспекті ризик можна розглядати як передумову або можливість погіршення стану системи, тоді як загроза означає вже окреслений чинник дестабілізації, що набуває конкретної форми падіння туристичних потоків, руйнування інфраструктури, втрати кадрів, звуження платоспроможного попиту, погіршення інвестиційного клімату чи посилення негативного інформаційного фону [13, 174].

У сучасних умовах це особливо чітко проявляється через вплив глобальних зрушень, якими доцільно розуміти масштабні структурні зміни у світовій економіці, міжнародних зв'язках, технологічному укладі, безпековому середовищі та мобільності населення, які змінюють умови функціонування галузей, ринків і держав. Мова йде не про короткострокові флуктуації, а про системні процеси трансформаційного характеру, спричинені глобалізацією, цифровізацією, геоекономічною турбулентністю, воєнними конфліктами, пандемічними кризами, логістичними розривами, зміною просторової організації економічної активності та переформатуванням міжнародних потоків [177, 201]. Для туристичної галузі глобальні зрушення мають безпосередній вплив, оскільки

саме вони змінюють структуру попиту, мобільність туристів, вимоги до безпеки, інфраструктурні умови та моделі поведінки суб'єктів ринку, що змінює параметри функціонування туристичної галузі та формує нові конфігурації ризиків і загроз.

У міжнародних аналітичних документах з кризового управління в туризмі підкреслюється, що туристичний сектор належить до найбільш уразливих до глобальних криз, оскільки будь-які масштабні потрясіння від пандемій і воєнних конфліктів до кліматичних, енергетичних та логістичних шоків швидко охоплюють увесь туристичний ланцюг створення вартості [177, 201]. Європейська туристична комісія наголошує, що у взаємопов'язаному світі туризм є однією з галузей, яка найгостріше відчуває «ефект хвилі» від глобальних криз, а тому його безпека дедалі більше залежить від здатності до швидкої адаптації, управління вразливістю та кризової готовності [201].

У свою чергу ЮНВТО акцентує, що сучасний етап розвитку туризму характеризується переходом від реактивного подолання криз до стратегій стійкості, трансформації та відновлення, де безпековий вимір стає структурним елементом управління галуззю [201]. Слід зазначити, що для України зазначена проблематика набуває особливої гостроти. Так, І. Мініч обґрунтовує, що в умовах воєнного стану економічна безпека підприємств туризму і гостинності повинна забезпечуватися через диверсифікацію послуг, цифрову трансформацію, внутрішні протоколи управління ризиками та посилення взаємодії з локальним середовищем [174]. Отже, глобальні зрушення не слід розглядати як зовнішній фон функціонування туристичної галузі, оскільки вони виступають середовищем формування нових ризиків, загроз і моделей адаптації, а отже, безпосередньо визначають параметри її економічної безпеки.

Узагальнення сутнісних характеристик туристичної галузі, ключових дестабілізуючих впливів та результативних проявів її економічної безпеки подано на рис. 1.1.

Туристична галузь як об'єкт забезпечення економічної безпеки характеризується поєднанням складної внутрішньої структури, високої

залежності від зовнішнього середовища та потреби у постійній адаптації до ризиків, загроз і глобальних зрушень.

Рис. 1.1. Туристична галузь як об'єкт забезпечення економічної безпеки

Джерело: розроблено автором

Таким чином, змістовне розмежування понять «туризм», «туристична галузь», «безпека», «економічна безпека», «глобальні зрушення» та «економічна безпека туристичної галузі» дає підстави розглядати туристичну галузь як специфічний об'єкт забезпечення економічної безпеки через її міжгалузовий характер, високу чутливість до зовнішніх впливів, залежність від довіри, інформаційного середовища, інфраструктурної стійкості та безпекового контексту, а також значну роль у формуванні доходів, зайнятості та інвестиційної активності. Її економічна безпека має трактуватися не лише як стан захищеності

від загроз, а й як здатність до стійкого функціонування, адаптації та відновлення в умовах глобальних зрушень.

1.2. Теоретичні підходи до дослідження економічної безпеки туристичної галузі

У процесі становлення економічної безпекології було сформовано значний масив наукових уявлень щодо економічної безпеки різних соціально-економічних систем макро-, мезо- та мікрорівня. Це дало змогу розглядати економічну безпеку держави, регіону, галузі, підприємства та окремих видів економічної діяльності з різних теоретичних позицій, що, своєю чергою, забезпечило методологічне розмаїття в межах цієї наукової сфери та створило підґрунтя для формування інструментарію опису, аналізу, оцінювання та прогнозування стану економічної безпеки різних об'єктів. Саме в межах таких досліджень поступово сформувалися підходи, які дозволяють виявляти чинники вразливості, аналізувати джерела дестабілізації, оцінювати рівень стійкості систем та обґрунтовувати механізми їх захисту, адаптації й розвитку.

Водночас сучасний етап розвитку економічної безпекології характеризується не лише накопиченням знань, а й потребою в їх критичному переосмисленні. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених економічній безпеці держави, регіону, підприємства та інших соціально-економічних утворень, її теоретичний і методологічний базис не можна вважати остаточно сформованим. Це зумовлено тим, що частина положень економічної безпекології сформувалася в умовах відносно стабільного функціонування економічних систем і не повною мірою враховує масштаби, швидкість та нелінійний характер сучасних трансформацій. Інакше кажучи, традиційні підходи до аналізу економічної безпеки часто виявляються недостатніми для пояснення процесів, що розгортаються під впливом воєнних конфліктів, цифрових зрушень, логістичних розривів,

енергетичних дисбалансів, інституційної турбулентності та глибоких змін у поведінці споживачів і суб'єктів ринку.

Особливої актуальності ця проблема набуває в Україні, де економічна безпека дедалі більше залежить від здатності соціально-економічних систем функціонувати в умовах тривалої нестабільності, воєнних ризиків та структурних зрушень. За таких умов виникає необхідність не лише в уточненні базових положень економічної безпекології, а й у розробленні нових або адаптації наявних теоретичних підходів до аналізу об'єктів, що характеризуються підвищеною чутливістю до зовнішнього середовища. До таких об'єктів належить і туристична галузь, економічна безпека якої формується під впливом поєднання економічних, інфраструктурних, інформаційних, безпекових, інституційних та поведінкових чинників.

Саме тому дослідження економічної безпеки туристичної галузі не може обмежуватися перенесенням загальних положень економічної безпекології на галузевий рівень без їх змістовної адаптації. Необхідним є виокремлення тих теоретичних підходів, які найбільш повно дозволяють враховувати специфіку туристичної галузі як відкритої, міжсекторальної, полікомпонентної та високочутливої до глобальних зрушень системи. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз теоретичних підходів до дослідження економічної безпеки туристичної галузі, оскільки саме вони визначають напрями та специфіку подальшого оцінювання її вразливості, діагностики рівня безпеки, ідентифікації ризиків та розроблення стратегічних напрямів реагування.

Дослідження економічної безпеки туристичної галузі потребує використання комплексу теоретичних підходів, оскільки сама галузь функціонує як складна, відкрита, багаторівнева та динамічна система, на яку одночасно впливають економічні, соціальні, інституційні, просторові, інформаційні та поведінкові чинники. Туристична галузь не може бути адекватно пояснена в межах лише лінійної причинно-наслідкової логіки, оскільки її розвиток визначається не тільки детермінованими параметрами, а й стохастичними процесами, що проявляються у коливаннях попиту, сезонності, поведінці

споживачів, зміні туристичних потоків, реакції DESTИНАЦІЙ на зовнішні впливи та чутливості до кризових явищ. Саме тому при дослідженні економічної безпеки туристичної галузі доцільно враховувати не лише традиційні уявлення про захищеність від загроз, а й підходи, що дозволяють аналізувати нелінійність, адаптивність, самоорганізацію та здатність системи до відновлення.

У цьому контексті важливого значення набуває синергетичне бачення туристичної галузі, відповідно до якого її функціонування слід розглядати як результат взаємодії багатьох елементів, зв'язків і факторів, здатних формувати як позитивні, так і негативні ефекти [43]. Такий підхід дає змогу враховувати відкритість туристичної системи, інтенсивність її взаємодії із зовнішнім середовищем, поєднання детермінованих і стохастичних характеристик туристичних процесів, наявність точок нестійкості, можливість фазових переходів та залежність стійкості галузі від рівня її організованості й керованості.

У практичному вимірі це означає, що економічна безпека туристичної галузі визначається не лише обсягом ресурсів або рівнем прибутковості, а й спроможністю вчасно виявляти слабкі сигнали небезпеки, утримувати систему в допустимих межах флуктуацій, запобігати накопиченню негативного потенціалу та спрямовувати розвиток у конструктивному напрямі. Такий підхід дозволяє розглядати безпеку туристичної галузі як результат не механічного усунення окремих загроз, а цілеспрямованого управління складною системою, що перебуває під впливом численних і різнорідних чинників.

З огляду на це, дослідження економічної безпеки туристичної галузі спирається на кілька взаємодоповнювальних теоретичних підходів, кожен із яких акцентує увагу на різних характеристиках об'єкта: структурі, функціях, ризиках, стійкості, адаптивності та можливостях розвитку. Поряд із захисним, системним, ризик-орієнтованим, адаптивним, інституційним і відтворювально-розвитковим підходами, важливу евристичну цінність має також синергетичний підхід, який акцентує увагу на взаємодії елементів туристичної системи, ролі керованості, впливі слабких сигналів, можливості як позитивної, так і негативної синергії та необхідності прогностного, а не суто реактивного управління. Саме тому

подальший розгляд теоретичних підходів до дослідження економічної безпеки туристичної галузі доцільно здійснювати з урахуванням її складної системної природи, нелінійності розвитку та високої чутливості до зовнішніх і внутрішніх трансформацій.

У сучасній науковій літературі економічна безпека розглядається не як одновимірна категорія, а як складне міждисциплінарне поняття, що поєднує економічну теорію, ризикологію, теорію систем, стратегічне управління та інституціональний аналіз [88, 144, 171, 207]. При цьому, як зауважує Є. Ніколаєв, під загальною назвою «безпека» фактично поєднуються кілька різномірних теоретичних схем, кожна з яких орієнтована на розв'язання окремого кола практичних завдань [88]. Аналогічну ідею щодо багатовимірності категоріального апарату економічної безпеки розвивають Я. Жаліло та О. Власюк [29, 49]. Це означає, що дослідження економічної безпеки туристичної галузі не може ґрунтуватися на одному універсальному пояснювальному підході, а потребує їх поєднання залежно від поставлених завдань.

Одним із базових підходів є системний, у межах якого туристична галузь розглядається як складна відкрита соціально-економічна система з великою кількістю взаємозалежних елементів. Така логіка спирається як на загальні розробки у сфері економічної безпеки підприємництва, де системний підхід прямо наголошується як методологічна основа дослідження, так і на туристичні концепції Н. Лейпера, в яких туризм інтерпретується як система взаємодії туриста, дестинації, транзитного простору та індустрії [70, 168].

У проєкції на економічну безпеку туристичної галузі системний підхід дозволяє досліджувати не окремі загрози ізольовано, а зв'язки між суб'єктами ринку, ресурсами, інфраструктурою, інституціями та зовнішнім середовищем. Відповідно, порушення в одному елементі системи, як-от транспорті, енергетиці, інформаційному полі чи безпековому середовищі, розглядається як чинник дестабілізації всієї галузевої конструкції [26].

Стосовно змісту поняття «загроза» у науковій літературі досі не сформовано повної єдності підходів, оскільки це поняття використовується в різних

дослідницьких дискурсах (економічних, безпекових, управлінських, ризикологічних) і, відповідно, набуває різних змістових акцентів [50, 75, 148, 164]. В одних дослідженнях загроза трактується переважно як потенційна небезпека або деструктивний чинник, тоді як в інших, як форма прояву суперечностей і дисбалансів у функціонуванні соціально-економічної системи. Також загроза розглядається як процес або сукупність процесів, здатних за певних умов трансформуватися у реальні негативні наслідки для об'єкта безпеки [18, 57, 128].

У контексті економічної безпеки поняття загрози доцільно розглядати не як ізольований факт небезпеки і не як разову подію, а як динамічний процес або явище, що формується у внутрішньому чи зовнішньому середовищі відповідної соціально-економічної системи та за певного поєднання умов і обставин може спричинити негативні зміни у її функціонуванні. У такому розумінні загроза характеризується не лише джерелом походження, а й напрямом дії, масштабом прояву, часовим горизонтом, глибиною потенційних наслідків і здатністю порушувати функціональну цілісність системи. Саме такий підхід є методологічно більш продуктивним, оскільки дозволяє аналізувати загрозу не як статичний об'єкт спостереження, а як елемент процесної дестабілізації, який може посилюватися, накопичуватися, комбінуватися з іншими деструктивними чинниками або, навпаки, своєчасно нейтралізуватися завдяки відповідним управлінським і регуляторним впливам.

Виходячи з цього, загрозу будь-якому об'єкту економічної безпеки доцільно визначати як процеси та явища, що виникають у зовнішньому або внутрішньому середовищі соціально-економічної системи й за наявності певної комбінації умов здатні спричиняти негативні зміни різного масштабу та локалізації, наслідком яких є погіршення стану системи та результативності її функціонування. Такий підхід дозволяє уникнути надмірно вузького трактування загроз лише як прямих небезпек або вже реалізованих негативних подій і водночас створює підґрунтя для їх своєчасної ідентифікації, оцінювання та попередження.

Для туристичної галузі таке тлумачення є особливо важливим, оскільки її функціонування залежить від значно ширшого спектра чинників, ніж у багатьох

інших секторах економіки. Туристична галузь є відкритою, багатосуб'єктною та міжсекторальною системою, тому загрози її економічній безпеці формуються під впливом не лише суто економічних процесів, а й безпекових, інституційних, інфраструктурних, інформаційних, технологічних, соціально-поведінкових та репутаційних змін. Унаслідок цього загрози у туристичній галузі часто мають комбінований характер. Так, наприклад, воєнна небезпека одночасно трансформується у логістичні обмеження, падіння попиту, погіршення інвестиційного клімату, відтік кадрів і руйнування позитивного інформаційного образу DESTИНАЦІЇ. Аналогічно, інфраструктурні збої можуть спричиняти не лише тимчасові порушення туристичної діяльності, а й довготривале ослаблення конкурентних позицій регіону або туристичного підприємства.

У цьому зв'язку загрози економічній безпеці туристичної галузі доцільно розглядати як багаторівневі та взаємопов'язані деструктивні впливи, що здатні порушувати стійкість її функціонування, знижувати економічну результативність, звужувати ресурсну базу, послаблювати адаптивність і підривати потенціал подальшого розвитку. Такий підхід дає можливість перейти від загального переліку небезпек до дослідження механізмів їх виникнення, поширення та впливу на галузь, а також до обґрунтування інструментів управлінського реагування залежно від характеру й конфігурації загроз.

З огляду на це, для туристичної галузі методологічно важливо розмежовувати загрозу, ризик і вразливість. Якщо загроза відображає деструктивний потенціал певного процесу або явища, то ризик характеризує ймовірність і можливі наслідки його реалізації, а вразливість показує ступінь чутливості самої галузі до такого впливу. Саме у взаємодії цих трьох категорій формується реальна конфігурація безпекових викликів для туристичної галузі. Відповідно, дослідження загроз економічній безпеці туристичної галузі має спиратися не лише на їх класифікацію, а й на аналіз каналів впливу, умов актуалізації, масштабу можливих наслідків та здатності галузі протидіяти дестабілізуючим процесам або адаптуватися до них.

Отже, поняття «загроза» в дослідженні економічної безпеки туристичної галузі доцільно розглядати в процесному, системному і галузево-адаптованому вимірах. Це дозволяє більш повно врахувати специфіку туристичної галузі як чутливого до зовнішніх змін об'єкта, а також створює необхідне теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу ризиків, вразливості та механізмів забезпечення її економічної безпеки в умовах глобальних зрушень.

У межах дослідження економічної безпеки туристичної галузі принципово важливим є не лише визначення змісту поняття «загроза», а й його чітке розмежування з близькими категоріями «ризик» і «вразливість», оскільки саме через взаємодію цих понять розкривається механізм дестабілізації галузевого розвитку. У науковій літературі ризик зазвичай трактується як імовірність виникнення небажаних подій або відхилень від очікуваної траєкторії функціонування системи, що здатні спричинити втрати ресурсів, доходів, конкурентних позицій або керованості [13, 83, 174]. На відміну від ризику, який відображає можливість настання несприятливих наслідків, загроза має більш конкретизований характер і пов'язується з реальними або потенційними процесами, явищами та чинниками, здатними завдати шкоди функціонуванню об'єкта безпеки. Тобто, якщо ризик окреслює ймовірність негативного відхилення, то загроза відображає джерело або форму деструктивного впливу, що може таке відхилення зумовити.

Поряд з цим, важливим є виокремлення категорії «вразливість». На відміну від ризику і загрози, вразливість характеризує не саме джерело небезпеки й не лише ймовірність несприятливого результату, а ступінь чутливості системи до деструктивного впливу. Інакше кажучи, вразливість відображає ту внутрішню властивість об'єкта, яка визначає, наскільки сильно він може постраждати під дією певної загрози або сукупності загроз. У такому розумінні одна й та сама загроза може мати різні наслідки для різних систем залежно від рівня їхньої вразливості, тоді як однаковий рівень ризику не завжди означає однакову глибину дестабілізації.

Для туристичної галузі це розмежування має особливе значення, оскільки вона є відкритою, багатосуб'єктною та міжсекторальною системою, в якій негативний вплив вкрай рідко обмежується одним окремим сегментом. Загрози в туристичній галузі формуються під впливом економічних, безпекових, інфраструктурних, інформаційних, інституційних, технологічних і соціально-поведінкових змін. Унаслідок цього вони часто мають комбінований і взаємопосилювальний характер. Наприклад, воєнна загроза трансформується не лише у фізичну небезпеку для туристів і суб'єктів ринку, а й у скорочення попиту, порушення транспортної доступності, відтік кадрів, руйнування інфраструктури, послаблення інвестиційної активності та погіршення репутації дестинації. Аналогічно, інформаційні атаки або негативний медійний фон можуть не мати прямого матеріального вираження на початковому етапі, але здатні суттєво впливати на поведінку споживачів, структуру попиту й конкурентні позиції окремих підприємств та територій та змінювати їх у негативний бік.

Саме тому в туристичній галузі дефініції «ризик», «загроза» і «вразливість» слід розглядати не ізольовано, а як взаємопов'язані елементи єдиного безпекового ланцюга. Тобто, загроза виступає джерелом або носієм деструктивного впливу, ризик стає формою ймовірного прояву цього впливу, а вразливість є характеристикою внутрішнього стану галузі, що визначає масштаб можливих втрат і глибину дестабілізації. Лише в поєднанні ці три категорії дозволяють адекватно описати реальну конфігурацію безпекових викликів. Якщо ігнорувати хоча б одну з них, аналіз економічної безпеки туристичної галузі буде неповним, оскільки фокусування лише на загрозах не показує спроможності системи їм протидіяти, а фокусування лише на ризиках знеособлює джерело небезпеки. У свою чергу, зосередження лише на вразливості не дозволяє зрозуміти зовнішню природу дестабілізуючих впливів.

З методологічної точки зору це означає, що забезпечення економічної безпеки туристичної галузі має ґрунтуватися не лише на фіксації наявних загроз, а на поєднанні трьох аналітичних площин: ідентифікації загроз, оцінювання ризиків їх реалізації та визначення рівня вразливості галузі до відповідних впливів. Такий

підхід дозволяє перейти від описового переліку дестабілізуючих чинників до побудови більш цілісної безпекової моделі, у межах якої аналізуються не лише зовнішні джерела небезпеки, а й внутрішня спроможність галузі протидіяти їм, адаптуватися до змін або відновлюватися після кризових подій.

Для туристичної галузі це має важливе практичне значення, оскільки її економічна безпека залежить не лише від сили зовнішніх викликів, а й від того, наскільки розвиненими є її інституційна координація, інфраструктурна надійність, інформаційна підтримка, диверсифікація попиту, кадровий потенціал, цифрова стійкість і здатність до антикризового управління. Відповідно, загрози економічній безпеці туристичної галузі доцільно розглядати як багаторівневі та взаємопов'язані деструктивні процеси, ризики як імовірні форми їх прояву, а вразливість як ступінь чутливості галузі до таких впливів. Саме в цій взаємодії формується реальний рівень безпеки або небезпеки функціонування туристичної галузі в умовах глобальних зрушень.

Отже, розмежування понять «ризик», «загроза» і «вразливість» має не лише теоретичне, а й принципове методичне значення для дослідження економічної безпеки туристичної галузі. Воно створює методичне підґрунтя для аналізу конкретних підходів до оцінювання рівня економічної безпеки, виявлення конфігурації ризиків і загроз, а також обґрунтування механізмів зниження вразливості та підвищення стійкості галузі. Саме в такому контексті особливої значущості набуває розгляд теоретичних підходів, які дозволяють інтерпретувати природу безпеки, джерела її порушення та способи реагування на дестабілізуючі впливи.

Одним із таких підходів є захисний підхід, який історично сформувався як один із перших у дослідженнях економічної безпеки. У його межах основна увага зосереджується на ідентифікації загроз, запобіганні втратам і нейтралізації деструктивних впливів. У такому тлумаченні економічна безпека туристичної галузі постає, передусім, як стан захищеності від зовнішніх і внутрішніх чинників, здатних спричинити погіршення фінансового стану суб'єктів ринку, скорочення туристичних потоків, втрату інфраструктури чи руйнування господарських зв'язків.

Цей підхід є методологічно корисним для дослідження воєнних, політичних, епідеміологічних, репутаційних і логістичних ризиків. Проте його ізольоване використання має очевидне обмеження, оскільки безпека в такому разі майже повністю зводиться до протидії загрозам, тоді як питання адаптації, відновлення та довгострокового розвитку відходять на другий план. На це прямо вказують і наукові дослідження з категоріального аналізу економічної безпеки, де підкреслюється, що редукція безпеки лише до «захищеності» звужує її зміст [88].

Суттєвий евристичний потенціал має ресурсно-функціональний підхід, у межах якого економічна безпека досліджується через здатність системи зберігати та відтворювати ключові ресурси й виконувати базові функції. Для туристичної галузі це означає підтримання інфраструктурної придатності, кадрового потенціалу, інвестиційної бази, інформаційної доступності, попиту та ринкових каналів реалізації туристичного продукту. Саме в цьому руслі галузь може розглядатися не просто як сукупність суб'єктів, а як функціональний комплекс, де безпека проявляється через безперервність створення, просування, реалізації та споживання туристичних послуг.

Дослідження туристичного потенціалу регіонів і туристичного комплексу у вітчизняній науковій літературі також демонструють, що ефективність функціонування галузі прямо залежить від ресурсного забезпечення, інфраструктурної зв'язаності та можливості їх відтворення. Тому ресурсно-функціональний підхід є особливо продуктивним для оцінювання економічної вразливості галузі [133].

Одним із найбільш актуальних для сучасних досліджень є ризик-орієнтований підхід, що зосереджується на виявленні, оцінюванні та прогнозуванні ризиків і механізмах раннього виявлення деструктивних змін, які впливають на стан туристичної галузі. Його значення зумовлене тим, що сучасне функціонування туризму відбувається в середовищі підвищеної невизначеності, де навіть незначні зовнішні імпульси можуть спричиняти суттєві економічні наслідки. У межах цього підходу безпека розглядається не лише як захищеність від уже наявних загроз, а й як здатність завчасно виявляти слабкі сигнали

небезпеки, оцінювати масштаби потенційних втрат і формувати механізми превентивного реагування. Для туристичної галузі ризик-орієнтований підхід є особливо цінним, оскільки дозволяє враховувати її високу чутливість до зміни мобільності, політичного клімату, поведінки споживачів, цифрового середовища та репутаційних факторів. Дослідження, присвячені ризикам у туризмі, а також міжнародні аналітичні документи з кризового менеджменту у туристичному секторі наголошують на необхідності переходу від реактивного подолання наслідків до випереджального управління ризиками [26].

З ризик-орієнтованим тісно пов'язаний адаптивний підхід, відповідно до якого економічна безпека трактується як здатність системи пристосовуватися до змін зовнішнього та внутрішнього середовища без втрати основних функцій і перспектив розвитку. Для туристичної галузі адаптивність означає здатність швидко змінювати структуру послуг, канали комунікації, географію попиту, моделі просування, сегментацію споживачів і формати взаємодії з клієнтом. У сучасних умовах забезпечення економічної безпеки туризму та гостинності в умовах воєнного стану саме адаптація, поряд із диверсифікацією, цифровою трансформацією і протоколами управління ризиками, має розглядатися як ключова умова збереження життєздатності бізнесу.

Міжнародні туристичні організації також підкреслюють, що сучасний туризм функціонує в режимі постійних потрясінь, а тому стратегія «стійкість через адаптацію» стає продуктивнішою, ніж спроба підтримувати незмінний режим функціонування [174].

Не менш важливим в сучасних умовах функціонування туристичної галузі України є відтворювально-розвитковий підхід, який дозволяє трактувати економічну безпеку не як збереження статус-кво, а як здатність галузі не лише встояти, а й зберігати потенціал до подальшого розвитку. Відповідно до нього безпека пов'язується з конкурентоспроможністю, інвестиційною привабливістю, інноваційністю, можливістю модернізації та розширення економічного потенціалу. Для туристичної галузі це особливо важливо, оскільки проста стабілізація без відновлення ринкових позицій, ресурсної бази та довіри

споживачів не забезпечує її довгострокової життєздатності. Підходи, орієнтовані на стійкий розвиток і трансформацію туризму після криз, дедалі частіше розглядаються як невід’ємна частина безпекового аналізу, що є цілком логічним в умовах глобальних зрушень [117].

Окрему методологічну роль відіграє інституційний підхід, який дає змогу досліджувати економічну безпеку туристичної галузі через якість державного регулювання, правового середовища, стратегічних документів, стандартів, механізмів координації та ролі формальних і неформальних правил. Для туристичної галузі цей підхід є принциповим, оскільки її економічна безпека визначається не лише станом окремих підприємств, а й ефективністю державної політики, режимом безпеки територій, якістю інформаційного управління, інвестиційними стимулами, міжнародною комунікацією та інституційною спроможністю органів управління реагувати на кризи. Саме інституційний підхід дозволяє переходити від аналізу окремих ризиків до обґрунтування механізмів їх попередження й мінімізації на галузевому рівні [71].

Поряд із зазначеними підходами, важливе місце у дослідженні економічної безпеки туристичної галузі посідає синергетичний підхід, який дозволяє розглядати галузь як складну нелінійну систему, здатну до самоорганізації, переходів між різними станами стійкості та нестійкості, а також до формування як позитивних, так і негативних ефектів взаємодії її елементів. Використання синергетичного бачення дає змогу враховувати відкритість туристичної системи, діалектичну єдність детермінованих і стохастичних характеристик її розвитку, наявність флуктуацій, точок біфуркації, атракторів і слабких сигналів, що можуть свідчити про наближення деструктивних змін або, навпаки, нових можливостей розвитку. Особливе значення в цьому контексті має соціосинергетичний аспект, відповідно до якого ефекти взаємодії в туристичній галузі відбиваються насамперед у соціальному середовищі, а саме у взаємовідносинах туристів, місцевих громад, бізнесу, інституцій та культурного середовища дестинації [43].

Саме тому підвищення рівня організованості, керованості та гармонізації інтересів учасників туристичних процесів може розглядатися як важлива

передумова зміцнення економічної безпеки галузі. Синергетичний підхід також акцентує увагу на необхідності переходу від реактивного управління до прогностного, за якого увага зосереджується не лише на ліквідації наслідків криз, а й на виявленні зародкових змін, здатних у майбутньому суттєво вплинути на стійкість туристичної системи. Узагальнення основних теоретичних підходів до дослідження економічної безпеки туристичної галузі представлено на рис. 1.2, що відображає їх змістове спрямування та аналітичне значення.

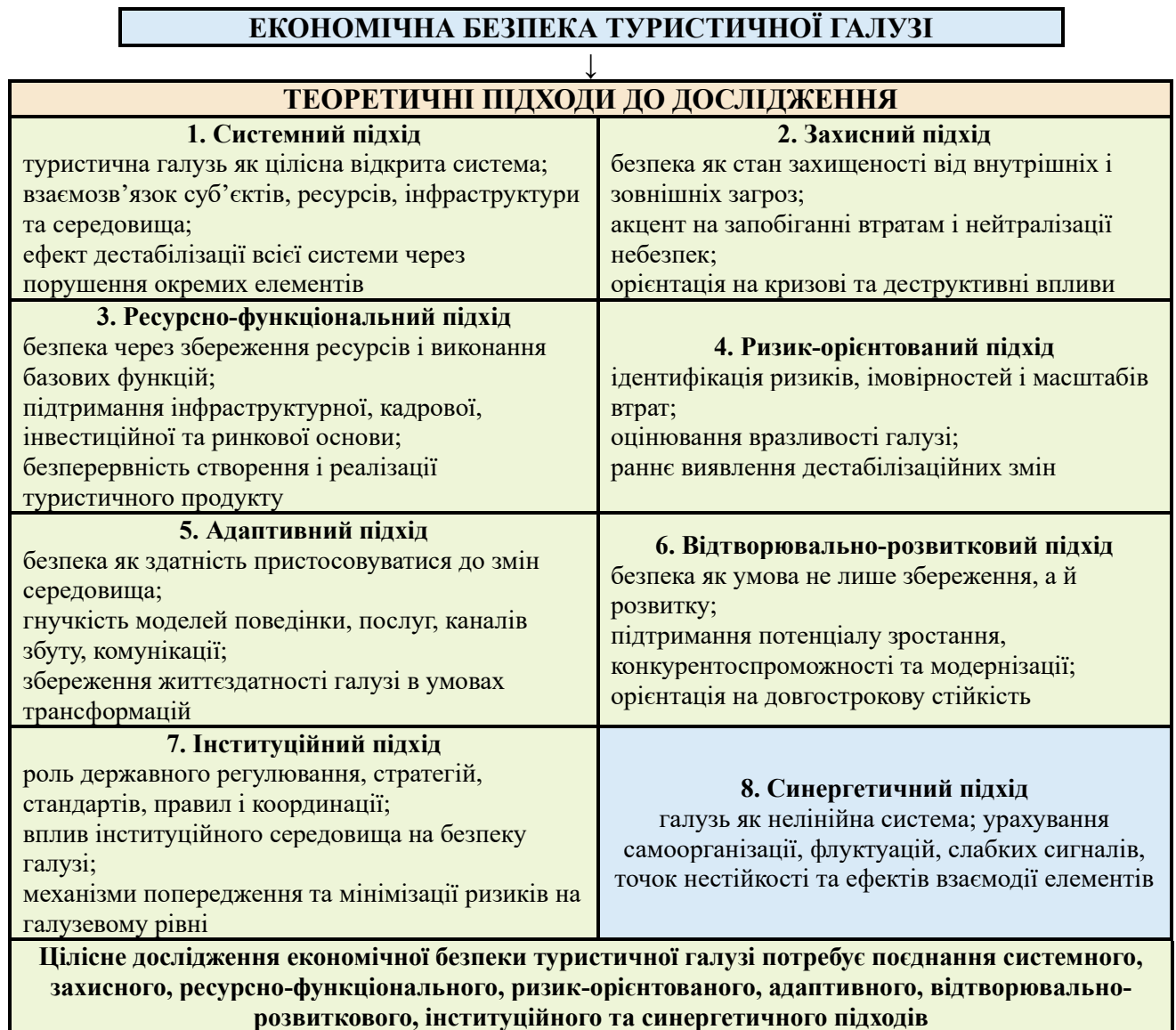

Рис. 1.2. Теоретичні підходи до дослідження економічної безпеки туристичної галузі

Джерело: розроблено автором

Таким чином, теоретичні підходи до дослідження економічної безпеки туристичної галузі не є взаємовиключними, а відображають різні сторони одного складного явища. Системний підхід дозволяє побачити галузь як цілісний комплекс; захисний – акцентує увагу на загрозах; ресурсно-функціональний – на здатності підтримувати базові процеси; ризик-орієнтований – на випереджальному виявленні дестабілізацій; адаптивний – на пристосуванні до змін; відтворювально-розвитковий – на збереженні потенціалу зростання; інституційний – дослідити регуляторне та координаційне середовище; синергетичний – розкрити нелінійність, самоорганізацію та ефекти взаємодії елементів галузі. Отже, економічна безпека туристичної галузі є багатоаспектним об'єктом дослідження, що не може бути адекватно пояснена у межах лише одного підходу, а потребує їх інтегрованого використання, особливо щодо безпекової специфіки туристичної галузі.

1.3. Особливості забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень

У сучасних умовах забезпечення економічної безпеки туристичної галузі відбувається в середовищі багатовекторних глобальних зрушень, які не лише змінюють параметри функціонування галузі, а й трансформують саму логіку її стійкості, конкурентоспроможності та відтворення. Якщо раніше безпековий аналіз туристичної галузі переважно зосереджувався на фінансових, ринкових або організаційних загрозах, то нині його зміст суттєво розширився. Це зумовлено тим, що туристична галузь функціонує на перетині мобільності, сервісу, територіальної привабливості, інформаційного середовища, цифрових платформ, інституційного регулювання та глобального попиту, а тому однією з перших реагує на структурні зміни світового середовища. Відповідно, економічна безпека туристичної галузі повинна забезпечуватися не як захист від окремих

ризиків, а як системна здатність галузі зберігати функціональну цілісність і адаптуватися до змін, що мають глобальний характер.

Особливість сучасного етапу полягає в тому, що глобальні зрушення впливають на туристичну галузь не ізольовано, а в режимі взаємного накладання й посилення. Так, інтеграційно-регіоналізаційні процеси змінюють просторову конфігурацію туристичних потоків, фінансово-економічні зрушення впливають на платоспроможний попит і витрати суб'єктів господарювання, інформаційно-цифрові та віртуалізаційні трансформації переформатовують моделі пошуку, вибору та споживання туристичних послуг, інституційні зрушення змінюють правила доступу до ринків, а транснаціоналізація посилює залежність галузі від глобальних платформ, мереж і центрів прийняття рішень. У результаті туристична галузь опиняється в ситуації, коли її економічна безпека залежить не від одного домінуючого чинника, а від здатності витримувати комплексну дію різноспрямованих трансформацій.

Першою важливою особливістю забезпечення економічної безпеки туристичної галузі є її багаторівневий характер. Такий характер проявляється в тому, що безпекові умови функціонування туристичної галузі формуються одночасно на глобальному, національному, регіональному та локальному рівнях. На глобальному рівні визначаються загальні параметри мобільності, міжнародної конкуренції, платформенної взаємодії, цифрових стандартів і кризових тенденцій. На національному рівні безпека залежить від макроекономічної стійкості, державної політики, якості регулювання, транспортної та інформаційної інфраструктури. На регіональному й локальному рівнях ключового значення набувають безпечність території, стан ресурсної бази, дестинаційна привабливість, якість сервісу, репутаційний фон і здатність до оперативної адаптації. Тобто очевидно, що забезпечення економічної безпеки туристичної галузі не може бути ефективним у межах лише централізованого управління або лише на рівні окремих суб'єктів господарювання, а потребує узгодження заходів і рішень на всіх рівнях функціонування галузі.

Другою особливістю є посилення ролі адаптивності як базового критерію безпеки. Для туристичної галузі недостатньо зберігати відносну стабільність у звичних умовах; набагато важливішою стає спроможність швидко змінювати структуру пропозиції, канали збуту, комунікаційні моделі, географію орієнтації та поведінкові алгоритми роботи з клієнтом. Іншими словами, економічна безпека галузі дедалі більше пов'язується не з жорстким утриманням попереднього стану, а з гнучкістю реагування на зміни зовнішнього середовища. У цьому виявляється вплив інформаційно-цифрових, технологічних та віртуалізаційних зрушень. Суб'єкти туристичної діяльності, які швидше інтегрують цифрові сервіси, аналітичні інструменти, нові формати просування і дистанційної взаємодії, мають вищий рівень безпекової стійкості порівняно з тими, що зберігають інерційні моделі функціонування.

Також важливою особливістю забезпечення економічної безпеки туристичної галузі є зростання значення цифрового середовища як структурного елемента економічної безпеки. Сучасна туристична галузь дедалі сильніше залежить від цифрових платформ бронювання, онлайн-репутації, агрегаторів, пошукової видимості, електронних комунікацій та аналітики поведінки споживача. Це означає, що безпека галузі визначається не лише фінансовими чи інфраструктурними параметрами, а й рівнем цифрової автономності, платформенної залежності, кіберстійкості та здатності контролювати власний інформаційний простір. В умовах поширення віртуалізації економіки туристична послуга дедалі частіше обирається, оцінюється й купується ще до фактичного споживання через цифрові сигнали довіри. Відтак уразливість до негативного інформаційного фону, маніпулятивного контенту, цифрових обмежень або технологічних збоїв безпосередньо трансформується в економічні втрати, зниження попиту й послаблення ринкових позицій. Саме тому забезпечення економічної безпеки туристичної галузі повинно включати цифрово-комунікаційний вимір як обов'язковий, а не допоміжний елемент.

Окремо слід виділити особливість, яка полягає у залежності туристичної галузі від якості міжгалузевих і міжсекторальних зв'язків. Туристична галузь не

створює вартості ізолювано, її функціонування базується на транспорті, енергетиці, торгівлі, готельно-ресторанному господарстві, культурній сфері, зв'язку, фінансових сервісах, безпековій інфраструктурі та цифрових системах. Тому навіть якщо безпосередньо туристичний бізнес не є джерелом кризового впливу, порушення у суміжних секторах швидко послаблюють його економічну стійкість. Саме тут проявляється системний ефект глобальних зрушень відповідно до якого фінансово-економічні коливання підвищують витрати, енергетична нестабільність знижує передбачуваність функціонування та впливає на вартість, логістичні розриви погіршують доступність дестинацій, а інституційні дисбаланси посилюють хаотичність ринку. Отже, економічна безпека туристичної галузі має забезпечуватися з урахуванням не лише стану її внутрішніх суб'єктів, а й якості зовнішнього галузевого оточення.

Виразна територіальна диференціація проявів безпеки та вразливості є також значною особливістю забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень. Глобальні зрушення не однаково впливають на всі дестинації, регіони й сегменти туристичного ринку. В одних випадках вони можуть стимулювати внутрішню мобільність, переорієнтацію попиту та розвиток нових форматів туризму, а в інших – призводити до втрати туристичних потоків, інвестицій, інфраструктурної придатності й довіри споживачів. Це означає, що забезпечення економічної безпеки туристичної галузі не може будуватися за уніфікованим шаблоном. Необхідним є диференційований підхід, за якого враховуються просторові, безпекові, ресурсні та комунікаційні особливості окремих територій. Саме тому в сучасних умовах особливого значення набувають методики регіонального оцінювання економічної вразливості туристичної галузі.

Слід також виокремити таку особливість, як зміна співвідношення між короткостроковою стійкістю та довгостроковим розвитком. У кризові періоди туристична галузь часто концентрується на виживанні, а саме на утриманні попиту, збереженні базових послуг, мінімізації втрат. Проте в умовах тривалих глобальних зрушень такого підходу недостатньо. Якщо забезпечення безпеки обмежується лише підтриманням поточного функціонування, галузь втрачає потенціал відновлення,

модернізації та подальшого зростання. Тому сучасне розуміння економічної безпеки туристичної галузі повинно поєднувати стабілізаційний та відтворювально-розвитковий виміри. Інакше кажучи, безпека має розглядатися не лише як недопущення руйнування, а й як збереження можливості для оновлення, інновацій, інвестиційної активності, формування нових конкурентних переваг і переходу до більш стійких моделей функціонування.

В умовах глобальних зрушень економічна безпека туристичної галузі дедалі менше залежить від спонтанних ринкових механізмів і дедалі більше від якості регуляторного середовища, стратегічного планування, кризової координації та інституційної довіри. Тому важливе значення для забезпечення економічної безпеки туристичної галузі має підвищення ролі інституційної координації. Туристична галузь потребує не лише загальної державної підтримки, а й чітких механізмів взаємодії між органами влади, бізнесом, професійними об'єднаннями, локальними громадами, цифровими платформами та інфраструктурними суб'єктами. Інституційні зрушення в цьому контексті означають не просто зміну норм і правил, а необхідність переходу до більш гнучких моделей регулювання, здатних одночасно забезпечувати стабільність, передбачуваність і швидкість реакції на нові виклики.

Важливою особливістю забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в сучасних умовах є посилення державно-політичного та регуляторного виміру безпеки. Сучасні виклики, що загострилися після 2022 р., засвідчили, що безпека туристичної галузі не може забезпечуватися виключно ринковими механізмами або на рівні окремих суб'єктів господарювання. Йдеться про потребу у цілісній державній політиці, яка поєднує нормативно-правове регулювання, організаційну координацію, інфраструктурну надійність, антикризове планування, інформаційний захист, підготовку персоналу та систему економічного стимулювання безпекових заходів. У такому розумінні державна політика виступає не зовнішнім тлом функціонування туристичної галузі, а одним із ключових регуляторів її стійкості, здатності до відновлення та зниження економічної вразливості [3].

У цьому контексті методологічно важливим є розмежування факторів і регуляторів забезпечення безпеки. Якщо фактори відображають умови, обставини та чинники, які впливають на стан туристичної галузі та можуть посилювати або послаблювати її стійкість, то регулятори є інструментами цілеспрямованого впливу на ці фактори з боку держави, інституцій та інших суб'єктів управління.

З огляду на це формування державної політики у сфері туризму та забезпечення його безпеки доцільно розглядати крізь призму двох взаємопов'язаних груп чинників: відносно прогнозованих і регульованих, тобто системних, а також таких, що складно піддаються завчасному прогнозуванню й через свою непередбачуваність потребують додаткового часу для правового визначення та інституційного врегулювання. При цьому зазначені фактори можуть мати внутрішнє або зовнішнє спрямування, виявлятися на різних рівнях управління та набувати кількісних і якісних форм прояву.

Водночас ефективність впливу на них визначається якістю регуляторного механізму, роль якого полягає у прогнозуванні змін середовища, коригуванні дії дестабілізуючих чинників і впровадженні відповідних заходів безпекового реагування. У цьому зв'язку доцільно виокремлювати заходи, спрямовані на виявлення ризиків і загроз, протидію їх негативному впливу, а також реагування на виклики та регулювання процесів у сфері безпеки туризму (рис. 1.3).

Такий підхід дозволяє перейти від загального фіксування загроз до аналізу механізмів їх стримування та коригування. У сучасних умовах саме регуляторний компонент набуває особливої ваги, оскільки формування економічної безпеки туристичної галузі дедалі більше залежить від якості стратегічних рішень, узгодженості дій органів влади, наявності кризових протоколів, інформаційної підтримки, правового захисту та стимулювання суб'єктів ринку до впровадження безпекових практик.

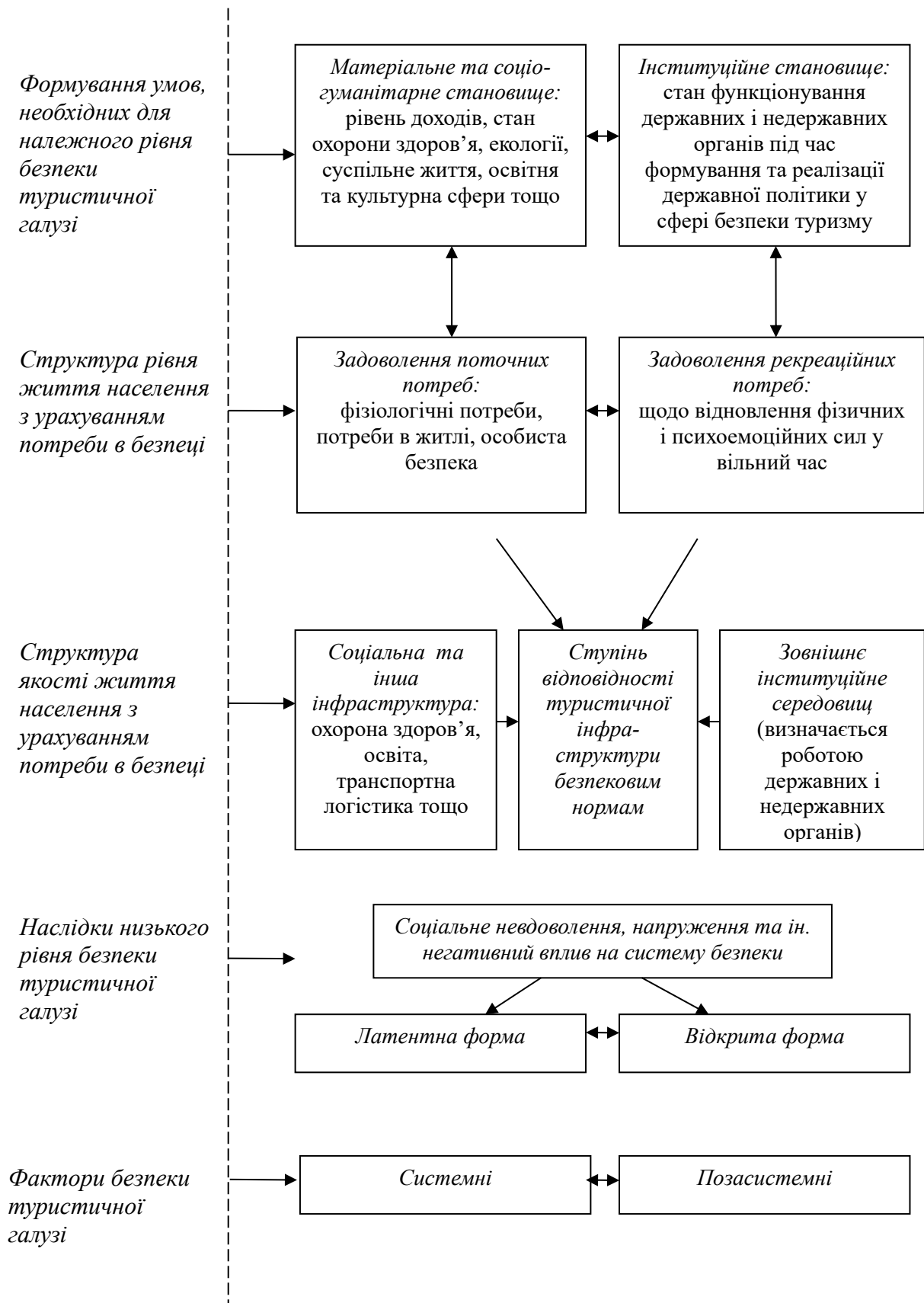

Рис. 1.3. Умови, фактори та наслідки реалізації державної політики у сфері забезпечення безпеки туристичної галузі

Джерело: розроблено автором

З позицій сучасного безпекового аналізу державна політика у сфері туризму має охоплювати щонайменше кілька взаємопов'язаних блоків (рис. 1.4).

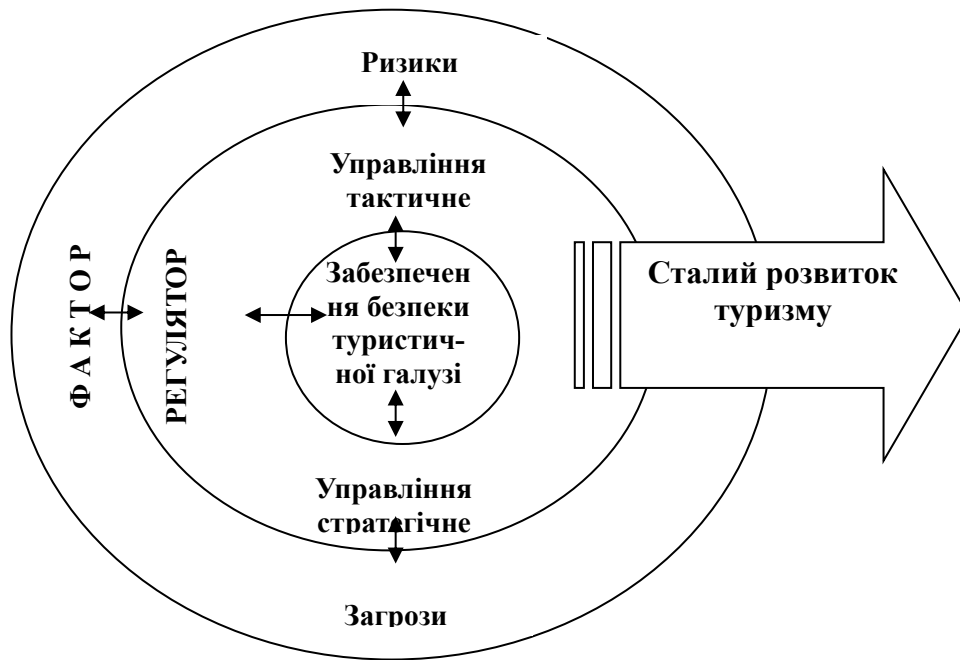

Рис. 1.4. Безпековий контур формування державної політики у сфері забезпечення безпеки туристичної галузі

Джерело: складено автором на підставі [3]

організаційний, пов'язаний із координацією дій суб'єктів управління;
політико-правовий, спрямований на оновлення нормативної бази й закріплення безпекових стандартів;

інформаційний, який передбачає захист даних, інформаційний супровід та протидію деструктивному впливу на репутацію і довіру;

соціальний, зорієнтований на захист працівників, туристів і місцевих громад;
екологічний, пов'язаний із збереженням туристичних ресурсів та екологічною стійкістю дестинацій;

науково-освітній, що забезпечує розвиток компетентностей, аналітичного супроводу і підготовки до дій у кризових умовах.

У сукупності ці напрями формують інституційне середовище, в межах якого безпека туристичної галузі набуває не лише захисного, а й відтворювально-розвиткового змісту.

Показовим у цьому контексті є аналіз Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, яка формально залишається базовим документом державної політики у сфері туризму, однак відображає безпекову конфігурацію попереднього етапу розвитку галузі. У документі зафіксовано вплив фінансово-економічної кризи, а також наслідків анексії АР Крим і бойових дій на сході України, що розглядалися як чинники скорочення в'їзного туристичного потоку, деформації структури туризму та звуження можливостей реалізації туристичного потенціалу країни. Водночас очевидним є те, що Стратегія формувалася до повномасштабної війни, а отже, не враховує нову архітектуру безпекових, інфраструктурних, просторових, інформаційних і репутаційних викликів, які сьогодні визначають умови функціонування туристичної галузі. Саме тому її можливості як інструмента забезпечення економічної безпеки галузі є обмеженими і потребують критичного переосмислення [3].

Попри це, у Стратегії наявні окремі положення, що можуть розглядатися як дотичні до безпекового виміру розвитку туризму. Йдеться насамперед про наголос на необхідності вдосконалення державної політики, уточнення пріоритетів і принципів її реалізації, розмежування повноважень суб'єктів туристичної діяльності та впровадження організаційно-правових, економічних та інформаційних механізмів розвитку сфери туризму. Однак ці положення не утворюють цілісної системи забезпечення саме економічної безпеки туристичної галузі. Безпекові аспекти у Стратегії присутні фрагментарно, переважно як супровідні умови функціонування галузі, а не як самостійний структурний напрям державного регулювання. Зокрема, у документі відсутнє комплексне бачення чинників безпеки туризму, їх класифікації, взаємозв'язку з економічною стійкістю галузі та механізмів випереджального реагування на нові типи загроз.

Аналітична цінність Стратегії полягає також у тому, що вона дозволяє побачити розрив між загальним декларуванням безпекових завдань і реальною структурою

інструментів їх забезпечення. Із змісту документа випливає потреба в розвитку організаційних, політико-правових, інформаційних, соціальних, екологічних та науково-освітніх заходів, однак ці напрями не зведено в єдиний механізм підтримання стійкості туристичної галузі в умовах багатовекторних загроз. У сучасних умовах цього вже недостатньо, оскільки економічна безпека туристичної галузі залежить не лише від формальної наявності стратегічного документа, а від того, наскільки він здатний відображати реальні ризики, задавати чітку систему регуляторів, забезпечувати міжсекторальну координацію та створювати інституційні передумови для зниження вразливості галузі. Тому чинну стратегічну рамку доцільно розглядати як важливу, але недостатню основу державної політики, що потребує оновлення з урахуванням безпеково-кризових, цифрових, інформаційних, просторових та інституційних викликів сучасного етапу.

Таким чином, у сучасних умовах забезпечення економічної безпеки туристичної галузі потребує переходу від фрагментарних заходів реагування до цілісної державної політики, зорієнтованої на зниження вразливості, підвищення керованості галузі, зміцнення її інституційної спроможності та підтримання умов для подальшого функціонування і розвитку. Саме такий підхід дозволяє розглядати державну політику не лише як інструмент стабілізації в кризових обставинах, а й як один із базових механізмів формування довгострокової економічної стійкості туристичної галузі.

З огляду на це, забезпечення економічної безпеки туристичної галузі доцільно розглядати як поєднання ринкових, інституційних, управлінських та регуляторних механізмів, ефективність яких визначається здатністю своєчасно реагувати на багатовекторні глобальні зрушення.

Узагальнення типів глобальних зрушень, характеру їх прояву в туристичній галузі та відповідних особливостей забезпечення її економічної безпеки подано на рис. 1.5, який відображає взаємозв'язок між трансформаціями зовнішнього середовища та логікою безпекового реагування галузі.

ГЛОБАЛЬНІ ЗРУШЕННЯ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ			
Типи глобальних зрушень	Безпекові наслідки для туристичної галузі	Ключові особливості забезпечення економічної безпеки	Механізми реагування
Інтеграційно-регіоналізаційні	перерозподіл туристичних потоків; зміна просторової конфігурації ринку; посилення конкуренції між дестинаціями та макрорегіонами	багаторівнева координація безпеки на глобальному, національному, регіональному та локальному рівнях	диверсифікація цільових ринків; розвиток внутрішнього та регіонального туризму; адаптація дестинаційної політики; посилення транскордонної координації
Фінансово-економічні	коливання платоспроможного попиту; зростання витрат; інвестиційна нестабільність; посилення цінової вразливості підприємств	поєднання короткострокової стабілізації з підтриманням потенціалу відновлення та розвитку	антикризове фінансове планування; оптимізація витрат; цінова гнучкість; підтримка інвестиційної спроможності; формування резервів стійкості
Інформаційно-цифрові	зміна моделей продажу і комунікації; посилення ролі цифрових каналів, аналітики, платформ та інформаційної взаємодії	забезпечення цифрової стійкості, кіберзахисту та контролю інформаційно-комунікаційного середовища	розвиток власних цифрових каналів; управління онлайн-репутацією; цифрова аналітика попиту; кіберзахист; моніторинг інформаційного середовища
Когнітивно-технологісні	зростання ролі знань, аналітичних рішень, інтелектуального капіталу, цифрових компетентностей і даних у прийнятті рішень	посилення аналітичної спроможності галузі, розвиток компетентностей і використання інтелектуальних інструментів управління	розвиток аналітичної спроможності, посилення ролі знань, підвищення цифрових і управлінських компетентностей, використання інтелектуальних інструментів моніторингу, прогнозування та прийняття рішень
Віртуалізаційні	перенесення частини споживчої взаємодії у цифровий простір; посилення впливу онлайн-репутації та віртуальних сигналів довіри	управління цифровою довірою, репутаційними ризиками та віртуальними каналами взаємодії зі споживачем	інтеграція віртуальних інструментів презентації продукту; управління цифровою довірою; поєднання офлайн- та онлайн-форматів взаємодії зі споживачем
Інституційні	зміна правил доступу до ринків; нові стандарти, регуляторні режими, механізми координації, підтримки та відновлення	підвищення ролі гнучкого регулювання, стратегічного планування та міжсекторальної взаємодії	удосконалення галузевого регулювання; розробка антикризових програм; інституційна координація між державою, регіонами та бізнесом; підвищення передбачуваності правил
Транснаціоналізаційні	посилення впливу глобальних мереж, агрегаторів, міжнародних платформ і зовнішніх центрів прийняття рішень	зниження критичної залежності від зовнішніх платформ, диверсифікація каналів функціонування та зміцнення власної ринкової суб'єктності	зниження критичної залежності від окремих платформ; розвиток локальних брендів і мереж; диверсифікація партнерств; стратегічне позиціонування дестинацій
Безпеково-кризові	фрагментація мобільності; втрата довіри до територій; логістичні розриви; структурне падіння попиту; зростання невизначеності	територіально диференційований підхід, швидка адаптація, підтримання функціональної цілісності та випереджальне управління ризиками	територіально диференційоване та випереджальне управління, забезпечення функціонування галузі, адаптація до кризових змін, посилення міжсекторальної координації та мінімізація безпекових, логістичних і репутаційних втрат
ІНТЕГРАЛЬНИЙ ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ЗРУШЕНЬ зростання вразливості туристичної галузі, нестійкість господарських зв'язків, посилення невизначеності та необхідність переходу від реактивного до випереджального управління економічною безпекою			

Рис. 1.5. Особливості забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень

Джерело: розроблено автором

Отже, глобальні зрушення формують для туристичної галузі не ізольовані виклики, а комплексне середовище ризиків, у якому забезпечення економічної безпеки потребує багаторівневого, адаптивного, інституційно скоординованого та випереджального підходу. Саме тому ефективність безпекового управління в галузі визначається не лише здатністю нейтралізувати окремі загрози, а й спроможністю своєчасно враховувати системний ефект накладання різних типів глобальних зрушень.

В умовах значної турбулентності зовнішнього середовища та глобальних зрушень важливим є забезпечення випереджального, а не реактивного характеру безпекового управління. Оскільки туристична галузь є надзвичайно чутливою до сигналів зовнішнього середовища, запізніле реагування зазвичай означає вже не просто погіршення окремих показників, а розгортання системної кризи. У зв'язку з цим забезпечення економічної безпеки повинно базуватися на моніторингу індикаторів вразливості, виявленні ранніх сигналів дестабілізації, аналізі сценаріїв та розробці превентивних механізмів реагування. Такий підхід є особливо важливим для туристичної галузі, де негативні зміни в попиті, довірі, інформаційному фоні чи доступності послуг швидко накопичуються і здатні перерости в глибокі структурні втрати.

Таким чином, слід зазначити, що особливості забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень визначаються багаторівневістю впливів, посиленням ролі адаптивності, зростанням значення цифрової стійкості, залежністю від міжгалузевих зв'язків, територіальною диференціацією ризиків, необхідністю поєднання стабілізації з розвитком, підвищенням ролі інституційної координації та переходом до випереджального управління. Саме в такому розумінні економічна безпека туристичної галузі постає не як статичний стан захищеності, а як динамічна системна спроможність зберігати життєздатність, адаптуватися до змін і підтримувати потенціал подальшого розвитку в умовах структурної нестабільності глобального середовища.

Висновки до розділу 1

1. Показано, що туристична галузь є складним міжсекторальним соціально-економічним комплексом, який охоплює систему суб'єктів, видів діяльності, ресурсів, інфраструктурних та інформаційних елементів, пов'язаних зі створенням, просуванням, реалізацією та споживанням туристичного продукту. Доведено, що таке розуміння є методично доцільним для дослідження економічної безпеки, оскільки дозволяє розглядати туристичну галузь не як сукупність ізольованих підприємств, а як цілісну систему, чутливу до змін у зовнішньому середовищі, міжгалузевих зв'язках, інституційних умовах та інформаційно-комунікаційному просторі.

2. Уточнено категоріальний апарат дослідження шляхом змістовного розмежування понять «туризм», «туристична галузь», «безпека», «економічна безпека», «ризик», «загроза», «глобальні зрушення» та «економічна безпека туристичної галузі». Обґрунтовано, що економічну безпеку туристичної галузі доцільно трактувати не лише як стан захищеності від загроз, а як системно організовану здатність галузі підтримувати функціональну цілісність, стабільність господарських зв'язків, конкурентоспроможність, ресурсне відтворення, адаптацію до глобальних зрушень та можливість подальшого розвитку.

3. Доведено, що туристична галузь як об'єкт забезпечення економічної безпеки характеризується структурною складністю, багатосуб'єктністю, полікомпонентністю, відкритістю до зовнішнього середовища, залежністю від міжгалузевих зв'язків, високою чутливістю до зовнішніх ризиків і потребою в постійній адаптації. Визначено, що саме ці характеристики зумовлюють її підвищену вразливість до воєнних, економічних, інфраструктурних, інформаційних, міграційних, логістичних та репутаційних впливів, а отже вимагають розглядати забезпечення економічної безпеки як комплекс управлінських, організаційних, фінансово-економічних та інституційних рішень.

4. Узагальнено, що дослідження економічної безпеки туристичної галузі не може ґрунтуватися на одному універсальному теоретичному підході, оскільки сама галузь функціонує як складна, відкрита, багаторівнева та нелінійна система. Виокремлено й систематизовано основні теоретичні підходи до її дослідження, а саме: системний, захисний, ресурсно-функціональний, ризик-орієнтований, адаптивний, відтворювально-розвитковий, інституційний та синергетичний. Обґрунтовано, що лише їх інтегроване використання дозволяє релевантно визначити закономірності функціонування туристичної галузі в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

5. Встановлено, що системний підхід дозволяє розглядати туристичну галузь як цілісний комплекс взаємопов'язаних елементів: захисний, ресурсно-функціональний, ризик-орієнтований, адаптивний, відтворювально-розвитковий, інституційний, синергетичний. Доведено, що синергетичний підхід має особливу цінність, оскільки дає змогу враховувати слабкі сигнали, точки нестійкості, флуктуації та вплив керованості на рівень стійкості туристичної галузі.

6. Виявлено, що в умовах глобальних зрушень економічна безпека туристичної галузі набуває нових змістових характеристик, оскільки її стан визначається не ізольованою дією окремих загроз, а комплексним впливом багатовекторних трансформацій. Обґрунтовано, що до основних типів глобальних зрушень, які формують сучасну конфігурацію безпекових викликів для туристичної галузі, належать інтеграційно-регіоналізаційні, фінансово-економічні, інформаційно-цифрові, когнітивно-технологічні, віртуалізаційні, інституційні, транснаціоналізаційні та безпеково-кризові зрушення. Їх сукупна дія зумовлює перерозподіл туристичних потоків, зміну просторової конфігурації ринку, посилення цифрової залежності, підвищення вразливості до кризових подій та потребу в нових механізмах реагування.

7. Визначено, що особливостями забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень є багаторівневий характер безпеки, посилення ролі адаптивності, зростання значення цифрової стійкості,

залежність від міжгалузевих і міжсекторальних зв'язків, територіальна диференціація вразливості, необхідність поєднання короткострокової стабілізації з довгостроковим розвитком, підвищення ролі інституційної координації та перехід до випереджального управління ризиками. Доведено, що за таких умов економічна безпека туристичної галузі має розглядатися не як статичний стан захищеності, а як динамічна системна спроможність зберігати життєздатність, адаптуватися до змін та підтримувати потенціал подальшого розвитку.

8. Обґрунтовано, що у сучасних умовах зростає роль державно-політичного та регуляторного виміру забезпечення економічної безпеки туристичної галузі. Уточнено, що методологічно важливим є розмежування факторів, які відображають умови та чинники впливу на стан галузі, і регуляторів, які є інструментами цілеспрямованого впливу на ці фактори з боку держави, інституцій та інших суб'єктів управління. Доведено, що державна політика у сфері туризму повинна охоплювати організаційний, політико-правовий, інформаційний, соціальний, екологічний та науково-освітній блоки, які в сукупності формують інституційне середовище безпеки туристичної галузі.

9. Встановлено, що чинна Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, попри наявність окремих положень, дотичних до безпекового виміру розвитку туризму, не формує цілісної системи забезпечення саме економічної безпеки туристичної галузі. Показано, що її зміст відображає безпекову конфігурацію попереднього етапу розвитку галузі та не враховує повною мірою нову архітектуру воєнних, інфраструктурних, цифрових, інформаційних, просторових та репутаційних викликів. Це дає підстави розглядати чинну стратегічну рамку як важливу, але недостатню основу державної політики, що потребує оновлення відповідно до сучасних умов функціонування туристичної галузі.

10. Обґрунтовано, що забезпечення економічної безпеки туристичної галузі має спиратися на поєднання системного бачення галузі, інтегрованого використання теоретичних підходів, урахування багатовекторного впливу

глобальних зрушень та розвитку сучасних державних і регуляторних механізмів реагування.

Основні наукові результати дисертаційної роботи, викладені в даному розділі, опубліковані в працях автора [3, 43, 46, 48].

Список використаних джерел [3, 13, 18, 24, 25, 26, 27, 29, 40, 43, 49, 50, 51, 57, 69, 70, 71, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 83, 84, 88, 93, 97, 113, 117, 128, 129, 130, 133, 137, 144, 147, 148, 164, 168, 171, 174, 177, 198, 201, 202, 207].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗРУШЕНЬ

2.1. Сучасний стан і тенденції розвитку туристичної галузі України в контексті економічної безпеки

Сучасний стан туристичної галузі України формується під впливом тривалого поєднання кризових і трансформаційних чинників, серед яких особливо визначальними є наслідки воєнної агресії, просторове переформатування туристичних потоків, зростання ролі внутрішнього туризму, посилення регіональної асиметрії розвитку та зміна економічної моделі функціонування галузі. За таких умов аналіз туристичної галузі в контексті економічної безпеки має спиратися не лише на традиційні показники динаміки попиту, а й на індикатори податкової спроможності, туристичного збору, територіальної концентрації активності, стійкості інфраструктури та здатності регіонів адаптуватися до нової конфігурації ризиків.

Офіційні дані свідчать, що в умовах повномасштабної війни туристична галузь України не припинила функціонування, однак її розвиток набув виразно нерівномірного та регіонально поляризованого характеру. З одного боку, ДАРТ фіксує зростання туристичного збору: за I півріччя 2024 року до бюджетів громад надійшло понад 107 млн грн, що на чверть більше, ніж за аналогічний період попереднього року; за підсумками 2024 року обсяг туристичного збору сягнув майже 273 млн грн. [31].

З іншого боку, сама структура цих надходжень демонструє глибоку територіальну нерівномірність: лідерами за сплатою туристичного збору стали м. Київ, Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Дніпропетровська та Київська області, тоді як регіони, розташовані в зоні підвищеної воєнної небезпеки або

безпосередньо наближені до лінії бойових дій, характеризуються різким зниженням показників. Зокрема, ДАРТ прямо вказує на істотне падіння сум туристичного збору у східних областях та на Херсонщині. Це дає підстави стверджувати, що туристична активність в Україні не зникає, а просторово перерозподіляється, концентруючись насамперед у відносно безпечних і функціонально пристосованих регіонах [31].

В умовах обмеженості традиційної статистики туристичних потоків особливого значення для оцінювання економічної безпеки туристичної галузі набувають непрямі фінансові індикатори, насамперед туристичний збір і податкові надходження від суб'єктів туристичної діяльності. Їх аналітична цінність полягає в тому, що вони відображають не лише факт наявності туристичної активності, а й рівень її фіскальної результативності, територіальної концентрації та здатності галузі генерувати доходи навіть у кризових умовах. Саме тому зазначені показники можуть розглядатися як одні з базових емпіричних маркерів стійкості туристичної галузі в контексті економічної безпеки [31].

Певне уявлення про трансформацію туристичної галузі України в умовах війни дає ретроспективний аналіз податкових надходжень від туристичної діяльності за регіонами у 2021–2024 рр. Такий підхід дозволяє не лише зафіксувати поточні параметри фіскальної результативності галузі, а й виявити зміни в її просторовій організації під впливом безпекових, логістичних та ринкових чинників. Так, зокрема, у 2021 р. серед регіонів-лідерів за обсягом податкових надходжень від туристичної галузі були Львівська область, Одеська область та Івано-Франківська область, що відображало довоєнну конфігурацію туристичної активності в Україні (рис. 2.1).

У 2022 р. регіональна структура зазнала помітного переформатування. Так, поряд із Львівською областю до числа лідерів увійшли Київська та Івано-Франківська області, тоді як для частини територій, які опинилися в зоні підвищених безпекових ризиків, характерним стало різке падіння податкової результативності (рис. 2.2).

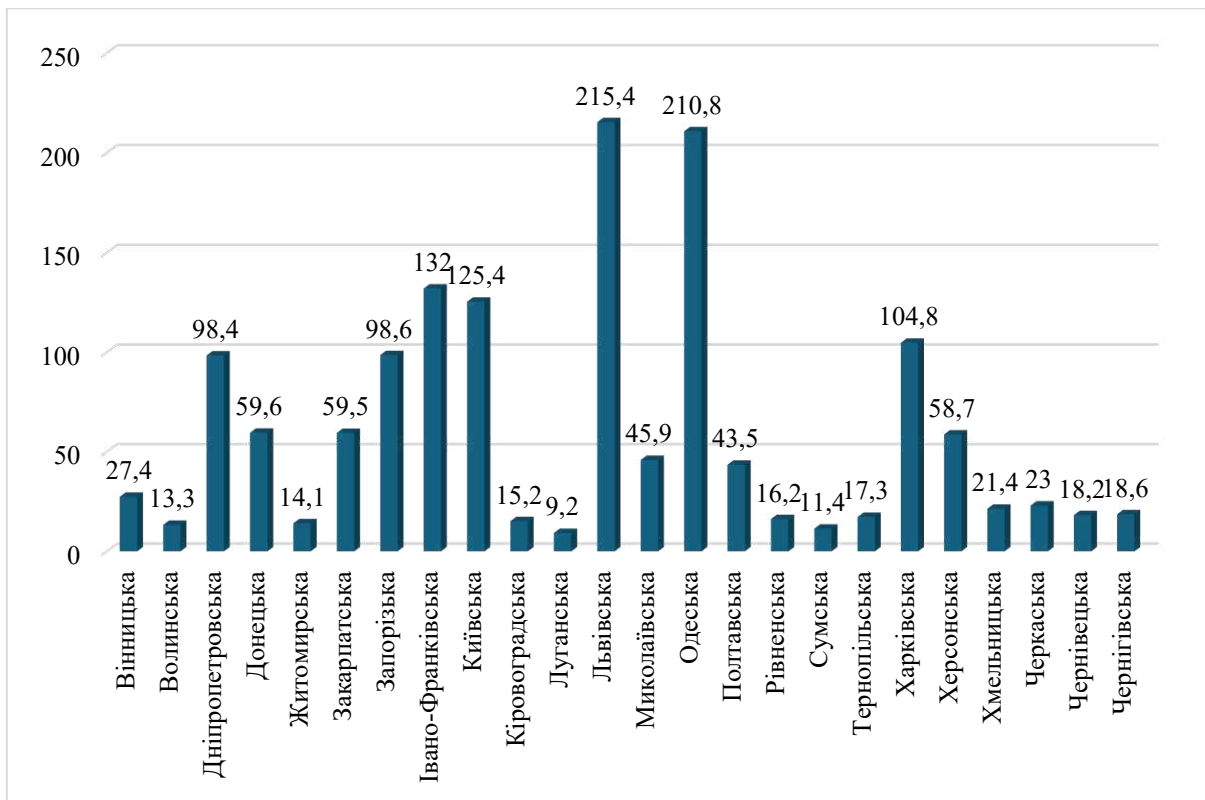

Рис. 2.1. Податкові надходження від туристичної галузі за областями України протягом 2021 року, млн. грн.

Джерело: складено на підставі [32]

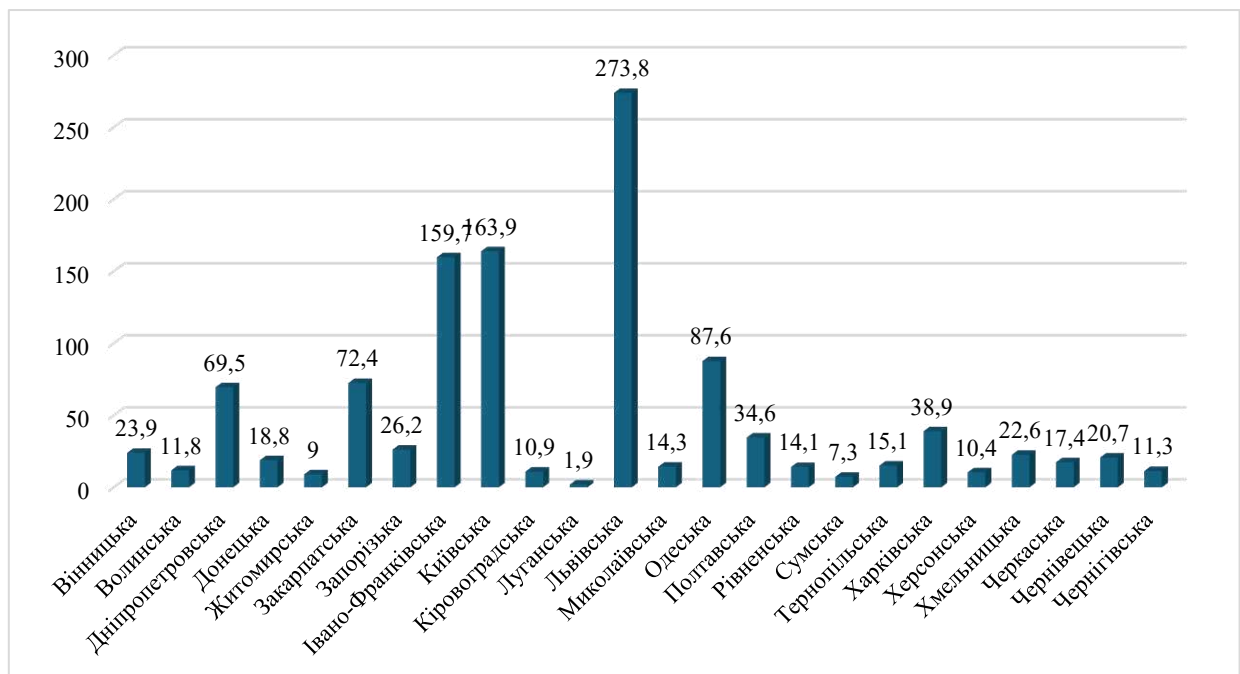

Рис. 2.2. Податкові надходження від туристичної галузі за областями України протягом 2022 року, млн. грн.

Джерело: складено на підставі [32]

У 2023–2024 рр. ця тенденція зберіглася, і провідні позиції утримували Львівська, Київська та Івано-Франківська області, а самі обсяги податкових надходжень у цих регіонах продовжили зростати (рис. 2.3, 2.4).

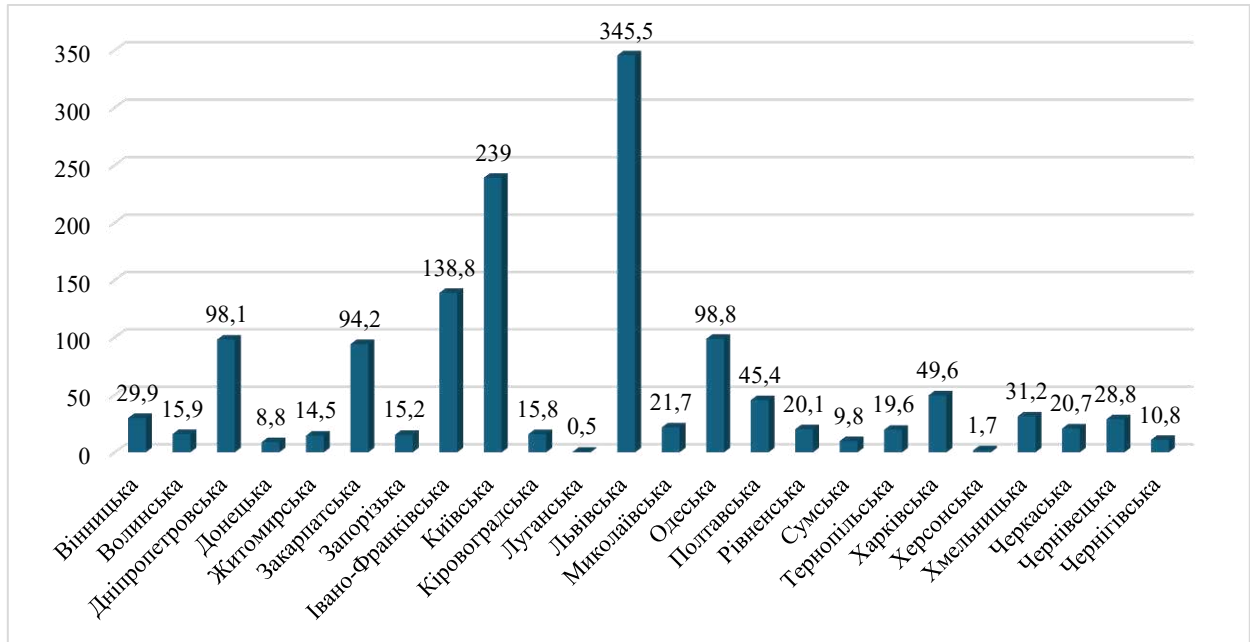

Рис. 2.3. Статистика щодо податкових надходжень від туристичної галузі за областями України протягом 2023 року, млн. грн.

Джерело: складено на підставі [32]

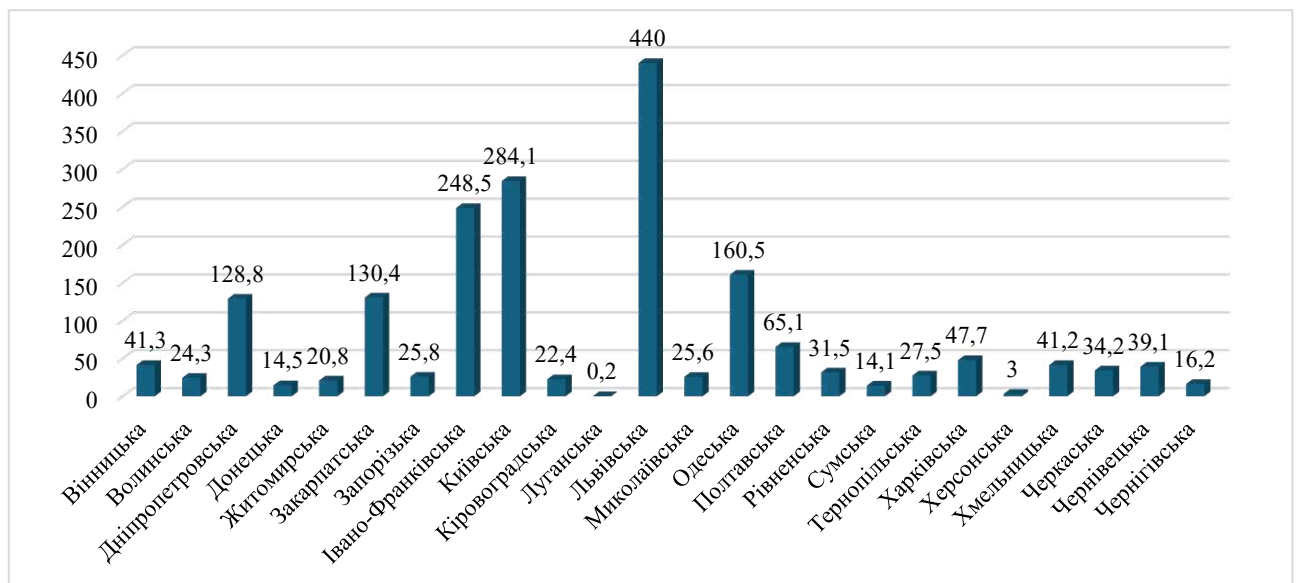

Рис. 2.4. Статистика щодо податкових надходжень від туристичної галузі за областями України протягом 2024 року, млн. грн.

Джерело: складено на підставі [32]

Отже, ретроспективна динаміка податкових надходжень засвідчує, що сучасне відновлення туристичної галузі України має асиметричний характер і відбувається через концентрацію економічної стійкості в обмеженій групі відносно безпечних регіонів.

Порівняння регіональної динаміки податкових надходжень за 2021–2024 рр. дає підстави стверджувати, що економічна безпека туристичної галузі в Україні дедалі більше визначається не стільки загальнонаціональними параметрами розвитку, скільки безпековим статусом території, її інфраструктурною придатністю та здатністю адаптувати туристичну пропозицію до нових умов попиту. Це підтверджує доцільність розгляду податкових надходжень не лише як фінансового результату, а й як одного з індикаторів просторової стійкості туристичної галузі.

Аналіз офіційних даних ДАРТ свідчить про наявність у 2024–2025 рр. відновлювальної тенденції у фінансових параметрах туристичної галузі. Зокрема, за I півріччя 2024 року до бюджетів громад надійшло понад 107 млн грн туристичного збору, що на 25% більше, ніж за аналогічний період 2023 року. За підсумками 2024 року сума туристичного збору сягнула майже 273 млн грн. У 2025 році позитивна динаміка зберіглася. Так, за дев'ять місяців 2025 р. було акумульовано 234,4 млн грн, що на 36% більше, ніж за аналогічний період попереднього року, а за перше півріччя 2025 р. надходження від туризму до державного бюджету перевищили 1,5 млрд грн. Такі зміни свідчать про те, що туристична галузь, попри воєнні обмеження, не лише зберігає фінансову значущість, а й поступово нарощує податкову спроможність у частині регіонів і сегментів діяльності [31]. Не менш показовою є динаміка загальних податкових надходжень від туристичної сфери. Так, у 2024 р. туристична індустрія України сплатила до бюджету майже 3 млрд грн, що на понад 700 млн грн більше, ніж у 2023 р. Особливо відчутним було зростання надходжень від туристичних операторів. У 2024 р. вони сплатили 304,7 млн грн проти 205,8 млн грн у 2023 р., причому цей показник перевищив навіть довоєнний рівень 2021 р., коли було сплачено 259 млн грн. Подібну тенденцію демонструє і діяльність туристичних

агентств. Так, уже за перше півріччя 2024 р. вони сплатили 102,7 млн грн, що більше як за аналогічний період 2023 р., так і дещо вище за відповідний рівень 2021 р. Це дозволяє зробити висновок, що частина посередницького сегмента туристичного ринку виявилася відносно адаптивною до нових умов і змогла перебудувати моделі функціонування [33].

Разом із тим, позитивна динаміка податкових надходжень не повинна інтерпретуватися як свідчення повноцінного відновлення туристичної галузі в цілому. По-перше, зростання значною мірою концентрується у відносно безпечних регіонах і в тих видах діяльності, які краще пристосувалися до внутрішнього попиту та цифрових каналів взаємодії. По-друге, частина приросту фіскальних показників зумовлена інфляційним чинником, підвищенням вартості послуг і зміною структури споживання, а не лише розширенням реального обсягу туристичних потоків. По-третє, навіть за наявності загального зростання окремі регіони все ще демонструють глибоке відставання від довоєнних значень, що свідчить про збереження структурної асиметрії у відновленні галузі. Отже, туристичний збір і податкові надходження слід розглядати не як прямий доказ стабільного розвитку, а як індикатори часткового відновлення, яке поєднується з високим рівнем нерівномірності та залежності від зовнішніх умов [34].

У контексті економічної безпеки особливого значення набуває також співвідношення між поточним зростанням і довоєнною базою порівняння. У низці регіонів фіксується перевищення показників 2021 року, що свідчить про високу адаптивність місцевого туристичного бізнесу до кризових умов. Водночас для південних і східних областей характерним є суттєве відставання навіть за наявності позитивної річної динаміки. Це означає, що на рівні країни загальне зростання співіснує з локальними зонами глибокої фіскальної деградації, а отже, економічна безпека туристичної галузі повинна оцінюватися не лише через усереднені загальнонаціональні показники, а й через просторово диференційовану динаміку відновлення [34].

Таким чином, динаміка туристичного збору та податкових надходжень засвідчує, що туристична галузь України в сучасних умовах демонструє ознаки

адаптації та часткового відновлення, проте ці процеси мають вибірковий, нерівномірний і просторово концентрований характер. Для цілей аналізу економічної безпеки це означає, що фінансова життєздатність галузі зберігається, але не є рівномірно розподіленою, а тому сама позитивна динаміка доходів ще не усуває її вразливості до зовнішніх шоків, воєнних ризиків і територіальної поляризації розвитку [34].

Слід зазначити, що однією з ключових тенденцій сучасного розвитку туристичної галузі України є поглиблення її регіональної диференціації. Якщо в довоєнний період територіальна неоднорідність туристичної активності визначалася переважно природно-ресурсними, інфраструктурними та ринковими відмінностями, то в умовах повномасштабної війни вирішального значення набули безпекові, логістичні та просторові чинники. У результаті сформувалася нова карта туристичної активності, в якій чітко простежується концентрація податкових надходжень, туристичного збору та платників у столиці, західних і частині центральних областей, тоді як прифронтові, тимчасово окуповані та найбільш уразливі регіони втратили значну частину свого туристичного потенціалу [34].

За даними ДАРТ, у структурі туристичного збору стабільно домінують м. Київ, Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Дніпропетровська та Київська області. У 2025 році до ТОП-5 за сумою туристичного збору увійшли Київ (33,6 млн грн), Львівська область (26,5 млн грн), Івано-Франківська область (понад 22 млн грн), Закарпатська область (майже 12 млн грн) і Київська область (близько 7,5 млн грн). Така структура свідчить, що туристичний попит концентрується в регіонах, які поєднують відносну безпечність, наявність транспортної доступності, сформовану інфраструктуру, культурно-рекреаційні ресурси та спроможність швидко адаптуватися до внутрішнього ринку [35].

Особливий інтерес для оцінювання економічної безпеки становить порівняння регіональної динаміки з довоєнною базою. Так, у 2024 році Дніпропетровська область сплатила 128,8 млн грн податків від туристичної галузі, що перевищило як рівень 2023 року, так і майже зрівнялося з 2021 роком

(98,4 млн грн). На Полтавщині, Рівненщині та Волині також зафіксовано перевищення довоєнних орієнтирів. Водночас в Одеській області, попри відновлювальне зростання до 160,5 млн грн у 2024 році, надходження залишалися нижчими за рівень 2021 року (210,8 млн грн). Для Донецької, Херсонської, Луганської та частини інших східних регіонів розрив із довоєнними значеннями є ще значнішим. Це дає змогу зробити висновок, що сучасне відновлення туристичної галузі відбувається не як загальнонаціональний синхронний процес, а як диференційоване відновлення окремих територіальних ядер активності [36].

Така територіальна поляризація має безпосередній зв'язок із економічною безпекою туристичної галузі. По-перше, концентрація фінансових потоків у відносно обмеженій групі регіонів підвищує залежність галузі від їхньої безпекової та інфраструктурної стабільності. По-друге, вразливі регіони накопичують довгострокові втрати, пов'язані не лише зі зменшенням доходів, а й з деградацією інфраструктури, звуженням ринку праці, втратою інвестиційної привабливості та послабленням бренду дестинацій. По-третє, регіональна нерівномірність створює передумови для асиметричного відновлення країни в цілому, коли туристична галузь стає джерелом стабілізації для одних територій і фактором структурного занепаду для інших [33].

У цьому зв'язку регіональна диференціація туристичної галузі повинна розглядатися не лише як статистичний факт, а й як аналітичний індикатор її вразливості. Чим вищою є залежність регіону від безпекових, логістичних чи інфраструктурних обмежень, тим нижчою є його здатність підтримувати туристичну активність і генерувати стабільні доходи. Водночас регіони, які демонструють відносне зростання навіть у кризових умовах, можуть розглядатися як просторові осередки підвищеної адаптивності, де сформовано більш стійкі моделі функціонування туристичного бізнесу. Саме ця логіка в подальшому обґрунтовує доцільність побудови індексу вразливості туристичної галузі, який має враховувати не лише загальнонаціональні, а й регіональні диспропорції розвитку [36].

Отже, сучасна регіональна структура розвитку туристичної галузі України свідчить про формування асиметричної моделі функціонування, в межах якої економічна безпека галузі дедалі більше залежить від територіальної локалізації стійкості. Це означає, що подальший аналіз сучасного стану туристичної галузі доцільно продовжити через оцінювання впливу глобальних зрушень на її функціонування та побудову системи індикаторів вразливості, здатних відобразити нерівномірність безпекового стану галузі в регіональному розрізі [33].

У контексті економічної безпеки особливо важливим є те, що сучасне відновлення туристичної галузі в Україні має переважно внутрішній і просторово зміщений характер. ДАРТ у своїх публікаціях прямо вказує на стабільну туристичну активність у привабливих регіонах із розвиненою інфраструктурою та природно-культурними ресурсами, а також на зростання ролі внутрішнього ринку. Це означає, що джерелом поточної життєздатності туристичної галузі є не відновлення класичного в'їзного туризму, а переорієнтація попиту на внутрішні подорожі, відносно безпечні DESTINATION та регіони з вищою адаптивністю до воєнних і логістичних обмежень.

Така модель має дуальний вплив на економічну безпеку галузі: з одного боку, вона підтримує функціонування туристичного бізнесу та локальних бюджетів, а з іншого посилює територіальну концентрацію доходів, підвищує залежність від обмеженого кола DESTINATION і створює ризики дисбалансу між регіонами-реципієнтами та регіонами втрати туристичного потенціалу [35].

Водночас аналіз сучасного стану туристичної галузі повинен враховувати і статистичні обмеження. Офіційні сторінки органів державної статистики містять застереження, що частина традиційних масивів туристичної статистики, зокрема щодо кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, довгий час не оновлювалася, що ускладнює пряму побудову суцільних часових рядів у довоєнно-воєнному розрізі. Саме тому в поточних умовах більш репрезентативними для аналітики економічної безпеки виступають не лише класичні показники туристичних потоків, а й непрямі індикатори, такі як туристичний збір, податкові надходження, регіональна концентрація активності, а також показники колективних

засобів розміщування. Такий зсув аналітичного фокуса є методично обґрунтованим, оскільки дозволяє оцінити не просто номінальну присутність туристичної діяльності, а фактичну стійкість галузі в умовах кризи [39].

Сучасний стан туристичної галузі України в контексті економічної безпеки характеризується одночасною наявністю відновлювальних процесів і структурної вразливості. До основних позитивних тенденцій належать зростання туристичного збору, збільшення податкових надходжень від туристичної діяльності у відносно безпечних регіонах, збереження внутрішнього попиту та поступова адаптація частини туристичного бізнесу до нових умов функціонування. Натомість до ключових ризиків слід віднести високу територіальну асиметрію розвитку, просторову концентрацію туристичної активності, збереження глибокого відставання низки регіонів від довоєнного рівня, підвищену залежність галузі від безпекової ситуації та обмеженість статистичної бази для традиційного вимірювання туристичних потоків. Саме така суперечлива комбінація відновлення та вразливості зумовлює необхідність подальшого оцінювання впливу глобальних зрушень на туристичну галузь України та обґрунтування інструментів вимірювання її економічної вразливості [33].

2.2. Аналіз ключових загроз і ризиків економічної безпеки туристичної галузі

Оцінювання сучасного стану туристичної галузі України в контексті економічної безпеки потребує врахування не лише поточних фінансових показників, а й характеру впливу глобальних зрушень, які змінюють самі умови функціонування галузі. У сучасний період для України вирішальне значення мають безпеково-кризові, фінансово-економічні, інформаційно-цифрові, віртуалізаційні, інтеграційно-регіоналізаційні та інституційні зрушення. Їхня дія не є ізольованою: вони одночасно змінюють просторову організацію

туристичного попиту, структуру витрат, канали взаємодії зі споживачем, моделі державного регулювання та критерії вибору DESTИНАЦІЙ. Саме тому аналіз економічної безпеки туристичної галузі повинен спиратися на розуміння комплексного, взаємопов'язаного характеру цих впливів [37].

Найбільш потужний дестабілізуєчий вплив на туристичну галузь України справляють безпеково-кризові зрушення, пов'язані з повномасштабною війною, руйнуванням інфраструктури, просторовою фрагментацією мобільності та підвищенням загального рівня невизначеності. Їх наслідком стало різке падіння туристичної активності в частині регіонів, особливо прифронтових і тимчасово окупованих територій, а також зміна конфігурації внутрішніх туристичних потоків на користь відносно безпечних областей. Це означає, що в сучасних умовах безпековий фактор перетворився з одного з багатьох чинників розвитку на базову передумову самого існування туристичної активності. Для економічної безпеки галузі це має принципове значення, оскільки здатність генерувати доходи, залучати інвестиції та підтримувати інфраструктуру тепер прямо залежить від безпекового статусу території [36].

Не менш значущими є фінансово-економічні зрушення, які проявляються через інфляційний тиск, зростання собівартості послуг, зміну платоспроможного попиту та високу нестабільність інвестиційного середовища. Збільшення податкових надходжень від туристичної діяльності у 2024–2025 роках засвідчує наявність відновлювальних процесів, однак не скасовує того факту, що частина цього приросту зумовлена не лише активізацією ринку, а й підвищенням цін та структурною перебудовою споживання. У таких умовах економічна безпека туристичної галузі визначається не абсолютним приростом фіскальних надходжень, а здатністю суб'єктів ринку зберігати прибутковість, підтримувати операційну стійкість і адаптуватися до коливань витрат та попиту. Отже, фінансово-економічні зрушення одночасно виступають і фактором ризику, і каталізатором пошуку більш гнучких моделей функціонування [35].

Водночас сучасний розвиток туристичної галузі дедалі сильніше визначається інформаційно-цифровими та віртуалізаційними зрушеннями.

Значна частина комунікації зі споживачем, просування, бронювання, репутаційного позиціонування та вибору DESTИНАЦІЇ перемістилася у цифровий простір. За таких умов конкурентоспроможність туристичної галузі залежить не лише від наявності ресурсів чи інфраструктури, а й від цифрової видимості, здатності використовувати онлайн-канали продажу, підтримувати репутацію в інформаційному середовищі та зменшувати залежність від зовнішніх платформ. Це змінює і зміст економічної безпеки: вона починає включати не лише фінансову стійкість, а й цифрову автономність, інформаційну стійкість та спроможність контролювати власний комунікаційний простір. У воєнних умовах це набуває особливого значення, оскільки інформаційний фон безпосередньо впливає на довіру, мобільність і рішення потенційного туриста [35].

Окрему роль відіграють інтеграційно-регіоналізаційні зрушення, які змінюють просторову організацію туристичного ринку. У сучасній українській ситуації вони проявляються насамперед через посилення ролі внутрішнього туризму, концентрацію туристичної активності в окремих регіональних ядрах та переорієнтацію попиту на DESTИНАЦІЇ, що поєднують безпечність, доступність та адаптовану інфраструктуру. Унаслідок цього туристична галузь розвивається не як однорідна національна система, а як сукупність асиметричних регіональних просторів, у яких рівень економічної безпеки істотно відрізняється. Таке регіональне розшарування означає, що загальнонаціональні показники зростання не відображають реальної глибини територіальної вразливості, а тому потребують доповнення регіональною оцінкою [36].

Не менш важливими є інституційні зрушення, які визначають якість державного регулювання, стратегічного планування та координації відновлювальних процесів у галузі. Офіційні матеріали ДАРТ демонструють, що держава дедалі активніше формує публічну рамку відновлення туризму, збору статистики, розвитку безбар'єрності, освітніх проєктів та стратегічної трансформації галузі. Водночас збереження значних регіональних диспропорцій та необхідність адаптації чинної стратегічної бази до нових реалій свідчать, що інституційна стійкість туристичної галузі ще не є повною. Для економічної

безпеки це означає, що від якості координації між державою, регіонами, громадами та бізнесом залежить не лише темп відновлення, а й здатність галузі перейти від реактивної моделі виживання до більш стійкої моделі розвитку [38].

Окрему групу сучасних загроз економічній безпеці туристичної галузі формують поведінкові та інформаційно-комунікаційні ризики, пов'язані зі зміною моделей споживання туристичних послуг в умовах повномасштабної війни. Узагальнення результатів опитувань свідчить, що значна частина потенційних туристів після 24 лютого 2022 р. або повністю утримується від подорожей між регіонами України, або обирає найбільш безпечні, короткотривалі та передбачувані формати відпочинку, що вказує на різке зниження просторової мобільності населення в туристичних цілях (рис. 2.5).

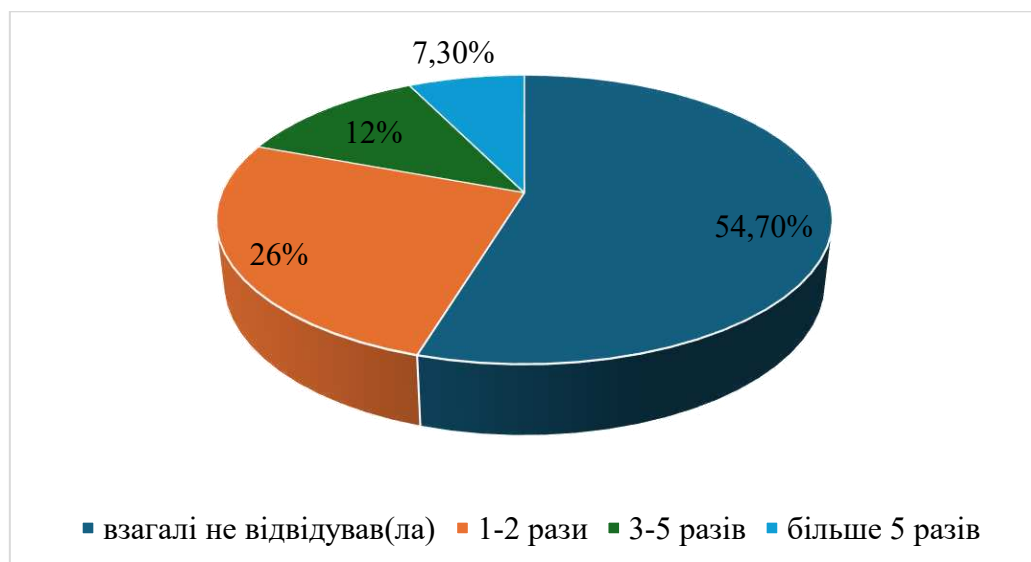

Рис. 2.5. Розподіл часток туристів відповідно до частоти відвідування інших регіонів України з туристичною метою починаючи з 24.02.2022 р.

Джерело: складено на підставі [206]

Одночасно спостерігається зміщення структури туристичної поведінки в бік більш обережних і локалізованих форматів відпочинку, що проявляється у сезонних та видових перевагах респондентів (рис. 2.6–2.8).

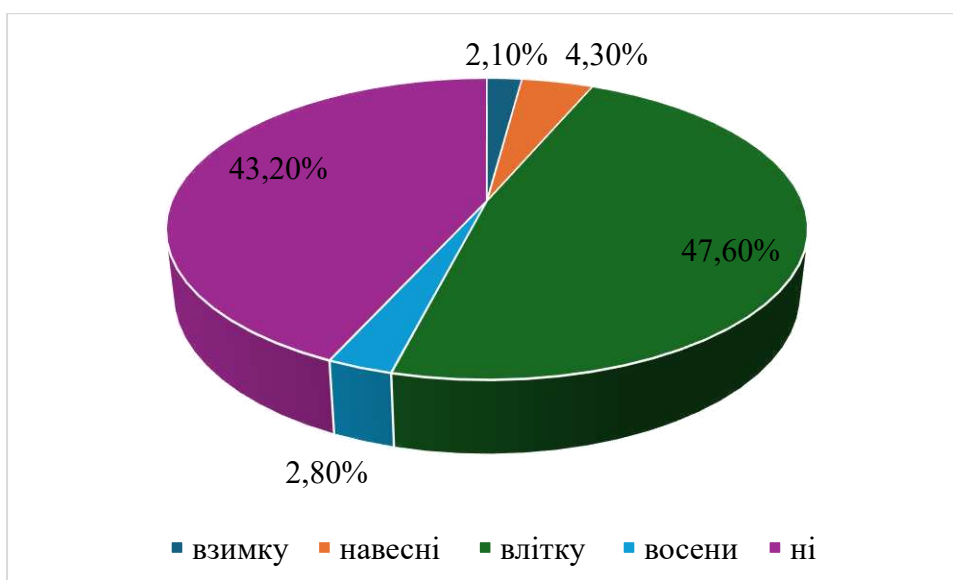

Рис. 2.6. Розподіл часток туристів щодо активного подорожування в певну пору року починаючи з 24.02.2022 р.

Джерело: складено на підставі [206]

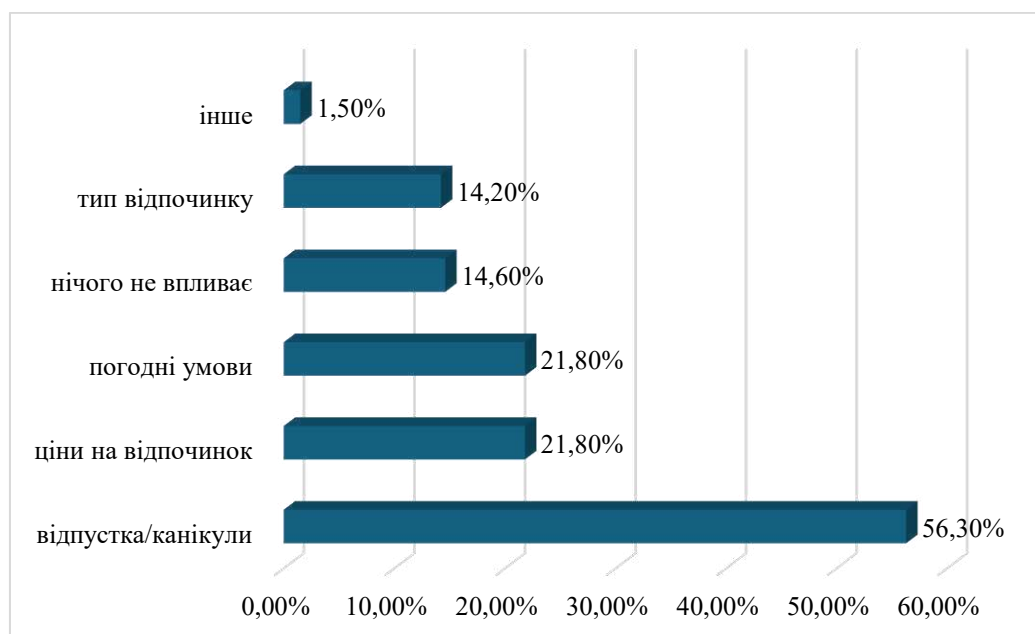

Рис. 2.7. Статистичні дані щодо часток туристів відносно вибору туристами сезону для подорожей Україною

Джерело: складено на підставі [206]

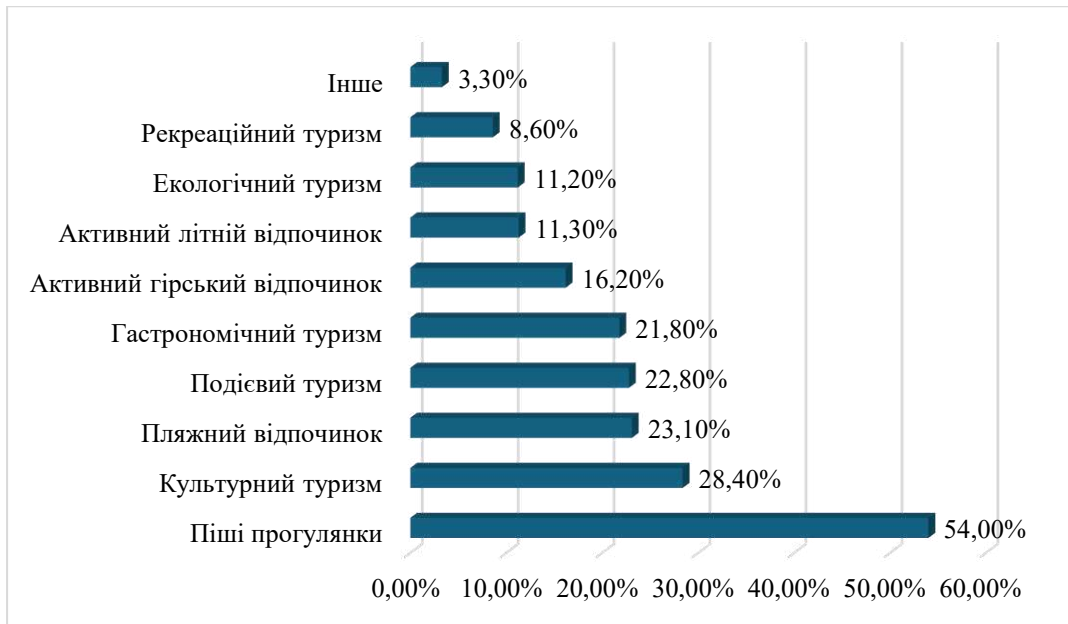

Рис. 2.8. Статистичні дані щодо часток туристів відносно орієнтації на певні види відпочинку в Україні

Джерело: складено на підставі [206]

Особливого значення набуває ієрархія чинників вибору місця подорожі. Так, серед ключових параметрів значну частку посідають безпекові характеристики території, що свідчить про структурну зміну мотивації туриста у воєнний період (рис. 2.9, 2.10).

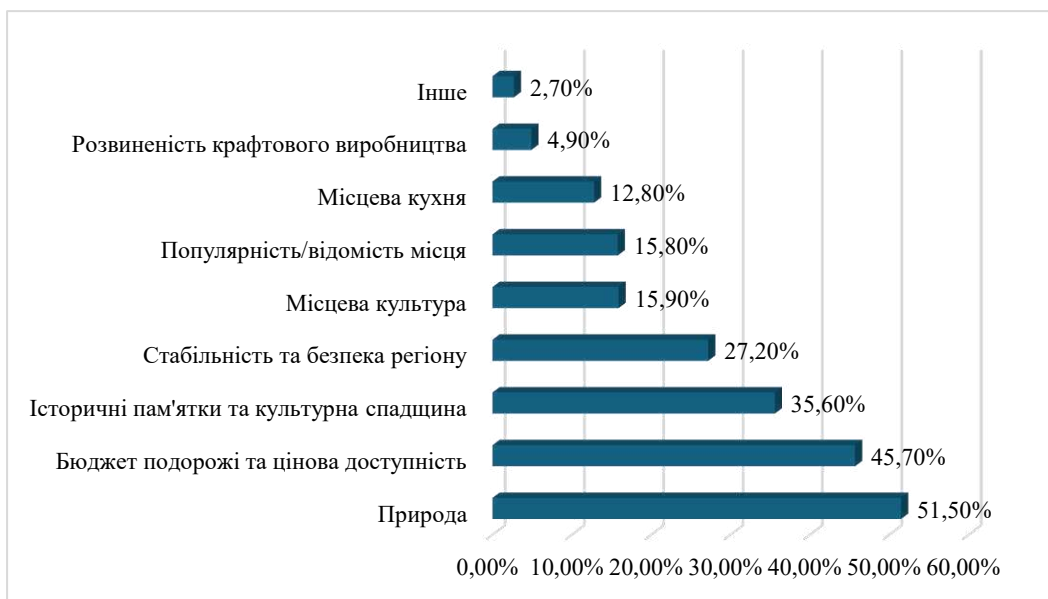

Рис. 2.9. Розподіл туристів відносно орієнтації ключових привабливих моментів при виборі місця подорожі

Джерело: складено на підставі [206]

Рис. 2.10. Розподіл туристів відносно перешкод для подорожей Україною під час воєнного стану

Джерело: складено на підставі [206]

Крім того, дані опитувань відображають зміну ставлення до подорожей Україною загалом, а також трансформацію інформаційної поведінки туристів, які дедалі більше покладаються на доступні цифрові джерела та комунікаційні канали при прийнятті рішень щодо подорожі (рис. 2.11).

Рис. 2.11. Розподіл часток туристів щодо відношення до подорожей Україною починаючи з 24.02.2022 р.

Джерело: складено на підставі [206]

Одночасно змінюється і структура інформаційного забезпечення туристичних рішень: зростає роль цифрових джерел, онлайн-комунікації та швидких каналів отримання інформації, що посилює значення репутаційної стійкості, достовірності комунікацій та цифрової присутності суб'єктів туристичної діяльності (рис. 2.12).

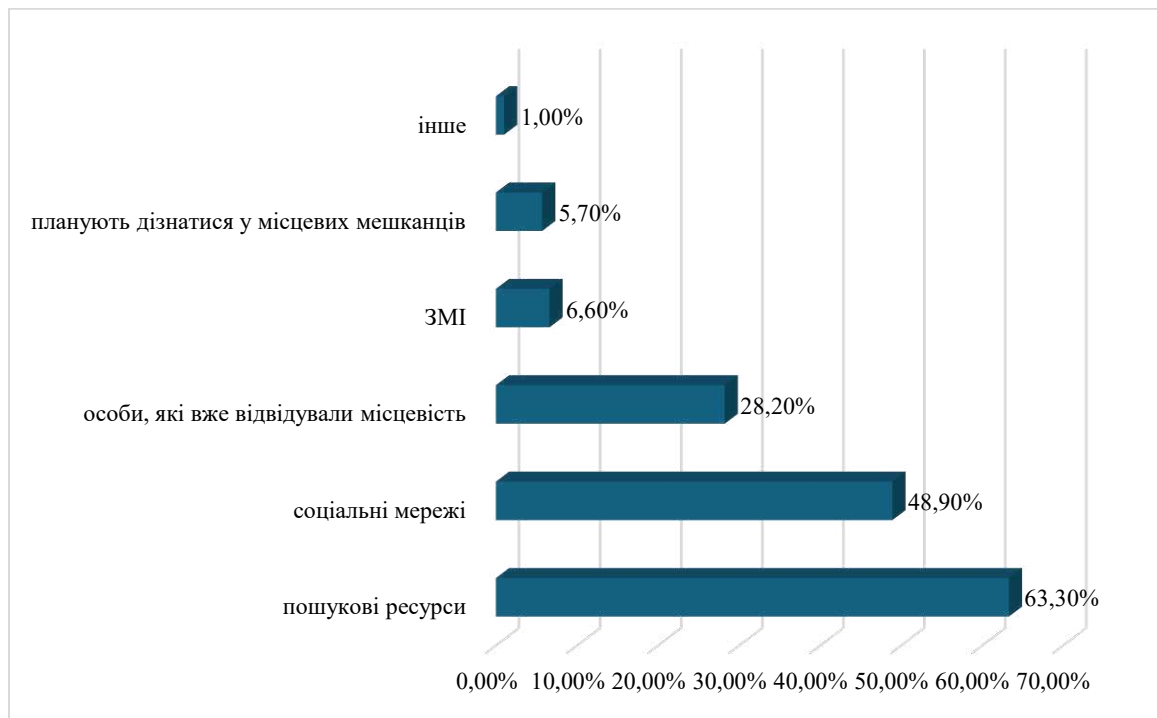

Рис. 2.12. Розподіл туристів відносно користування джерелами інформації для подорожей Україною

Джерело: складено на підставі [206]

За таких умов безпека перетворюється з одного з чинників вибору туристичного продукту на його базову передумову. Це означає, що вразливість туристичної галузі зумовлюється не лише інфраструктурними втратами, фінансовими обмеженнями чи логістичними бар'єрами, а й трансформацією самої поведінки споживача, який дедалі більше орієнтується на мінімізацію ризику, доступність інформації та контрольованість середовища подорожі. У сукупності це підтверджує, що поведінкові зміни споживачів є важливим чинником сучасної вразливості туристичної галузі та мають враховуватися поряд із фіскальними й інфраструктурними показниками.

Таким чином, аналітика податкових надходжень і результати опитувань щодо туристичної поведінки дозволяють поглибити розуміння сучасного стану туристичної галузі України в контексті економічної безпеки. Вони підтверджують, що сучасна модель функціонування галузі визначається не лише наявністю окремих відновлювальних тенденцій, а й поглибленням просторової асиметрії, концентрацією економічної активності у відносно безпечних регіонах та зростанням ролі безпекового чинника у формуванні туристичного попиту.

Таким чином, сучасний стан туристичної галузі України формується під одночасним впливом кількох типів глобальних зрушень, що змінюють її просторову конфігурацію, джерела доходів, моделі взаємодії зі споживачем, характер ризиків та інституційні умови функціонування. Це дає підстави стверджувати, що економічна безпека туристичної галузі в сучасних умовах має аналізуватися не як фіксований результат, а як динамічний стан стійкості, адаптивності та здатності до відновлення під впливом багатовекторних трансформацій. Саме така логіка зумовлює доцільність переходу до побудови системи показників, на основі яких може бути здійснене оцінювання вразливості туристичної галузі в динамічному та регіональному розрізі [36].

Виявлені у ході проведеного аналізу тенденції засвідчують, що сучасний стан туристичної галузі України не може бути адекватно оцінений за допомогою одного-двох узагальнених показників. Зростання туристичного збору, позитивна динаміка податкових надходжень і наявність окремих регіональних осередків відновлення ще не означають досягнення належного рівня економічної безпеки, оскільки ці процеси відбуваються на тлі значної територіальної нерівномірності, воєнної невизначеності, інфраструктурних втрат, зміни структури попиту та посилення цифрової залежності. Саме тому для подальшого аналітичного етапу доцільним є перехід від опису окремих тенденцій до формування системи показників, на основі якої може бути здійснене інтегральне оцінювання вразливості туристичної галузі.

У контексті даного дослідження вразливість туристичної галузі доцільно розглядати як ступінь її чутливості до дестабілізуючих впливів та обмеження

здатності підтримувати стійке функціонування, адаптуватися до змін і забезпечувати подальше відтворення економічного потенціалу. Відповідно, оцінювання вразливості має відображати не лише фактичні втрати або скорочення туристичної активності, а й більш глибокі ознаки нестійкості: звуження податкової бази, просторову концентрацію активності, зниження інфраструктурної спроможності, падіння інвестиційної привабливості, ослаблення попиту та зростання залежності від зовнішніх обмежень.

З огляду на це, систему показників доцільно формувати за кількома взаємопов'язаними аналітичними блоками. Перший блок становлять фінансово-економічні показники, які відображають здатність туристичної галузі генерувати доходи та підтримувати фіскальну результативність. До нього доцільно віднести обсяг туристичного збору, податкові надходження від суб'єктів туристичної діяльності, їхню динаміку щодо попереднього року та довоєнного базису, а також частку регіону в загальнонаціональному обсязі таких надходжень. Саме ці показники дозволяють виявити, чи має місце реальне відновлення економічної активності, чи лише її номінальне зростання на тлі інфляційних та структурних змін.

Другий блок формують просторово-регіональні показники, які характеризують нерівномірність розвитку туристичної галузі та рівень її територіальної концентрації. У межах цього блоку доцільно враховувати позицію регіону за туристичним збором і податковими надходженнями, відхилення від середньоукраїнської динаміки, ступінь відновлення щодо довоєнного періоду, а також безпековий статус території. Значення цього блоку визначається тим, що сучасна українська модель функціонування туристичної галузі є асиметричною, а тому регіональна концентрація активності виступає не лише проявом адаптації, а й індикатором потенційної нестійкості всієї системи.

Третій блок складають інфраструктурно-функціональні показники, які відображають спроможність територій підтримувати фактичне функціонування туристичної діяльності. До цього блоку можуть бути включені показники діяльності колективних засобів розміщування, динаміка завантаженості

інфраструктури, транспортна доступність, можливість забезпечення безперервності послуг і наявність базових умов для прийому туристів. У поточних умовах ці індикатори мають особливе значення, оскільки економічна безпека туристичної галузі дедалі менше визначається лише попитом і все більше здатністю зберігати функціональну придатність.

Четвертий блок доцільно сформувати як безпеково-дестабілізаційний, оскільки для України саме безпековий контекст безпосередньо визначає умови функціонування туристичної галузі. До нього можуть бути віднесені показники, що відображають наближеність до зон активних бойових дій, інтенсивність безпекових ризиків, просторові обмеження мобільності, репутаційну чутливість території та ступінь загальної воєнної вразливості. Включення такого блоку є принципово необхідним, адже без нього інтегральна оцінка економічної безпеки туристичної галузі в українських умовах була б штучно спрощеною.

П'ятий блок складають адаптаційно-відновлювальні показники, які характеризують здатність регіонів і суб'єктів туристичної діяльності пристосовуватися до кризових умов. Йдеться про темпи відновлення туристичного збору, швидкість приросту податкових надходжень, перевищення або наближення до довоєнних значень, наявність позитивної динаміки в умовах збереження загальної нестабільності, а також ознаки диверсифікації туристичної активності. Саме цей блок дозволяє перейти від фіксації втрат до вимірювання стійкості та адаптивності, що є ключовим для аналізу економічної безпеки.

Таким чином, побудова індексу вразливості туристичної галузі має ґрунтуватися на поєднанні фінансово-економічних, просторово-регіональних, інфраструктурно-функціональних, безпеково-дестабілізаційних та адаптаційно-відновлювальних показників. Такий підхід дозволяє врахувати як поточний стан туристичної діяльності, так і глибші параметри її стійкості в умовах глобальних зрушень та створює підґрунтя для обґрунтування методики інтегрального оцінювання вразливості туристичної галузі, яка має поєднувати динамічний і регіональний виміри аналізу. Склад цих індикаторів, їх економічний зміст, тип показника та напрям впливу на вразливість наведено в табл. 2.1.

**Система показників оцінювання вразливості туристичної галузі
України в умовах глобальних зрушень**

Блок показників	Показник	Економічний зміст показника	Напрямок впливу на вразливість
Фінансово-економічний	Обсяг туристичного збору в регіоні	Характеризує фінансову результативність туристичної активності та спроможність галузі генерувати доходи	Зменшення показника підвищує вразливість
	Темп зміни туристичного збору до попереднього року, %	Відображає поточну динаміку відновлення або погіршення стану галузі	Зниження темпу підвищує вразливість
	Відхилення туристичного збору від рівня 2021 р., %	Показує глибину втрат або ступінь відновлення щодо довоєнної бази	Більше від'ємне відхилення підвищує вразливість
	Податкові надходження від суб'єктів туристичної діяльності	Характеризують фінансову спроможність туристичної галузі та її економічну життєздатність	Зменшення показника підвищує вразливість
	Темп зміни податкових надходжень, %	Дає змогу оцінити інтенсивність відновлення або погіршення економічної активності	Зниження темпу підвищує вразливість
Просторово-регіональний	Частка регіону в загальнонаціональному туристичному зборі, %	Відображає територіальну вагу регіону в сучасній структурі туристичної активності	Низька частка за наявності ресурсного потенціалу підвищує вразливість
	Ранг регіону за туристичним збором	Показує місце регіону в національному туристичному просторі	Погіршення рангу підвищує вразливість
	Ранг регіону за податковими надходженнями від туризму	Відображає місце регіону в ієрархії фінансово активних туристичних територій	Погіршення рангу підвищує вразливість
	Коефіцієнт концентрації туристичної активності	Дає змогу оцінити нерівномірність територіального розвитку туристичної галузі	Вища концентрація підвищує системну вразливість
Інфраструктурно-функціональний	Кількість колективних засобів розміщування	Характеризує місткість та інфраструктурну базу туристичної діяльності	Зменшення показника підвищує вразливість

Продовження таблиці 2.1

Блок показників	Показник	Економічний зміст показника	Напрямок впливу на вразливість
Інфраструктурно-функціональний	Кількість місць у колективних засобах розміщування	Відображає потенційну спроможність регіону приймати туристів	Зменшення показника підвищує вразливість
	Коефіцієнт використання місткості засобів розміщування	Показує інтенсивність використання туристичної інфраструктури	Зниження показника підвищує вразливість
	Кількість розміщених осіб у КЗР	Відображає фактичне навантаження на туристичну інфраструктуру та активність внутрішнього ринку	Зменшення показника підвищує вразливість
Безпеково-дестабілізаційний	Безпековий статус регіону	Характеризує рівень воєнних і просторових обмежень для функціонування туристичної діяльності	Погіршення статусу підвищує вразливість
	Наближеність до зони активних бойових дій / прикордоння з зоною ризику	Відображає просторову близькість до джерела безпекових загроз	Більша наближеність підвищує вразливість
	Рівень інфраструктурних обмежень	Відображає вплив пошкодження транспортної, енергетичної та комунікаційної інфраструктури	Вищий рівень обмежень підвищує вразливість
Адаптаційно-відновлювальний	Темп відновлення туристичного збору до довоєнного рівня	Показує здатність регіону відновлювати туристичну активність після кризи	Нижчий темп відновлення підвищує вразливість
	Темп відновлення податкових надходжень до довоєнного рівня	Відображає інтенсивність відновлення економічної бази туристичної галузі	Нижчий темп відновлення підвищує вразливість
	Наявність позитивної динаміки в умовах кризи	Дає змогу ідентифікувати адаптивні регіони та осередки стійкості	Відсутність позитивної динаміки підвищує вразливість
	Диверсифікація туристичної активності	Характеризує меншу залежність регіону від одного типу попиту чи одного каналу функціонування	Нижча диверсифікація підвищує вразливість

Джерело: сформовано автором

Запропонована система показників створює інформаційно-аналітичну основу для інтегрального оцінювання вразливості туристичної галузі України. З урахуванням неоднорідності показників, різного напрямку їхнього впливу на стан економічної безпеки та необхідності забезпечення порівнянності регіональних оцінок постає потреба у формуванні відповідної методики побудови індексу вразливості.

Слід зазначити, що при побудові інтегрального індексу вразливості туристичної галузі принципово важливим є попереднє розмежування всіх відібраних показників за напрямом їх впливу на стан економічної безпеки. З методичного погляду це означає, що показники не можуть механічно об'єднуватися в єдиний інтегральний індекс без урахування того, чи свідчить зростання їхнього значення про зменшення, чи, навпаки, про посилення вразливості галузі. Саме тому в системі показників доцільно виділяти дві базові групи: стимулятори та дестимулятори.

До стимуляторів належать показники, зростання яких відображає покращення стану туристичної галузі, підвищення її стійкості, адаптивності та економічної спроможності, а отже, зменшення рівня вразливості. Інакше кажучи, чим вищим є значення такого показника, тим кращими є передумови для забезпечення економічної безпеки галузі. До цієї групи, зокрема, можуть бути віднесені обсяг туристичного збору, податкові надходження від суб'єктів туристичної діяльності, темпи відновлення до довоєнного рівня, кількість колективних засобів розміщування, кількість розміщених осіб, рівень використання місткості засобів розміщування, а також показники, що характеризують адаптаційну спроможність регіону або галузі. Для таких змінних зростання значення інтерпретується як позитивна тенденція, що знижує інтегральну вразливість туристичної галузі.

До дестимуляторів, навпаки, належать показники, збільшення яких відображає погіршення умов функціонування туристичної галузі, посилення її чутливості до зовнішніх і внутрішніх загроз та, відповідно, зростання рівня вразливості. Чим вищим є значення таких показників, тим менш стійкою є

туристична галузь у контексті економічної безпеки. До цієї групи можуть належати показники безпекового ризику, ступінь інфраструктурних обмежень, наближеність до зони активних бойових дій, рівень територіальної концентрації туристичної активності, а також інші змінні, що відображають накопичення дестабілізуючих факторів. Для таких показників зростання значення означає не покращення, а погіршення безпекового стану галузі. Розподіл показників за типом впливу узагальнено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

**Розподіл показників оцінювання вразливості туристичної галузі на
стимулятори й дестимулятори**

Показник	Блок	Тип показника	Логіка впливу на вразливість
Обсяг туристичного збору	Фінансово-економічний	Стимулятор	Зростання показника означає вищу фіскальну результативність і меншу вразливість
Темп зміни туристичного збору, %		Стимулятор	Позитивна динаміка свідчить про відновлення й підвищення стійкості
Відхилення від рівня 2021 р., %		Стимулятор	Менше відставання або перевищення довоєнного рівня зменшує вразливість
Податкові надходження від туризму		Стимулятор	Вищий рівень надходжень означає кращу економічну життєздатність галузі
Кількість колективних засобів розміщування	Інфраструктурно-функціональний	Стимулятор	Більша інфраструктурна база зменшує вразливість
Кількість розміщених осіб		Стимулятор	Вища фактична активність галузі свідчить про меншу вразливість
Коефіцієнт використання місткості		Стимулятор	Ефективніше використання інфраструктури знижує вразливість
Темп відновлення до довоєнного рівня	Адаптаційно-відновлювальний	Стимулятор	Швидше відновлення означає вищу адаптивність і нижчу вразливість
Безпековий статус регіону	Безпеково-дестабілізаційний	Дестимулятор	Погіршення безпекового статусу підвищує вразливість
Наближеність до зони бойових дій		Дестимулятор	Більша просторово-безпекова близькість підвищує вразливість
Рівень інфраструктурних обмежень		Дестимулятор	Посилення обмежень погіршує умови функціонування галузі
Коефіцієнт концентрації туристичної активності	Просторово-регіональний	Дестимулятор	Надмірна концентрація підвищує системну вразливість

Джерело: складено автором

Необхідність такого розмежування зумовлена тим, що в процесі нормування даних і подальшого агрегування показників у єдиний індекс всі змінні повинні бути приведені до єдиного аналітичного змісту. Іншими словами, після процедури нормування всі показники мають інтерпретуватися в одному напрямі: більші нормовані значення повинні або послідовно означати вищу вразливість або, навпаки, вищу стійкість. У межах даного дослідження доцільно обрати перший варіант, тобто орієнтувати нормування на те, щоб більше інтегральне значення індексу відповідало вищому рівню вразливості туристичної галузі. За такого підходу стимулятори потребують інверсії шкали під час нормування, тоді як дестимулятори можуть зберігати прямий напрям інтерпретації.

Таким чином, поділ показників на стимулятори і дестимулятори є необхідною умовою коректного побудування індексу вразливості. Саме він дозволить забезпечити зіставність різнорідних показників, а також унеможливить суперечливе трактування їхнього впливу та створить основу для подальшого нормування, зважування й агрегування в межах єдиної інтегральної моделі.

Для забезпечення коректності інтегрального оцінювання вразливості туристичної галузі всі відібрані показники мають бути приведені до зіставного масштабу, оскільки вони виражаються у різних одиницях виміру, мають різний діапазон коливань і різний напрям впливу на стан економічної безпеки. Саме тому після формування системи показників наступним етапом є їх нормування, тобто перетворення первинних значень у безрозмірні величини, придатні для подальшого агрегування в інтегральний індекс. Доцільним є застосування лінійного міні-максного нормування, яке дозволяє зберегти пропорції між спостереженнями та привести всі показники до інтервалу від 0 до 1. Такий підхід є зручним для подальшої інтерпретації результатів, оскільки дає змогу трактувати вищі нормовані значення як вищий рівень вразливості туристичної галузі.

З огляду на різний напрям впливу показників на вразливість, їх нормування здійснюється окремо для стимуляторів і дестимуляторів. Для стимуляторів зростання первинного значення свідчить про покращення стану туристичної галузі та, відповідно, про зменшення її вразливості. Оскільки інтегральний індекс

має бути орієнтований у напрямі «більше значення індексу – вища вразливість», для стимуляторів використовується інверсійне нормування:

$$z_{ij} = \frac{x_j^{\max} - x_{ij}}{x_j^{\max} - x_j^{\min}} \quad (2.1)$$

де z_{ij} – нормоване значення j -го показника для i -го регіону;

x_{ij} – фактичне значення j -го показника для i -го регіону;

$x_j^{\max}$ – максимальне значення j -го показника серед усіх регіонів;

$x_j^{\min}$ – мінімальне значення j -го показника серед усіх регіонів.

Для дестимуляторів зростання первинного значення означає погіршення стану туристичної галузі та посилення її вразливості. У цьому випадку використовується пряме нормування:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij} - x_j^{\min}}{x_j^{\max} - x_j^{\min}} \quad (2.2)$$

Якщо для певного показника $x_j^{\max} = x_j^{\min}$, то такий показник не виконує диференціюючої функції в межах досліджуваної сукупності й або виключається з розрахунку, або для нього всім спостереженням надається нейтральне значення.

Після нормування всіх показників формується інтегральний індекс вразливості туристичної галузі. У базовій версії дослідження доцільно використовувати рівні ваги, що забезпечує прозорість розрахунку та мінімізує суб'єктивність оцінювання. За такого підходу інтегральний індекс визначається як середнє арифметичне нормованих значень усіх показників:

$$IV_i = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n z_{ij} \quad (2.3)$$

де IV_i – інтегральний індекс вразливості туристичної галузі для i -го регіону;

n – кількість показників у моделі;

z_{ij} – нормоване значення j -го показника для i -го регіону.

Інтегральний індекс набуває значень у межах від 0 до 1, де значення, близькі до 0, свідчать про низький рівень вразливості, а значення, близькі до 1, характеризують високий рівень вразливості туристичної галузі в регіоні.

Інтегральний індекс вразливості в пілотній моделі визначено як середнє арифметичне нормованих значень трьох індикаторів: обсяг туристичного збору, податкові надходження від суб'єктів туристичної діяльності та коефіцієнт відновлення до довоєнного рівня. Усі три індикатори є стимуляторами, тому для них застосовано інверсійне нормування. Чим вищим є значення інтегрального індексу, тим вищим є рівень вразливості туристичної галузі у вибраному регіоні (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Індикатори, включені до індексу вразливості туристичної галузі України

№	Індикатор	Економічний зміст	Тип показника	Напрямок впливу на вразливість
1	Обсяг туристичного збору, млн грн	Характеризує фінансову результативність туристичної активності та здатність регіону генерувати доходи від розміщення туристів	Стимулятор	Зростання туристичного збору свідчить про активізацію туристичної діяльності, підвищення фінансової результативності галузі. і нижчу вразливість
2	Податкові надходження від суб'єктів туристичної діяльності, млн грн	Відображає економічну життєздатність туристичної галузі та її податкову спроможність	Стимулятор	Збільшення податкових надходжень відображає вищу економічну життєздатність і податкову спроможність туристичної галузі.
3	Коефіцієнт відновлення до довоєнного рівня	Показує ступінь відновлення туристичної галузі відносно базового 2021 р.	Стимулятор	Чим вищим є коефіцієнт відновлення, тим ближчим є регіон до відновлення довоєнного рівня функціонування туристичної галузі і має нижчу вразливість
4	Дестимулятори	Не включено	На поточному етапі до моделі не включено окремих дестимуляторів через обмеженість повного масиву зіставних офіційних даних.	

Джерело: розроблено автором

З метою апробації запропонованої методики було здійснено пілотний розрахунок індексу для п'яти регіонів України, за якими наявні зіставні офіційні

дані: м. Києва, Львівської, Івано-Франківської, Київської та Закарпатської областей. Саме ці регіони репрезентують різні моделі функціонування туристичної галузі в сучасних умовах: від найбільших центрів концентрації туристичної активності до регіонів із виразною відновлювальною динамікою, але меншою абсолютною податковою базою (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Розрахунок індексу вразливості туристичної галузі для вибраних регіонів
України**

Регіон	Туристичний збір, млн грн	Податкові надходження 2024, млн грн	Податкові надходження 2021, млн грн	Коефіцієнт відновлення до 2021 р.	Z_1	Z_2	Z_3	Інтегральний індекс вразливості
м. Київ	33,6	675,809	559,2	1,209	0,000	0,000	1,000	0,333
Львівська обл.	26,5	314,853	151,0	2,085	0,272	0,617	0,129	0,339
Івано-Франківська обл.	22,0	181,047	103,9	1,743	0,444	0,846	0,469	0,587
Київська обл.	7,5	196,889	88,9	2,215	1,000	0,819	0,000	0,606
Закарпатська обл.	12,0	91,020	42,168	2,159	0,828	1,000	0,056	0,628

Джерело: сформовано та розраховано автором на основі [38]

Отримані значення свідчать, що в межах побудованої моделі найнижчий рівень вразливості демонструють м. Київ та Львівська область. Це зумовлено поєднанням високих абсолютних фіскальних показників та порівняно стійкої динаміки відновлення. У свою чергу Івано-Франківська, Київська та Закарпатська області мають вищі значення індексу, що не означає їх кризового стану в абсолютному сенсі, але відображає їх місце у вибірці за співвідношенням між масштабом туристичної активності, податковою спроможністю та темпами відновлення (табл. 2.5).

Крім того, таке ранжування дозволяє побачити, що навіть серед регіонів, які сьогодні належать до відносно активних у туристичному відношенні, зберігається помітна диференціація за рівнем економічної стійкості.

Ранжування вибраних регіонів України за рівнем вразливості туристичної галузі

Місце	Регіон	Індекс вразливості	Рівень вразливості	Коротка інтерпретація
1	м. Київ	0,333	Низький	Найнижча вразливість у вибірці завдяки максимальним фіскальним показникам
2	Львівська обл.	0,339	Низький	Поєднання високих абсолютних надходжень і значного коефіцієнта відновлення
3	Івано-Франківська обл.	0,587	Підвищений	Добра динаміка відновлення, але нижчі абсолютні фіскальні показники
4	Київська обл.	0,606	Підвищений	Високий коефіцієнт відновлення за нижчого масштабу туристичної активності
5	Закарпатська обл.	0,628	Підвищений	Сильне відновлення, але найнижчі абсолютні податкові надходження у вибірці

Джерело: розроблено автором

Це підтверджує тезу про те, що сучасна туристична галузь України функціонує не як однорідна система, а як сукупність територіально диференційованих просторів із різним рівнем адаптивності, податкової спроможності та відновлювального потенціалу.

Слід наголосити на необхідності урахування деяких методичних обмежень наведених розрахунків, обумовлених поточним військовим станом і, відповідно, неповнотою офіційних даних у відкритому доступі. Зокрема, при розрахунку інтегрального індексу до уваги було взято обмежену кількість регіонів, для яких наявні зіставні офіційні дані за всіма трьома індикаторами. Крім того, розроблена модель охоплює лише стимулятори та поки що не включає дестимулятори, пов'язані з безпековими ризиками, інфраструктурними обмеженнями чи просторовою близькістю до зон підвищеної небезпеки. Тим не менш, навіть фрагментарний характер наявних статистичних даних підтверджує аналітичну доцільність інтегрального підходу до оцінювання вразливості туристичної галузі.

Проведене оцінювання вразливості туристичної галузі України підтвердило, що її економічна безпека формується під впливом не одного домінуючого чинника, а сукупності взаємопов'язаних фінансово-економічних, просторових, відновлювальних та інституційних параметрів. Отримані результати засвідчили наявність істотної регіональної диференціації, що, з одного боку, відображає нерівномірність адаптації туристичної галузі до кризових умов, а з іншого вказує на потребу у вдосконаленні інструментів її безпекового забезпечення. У цьому контексті важливого значення набуває аналіз та узагальнення міжнародного досвіду та європейських практик, які демонструють апробовані підходи до зміцнення стійкості туристичних систем, підвищення їх кризової готовності, покращення міжінституційної координації та формування сучасних моделей управління економічною безпекою туристичної галузі.

2.3. Міжнародний досвід і європейські практики забезпечення економічної безпеки туристичної галузі

У сучасних умовах економічна безпека туристичної галузі в більшості країн уже не розглядається як вузьке питання захисту від окремих загроз. Натомість вона дедалі частіше трактується як здатність туристичної системи витримувати шоки, адаптуватися до змін, забезпечувати безперервність функціонування, підтримувати конкурентоспроможність і відновлюватися після криз. Саме таке бачення простежується в документах Європейської Комісії, OECD, ЮНВТО та European Travel Commission, які розглядають резильєнтність, кризову готовність, цифрову та зелену трансформацію, а також міжінституційну координацію як ключові складові сучасної туристичної політики [150].

Європейський підхід до забезпечення економічної безпеки туристичної галузі найбільш повно відображений у Перехідний шлях для туризму (Transition Pathway for Tourism), підготовленому Європейською Комісією [151]. У цій логіці

майбутнє європейського туризму пов'язується не лише з відновленням після криз, а й з прискоренням зеленого та цифрового переходу, підвищенням стійкості туристичної екосистеми та вдосконаленням механізмів координації між усіма учасниками ринку. В європейській практиці економічна безпека туристичної галузі фактично інтегрується в ширший контекст політики резилієнтності, а її забезпечення пов'язується з модернізацією всієї туристичної екосистеми, а не лише з антикризовими реакціями [151].

Аналітичні матеріали Європейської Комісії та Eurostat підтверджують, що сучасна європейська модель забезпечення економічної безпеки туристичної галузі спирається не лише на нормативно-інституційні рішення, а й на системний статистичний моніторинг стійкості туристичної екосистеми. Європейська Комісія прямо зазначає, що збір і аналіз інформації про результати та тенденції розвитку сектору мають слугувати основою для вироблення більш ефективних стратегій формування резилієнтної європейської туристичної екосистеми. Для цього використовується онлайн-інструмент Інформаційна Туристична Панель ЄС (EU Tourism Dashboard), який орієнтований на моніторинг зеленого, цифрового та соціально-економічного переходу туризму, а також на візуалізацію ключових індикаторів по ЄС і окремих країнах-членах [151]. Такий підхід є показовим для України, оскільки демонструє, що безпека туристичної галузі в сучасній європейській практиці розглядається як об'єкт постійного аналітичного спостереження, а не лише як сфера разових антикризових рішень.

Статистичні дані Eurostat свідчать, що у 2024 р. туристична галузь ЄС продемонструвала рекордні результати: кількість ночівель у туристичних засобах розміщення перевищила 3 млрд, а приріст порівняно з 2023 р. становив 2,2% або 65,4 млн ночівель (рис. 2.13).

При цьому зростання було забезпечене насамперед міжнародним туристичним попитом: кількість ночівель іноземних гостей зросла на 67,2 млн, тоді як кількість ночівель внутрішніх туристів дещо скоротилася [153].

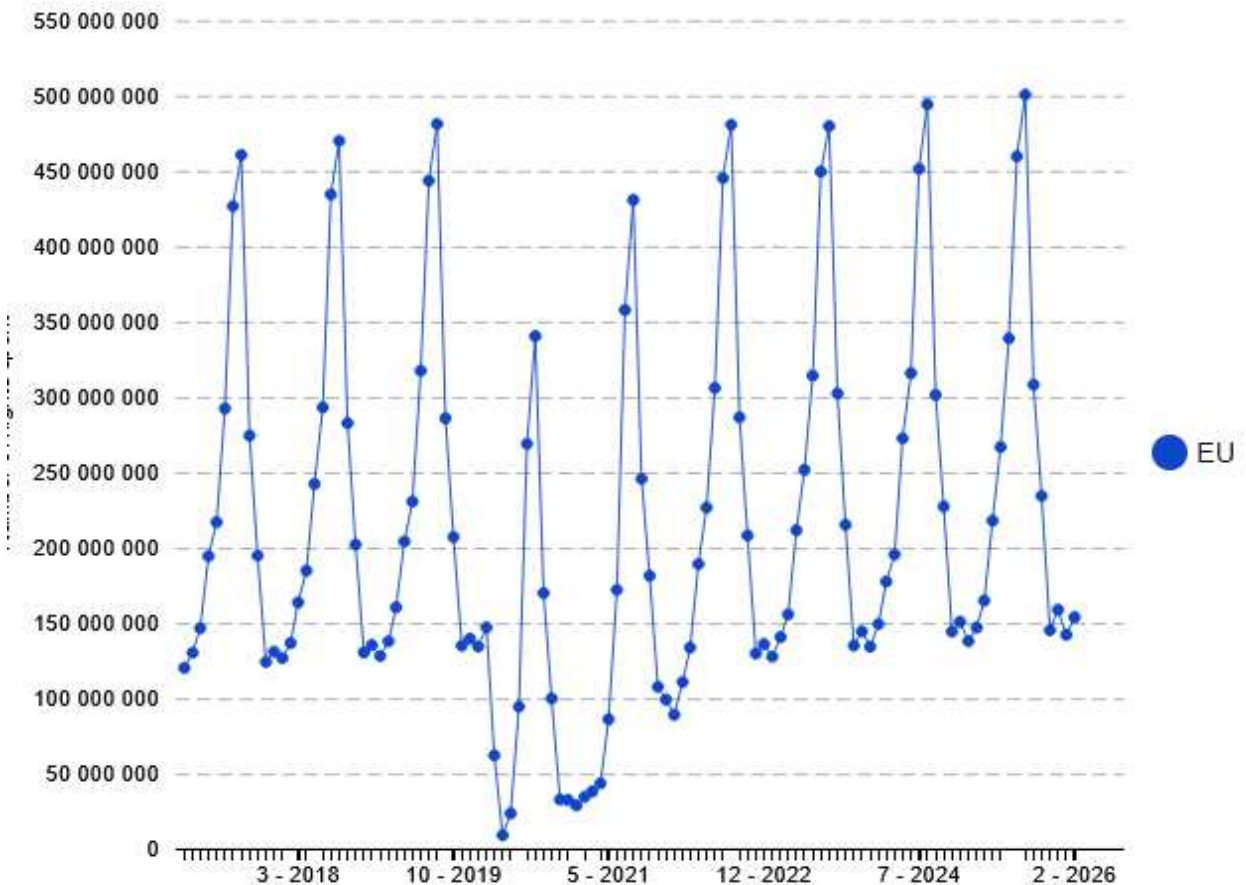

Рис. 2.13. Щомісячна кількість ночей, проведених у туристичних закладах розміщення ЄС (абсолютні цифри)

Джерело: Євростат [152]

Це означає, що в європейському контексті одним із ключових чинників стійкості туристичної галузі залишається її здатність відновлювати й утримувати міжнародну мобільність, а не лише внутрішній попит. Для України ця тенденція є важливою як орієнтир, оскільки вітчизняна модель сучасного функціонування туризму переважно спирається саме на внутрішній ринок, що обмежує масштаби фінансового та інвестиційного ефекту галузі.

Порівняльні європейські дані також демонструють істотну територіальну диференціацію туристичної активності, що має безпосередній зв'язок із проблематикою економічної безпеки. У 2024 р. найбільшу кількість ночівель було зафіксовано в Іспанії (500 млн), Італії (458 млн), Франції (451 млн) та Німеччині (441 млн), причому сукупно на ці чотири країни припадало 61,6% усіх ночівель у ЄС. Водночас у низці малих країн обсяги були в рази нижчими: у Люксембурзі –

3,4 млн, у Латвії – 4,7 млн, в Естонії – 6,6 млн. Така концентрація свідчить, що навіть у межах відносно стабільного європейського середовища туристична екосистема функціонує нерівномірно, а отже, інструменти забезпечення її економічної безпеки повинні враховувати регіональні та національні диспропорції. Для України ця обставина має особливу цінність, оскільки підтверджує методичну доцільність регіонального підходу до оцінювання вразливості туристичної галузі [153].

Водночас статистичні матеріали Європейської Комісії підтверджують, що сучасна європейська практика безпекового забезпечення туризму дедалі більше поєднує результативні та вразливісні індикатори. Так, EU Tourism Dashboard орієнтований не лише на показники обсягу туристичної діяльності, а й на індикатори, що характеризують соціально-економічну вразливість, сезонність, цифровий перехід, екологічний вимір і стійкість туристичних систем. Особливо показовим є включення до аналітичної рамки індикаторів сезонної концентрації туристичної активності, які дозволяють виявляти дисбаланси економічної активності протягом року та потенційно надмірну залежність окремих територій від коротких пікових періодів. Тобто, міжнародна практика також виходить із необхідності аналізувати туризм не лише через обсяги, а й через структурну стійкість та ризикованість моделі розвитку [151].

На рис. 2.14 представлено аналітичні дані щодо поїздок резидентів ЄС, які здійснюють поїздки з особистою або професійно-діловою метою тривалістю щонайменше одну ночівлю, у розрізі внутрішніх, закордонних, внутрішньоєвропейських і позаєвропейських напрямів.

Додатковим підтвердженням зміни просторової та цифрової конфігурації сучасного туризму є статистичні дані Eurostat щодо бронювання короткострокового розміщення через онлайн-платформи.

За офіційною інформацією, упродовж 2025 р. у ЄС через такі платформи, як Airbnb, Booking та Expedia, було заброньовано 951,6 млн ночівель, що на 11,4% більше, ніж у 2024 р., і на 32,4% більше, ніж у 2023 р.

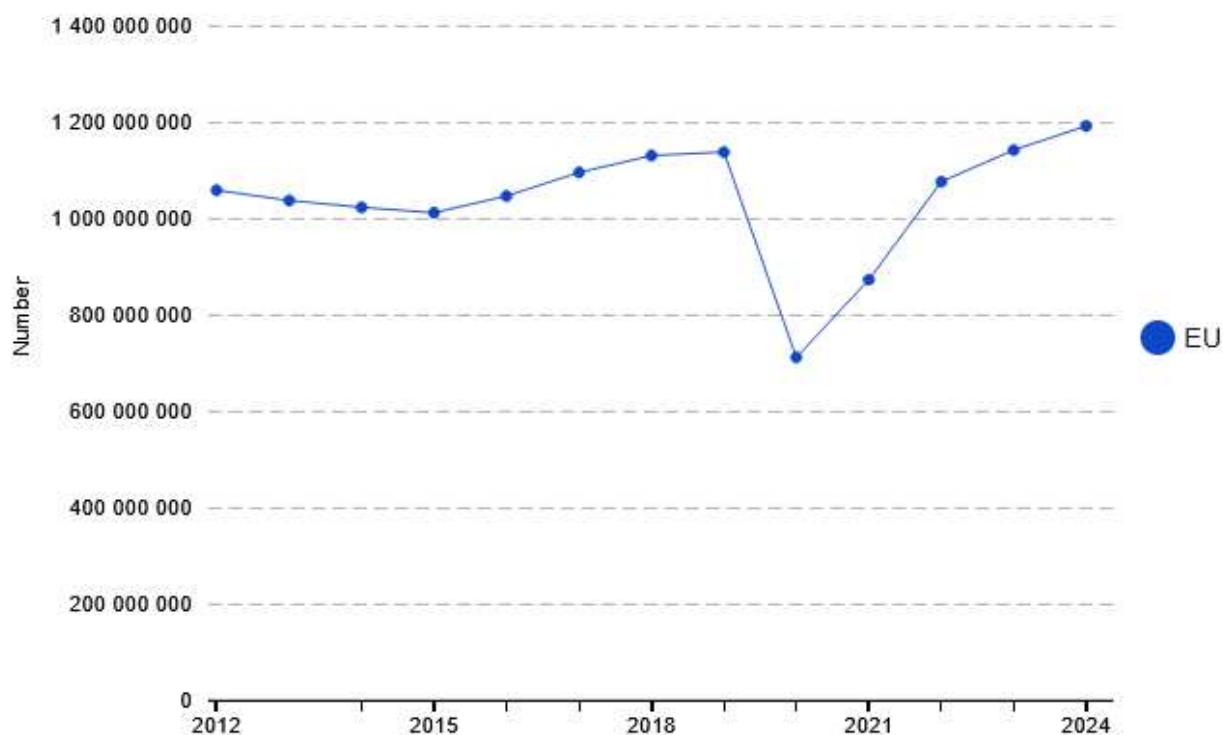

Рис. 2.14. Поїздки резидентів ЄС за напрямком та метою (кількість)

Джерело: Євростат [152]

Лише у IV кварталі 2025 р. кількість таких ночівель становила 172,3 млн, перевищивши показник відповідного періоду 2024 р. на 10,9% (рис. 2.15).

Це свідчить про те, що цифрові платформи вже не є допоміжним каналом реалізації туристичних послуг, а перетворилися на один із системоутворювальних елементів функціонування туристичної галузі в ЄС. У контексті економічної безпеки така тенденція означає одночасне розширення ринкових можливостей і посилення платформної залежності туристичного сектору, а відтак і зростання значення цифрової стійкості, управління даними та контролю за онлайн-каналами взаємодії зі споживачем.

Регіональний зріз цієї статистики також демонструє високу концентрацію туристичної активності в окремих DESTINATIONAХ.

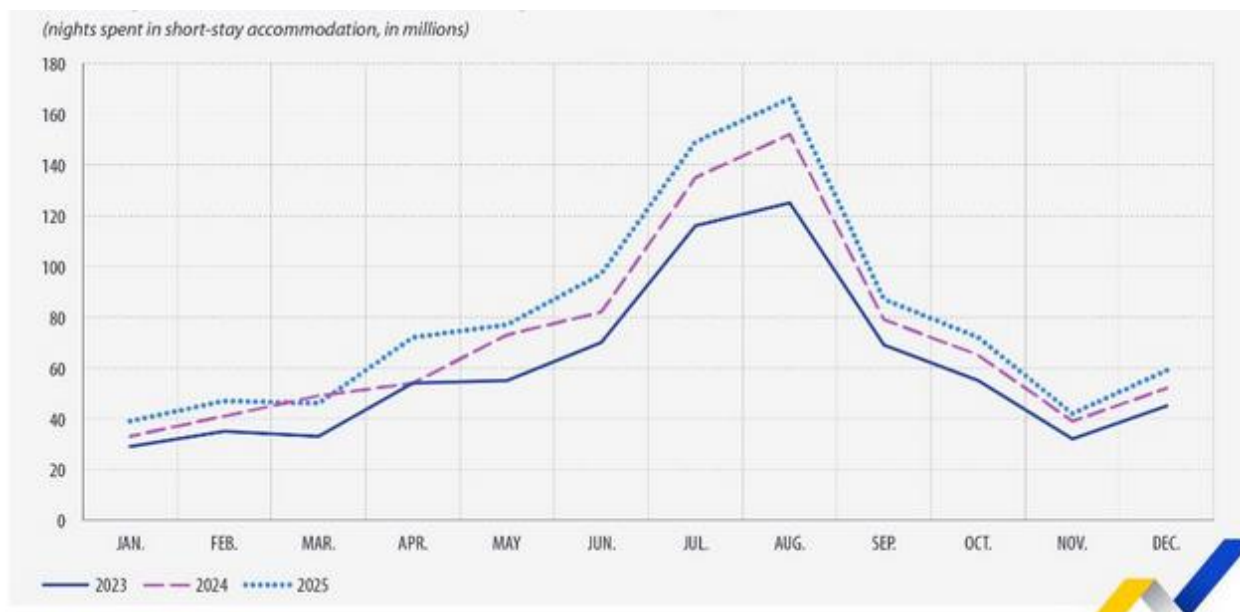

Рис. 2.15. Бронювання короткострокового розміщення через онлайн-платформи в ЄС, 2023-2025 рр.

Джерело: [154]

У III кварталі 2025 р. найбільшу кількість ночівель у короткострокових об'єктах розміщення, заброньованих через онлайн-платформи, зафіксовано в регіоні Ядранська Хорватія, Хорватія (27,7 млн), в Андалусії, Іспанія (19,5 млн) та Прованс-Альпи-Лазурний берег у Франції (16,9 млн) (рис. 2.16).

При цьому двадцять найпопулярніших туристичних регіонів були зосереджені лише у шести країнах ЄС, зокрема у Франції, Іспанії, Італії, Греції, Португалії та Хорватії. Така концентрація свідчить, що навіть у межах високорозвиненого європейського туристичного простору зберігається істотна територіальна асиметрія, а отже забезпечення економічної безпеки туристичної галузі повинно враховувати не лише загальносекторальні показники зростання, а й ризики просторової концентрації попиту, сезонного перевантаження окремих територій та нерівномірності розподілу доходів у туристичній екосистемі. Для України цей досвід є цінним, оскільки підтверджує доцільність поєднання загальнонаціонального та регіонального підходів до оцінювання вразливості туристичної галузі.

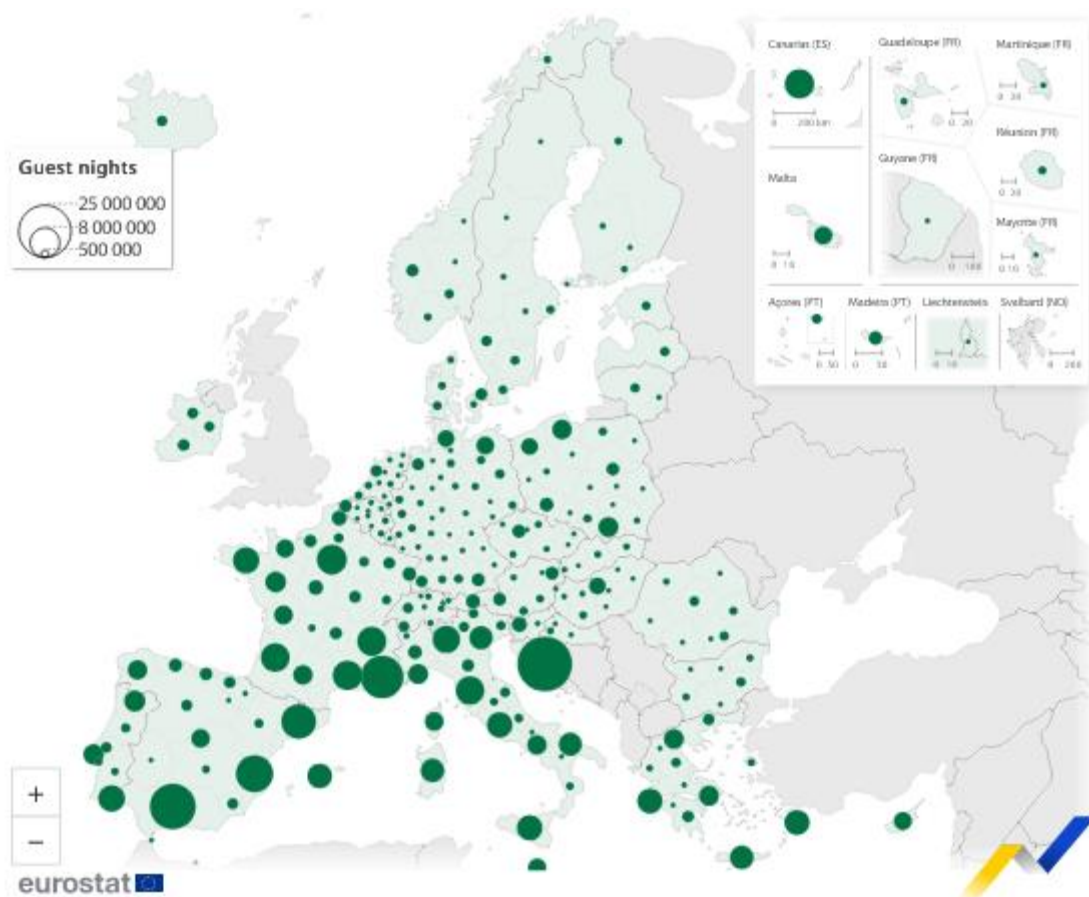

Рис. 2.16. Ночівлі, заброньовані через онлайн-платформи,
липень-вересень 2025 року

Джерело: [154]

В цілому, такий аналіз дозволяє диференційовано оцінювати просторову структуру туристичного попиту та співвідношення між національною, внутрішньоєвропейською і зовнішньою туристичною мобільністю. У контексті економічної безпеки туристичної галузі це має особливе значення, адже дає змогу виявляти, наскільки стійкість туристичного сектору залежить від внутрішнього попиту, міждержавної мобільності в межах ЄС чи залучення потоків із країн поза його межами.

Слід зазначити, що у статистичних публікаціях Eurostat туризм аналізується не лише за показниками ночівель, а й через спеціальні напрями дослідження, зокрема статистика туризму на регіональному рівні, туристичні поїздки європейців, економічний аналіз туристичної галузі та сателітні туристичні

рахунки в Європі. Це свідчить, що в європейському підході забезпечення економічної безпеки туристичної галузі неможливе без багаторівневого статистичного забезпечення, яке охоплює як попит, так і пропозицію, як регіональний, так і загальнонаціональний рівень, як фізичні параметри мобільності, так і економічні результати функціонування туристичної індустрії [155]. Для України це означає, що формування повноцінної моделі безпекового управління туристичною галуззю потребує розбудови ширшої статистичної бази, зокрема з урахуванням регіонального виміру, сезонності, економічного внеску галузі та її відновлювальної спроможності.

Важливою рисою європейської практики є поєднання безпекового, цифрового та сталого вимірів розвитку туризму. Європейська Комісія в межах ініціативи Сталий туризм ЄС (Sustainable EU Tourism) наголошує на необхідності формування у DESTИНАЦІЯХ не лише екологічної, а й управлінської стійкості, розвитку партнерств, обміну даними, використання інструментів взаємного навчання та створення практичних механізмів співпраці між DESTИНАЦІЯМИ, які стикаються з подібними викликами. Таким чином, у європейському підході забезпечення економічної безпеки туристичної галузі спирається на логіку, за якої стійкість підвищується завдяки співпраці, мережевому управлінню, стандартизації підходів і підтримці інституційної спроможності місцевих туристичних систем. Для України цей досвід є важливим, оскільки він показує, що безпека туристичної галузі повинна забезпечуватися не лише централізованими рішеннями, а й розвитком горизонтальної взаємодії між DESTИНАЦІЯМИ, громадами, бізнесом та органами публічного управління [151].

Суттєве значення для розуміння міжнародних практик має підхід OECD, у межах якого економічна безпека туристичної галузі розглядається через категорії системної стійкості, координації політики, готовності до криз і довгострокового переходу до більш інклюзивної та сталої моделі розвитку. У виданні OECD Tourism Trends and Policies 2024 наголошується, що попри посткризове відновлення, туристична економіка залишається вразливою до послідовних зовнішніх шоків, а тому державна політика має бути більш скоординованою,

випереджальною та орієнтованою на майбутні ризики. Це означає, що міжнародна практика дедалі більше відходить від моделі, за якої безпека туристичної галузі забезпечується постфактум через компенсацію втрат, і переходить до моделі, де головним є розвиток спроможності системи завчасно готуватися до шоків, поглинати їх і швидко відновлюватися [151].

Окремої уваги заслуговують підходи ЮНВТО, які формують глобальну рамку кризового управління та підвищення стійкості туристичної галузі. У межах Мережі реагування на надзвичайні ситуації в туризмі (Tourism Emergency Response Network, TERN) та технічних пакетів для відновлення туризму акцент зроблено на кризовому менеджменті, координації відповідальності між учасниками, оцінці впливу криз, розробленні сценаріїв реагування, а також підтримці безпечного та поетапного відновлення туристичної діяльності [151].

У дорожніх картах ЮНВТО простежується чітка логіка переходу від реактивного подолання наслідків до політики відновлення, що поєднує безпекові, фінансові, комунікаційні та інституційні заходи. Для дослідження економічної безпеки туристичної галузі це має принципове значення, оскільки підтверджує, що міжнародна практика розглядає безпеку не як окремий сегмент туристичної політики, а як наскрізний принцип управління туристичною системою в умовах невизначеності.

У свою чергу, Європейська туристична комісія (ETC) робить особливий акцент на кризовій готовності дестинацій. У звіті «Кризи в туризмі: наслідки та уроки європейських напрямків» (Crises in Tourism: Impacts and Lessons from European Destinations) підкреслюється, що в умовах взаємопов'язаного світу туризм належить до секторів, які найбільш гостро відчувають «ефект хвилі» від політичних криз, пандемій, природних катастроф та інших шоків. У відповідь ETC пропонує розвивати кризову готовність через постійний моніторинг, формування сценаріїв, удосконалення комунікації, розвиток внутрішньої координації, управління ресурсами та впровадження циклічної моделі «готовність – реагування – відновлення – стійкість» [149]. Для України ця практика є особливо релевантною, оскільки дозволяє осмислити безпеку

туристичної галузі не лише на рівні державної політики, а й на рівні управління туристичними дестинаціями.

Узагальнення міжнародного досвіду дозволяє виокремити кілька ключових напрямів забезпечення економічної безпеки туристичної галузі:

інституційна координація, яка передбачає узгодженість дій між державою, місцевою владою, туристичним бізнесом, професійними асоціаціями та дестинаційними організаціями;

кризова готовність і сценарне планування, що дають змогу переходити від реактивних рішень до випереджального управління ризиками;

цифрова та інформаційна стійкість, яка охоплює управління даними, цифрову видимість, кіберзахист і репутаційну безпеку;

фінансова та інвестиційна підтримка, спрямована на підвищення здатності суб'єктів ринку витримувати шоки та відновлювати операційну спроможність;

сталість і доступність, які в міжнародній практиці вже не розглядаються як другорядні цілі, а інтегруються в архітектуру резилієнтності туристичної галузі.

У сукупності ці напрями формують сучасний міжнародний стандарт розуміння економічної безпеки туризму як системної характеристики його життєздатності [151].

Для України міжнародний та європейський досвід має не прикладне значення простого запозичення, а методичну цінність у контексті формування власної моделі забезпечення економічної безпеки туристичної галузі. Очевидно, що механічне копіювання європейських підходів не враховує специфіки воєнного стану, просторової нерівномірності безпеки, інфраструктурних втрат, обмеженої мобільності та високої ролі регіональної асиметрії. Проте самі принципи, які лежать в основі європейських практик, - інтегрованість політики, міжінституційна координація, кризова готовність, управління даними, сценарне планування, підтримка адаптивності дестинацій і розвиток резилієнтності, є безумовно релевантними для українських умов. У цьому сенсі міжнародний досвід підтверджує, що економічна безпека туристичної галузі повинна

забезпечуватися не лише через подолання поточних втрат, а й через побудову інституційно спроможної, адаптивної та стійкої туристичної системи (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Міжнародні та європейські практики забезпечення економічної безпеки туристичної галузі та їх релевантність для України

Міжнародна / європейська практика	Ключовий інструмент	Релевантність для України
Європейська Комісія: Transition Pathway for Tourism	Інтеграція зеленого та цифрового переходу з підвищенням стійкості туристичної екосистеми; координація між бізнесом, владою та іншими стейкхолдерами	Висока. Підтверджує доцільність поєднання безпекової, цифрової та відновлювальної політики в межах єдиної стратегічної рамки туристичної галузі. Для України особливо важливим є акцент на резильєнтності, цифровізації та міжінституційній взаємодії. (Mobility and Transport)
Європейська Комісія: stocktaking report on the Transition Pathway	Моніторинг виконання заходів, періодичне оцінювання прогресу, адаптація дій за результатами імплементації	Висока. Для України релевантним є запровадження механізму регулярного перегляду туристичної політики, особливо в частині безпеки, адаптації та відновлення регіонів. (Mobility and Transport)
OECD: Tourism Trends and Policies 2024	Координована, випереджальна туристична політика; інтеграція кризової готовності, сталості та інклюзивності в систему управління	Висока. Підтримує необхідність переходу від реактивного подолання втрат до побудови системної стійкості туристичної галузі, що є критично важливим для України в умовах багатовекторних шоків. (OECD)
UN Tourism: Tourism Emergency Response Network (TERN)	Мережевий кризовий менеджмент, координація відповідальності, сценарне реагування, міжнародний обмін практиками відновлення	Висока. Для України цей підхід релевантний у частині розбудови системи кризової координації, швидкого реагування, розподілу ролей між суб'єктами управління та розвитку процедур безперервності туристичної діяльності. (unwto.org)
UN Tourism: підхід до resilience and sustainable tourism development	Поєднання кризової готовності, сталого розвитку, інституційної спроможності та відновлення туристичних систем	Висока. Дає підстави розглядати безпеку туристичної галузі не як ізольований напрям, а як складову ширшої моделі стійкого й адаптивного розвитку. (unwto.org)
European Travel Commission: Crisis Management Checklist for NTOs	Циклічна модель “preparedness – response – recovery – resilience”; покроковий інструмент кризового планування для національних туристичних організацій	Дуже висока. Для України особливо корисною є можливість адаптації цього інструменту для ДАРТ, регіональних туристичних структур і дестинацій, що функціонують у різних безпекових умовах. (ETC Corporate)

Продовження таблиці 2.6

Міжнародна / європейська практика	Ключовий інструмент	Релевантність для України
European Travel Commission: Crises in Tourism: Impacts and Lessons from European Destinations	Аналіз уроків кризового управління, розвиток кризової готовності дестинацій, фокус на комунікації, координації та управлінні ресурсами	Висока. Для України релевантною є логіка дестинаційного підходу до безпеки, коли стійкість туристичної галузі формується не лише на національному, а й на локальному та регіональному рівнях. (ETC Corporate)
Європейський підхід до data-sharing та цифрової трансформації туризму	Обмін даними між учасниками туристичної екосистеми, цифрові інструменти управління, підвищення видимості та інноваційності сервісів	Висока. Для України це підтверджує значення цифрової стійкості, інформаційної прозорості та аналітичного супроводу як складових економічної безпеки туристичної галузі. (Внутренний рынок и малый бизнес)
Європейський підхід до сталої та доступної туристичної політики	Поєднання екологічної стійкості, інклюзивності, доступності та довгострокової життєздатності дестинацій	Середня / висока. Для України релевантність полягає не в механічному перенесенні практик, а в їх адаптації до умов воєнного стану, регіональної асиметрії та обмеженої інфраструктурної спроможності. (Mobility and Transport)

Джерело: сформовано автором на основі [149-155]

Наведені міжнародні та європейські практики засвідчують, що сучасне забезпечення економічної безпеки туристичної галузі ґрунтується на поєднанні кризової готовності, інституційної координації, цифрової стійкості, моніторингу, сценарного планування та підтримки довгострокової резильєнтності туристичних систем. Статистичні та аналітичні матеріали Європейської Комісії додатково показують, що така модель спирається на розвинену систему моніторингу, яка дозволяє не лише фіксувати результати розвитку туристичного сектору, а й виявляти його структурні диспропорції, сезонні ризики, територіальну концентрацію та рівень соціально-економічної вразливості. Для України це означає доцільність переходу від переважно фрагментарного реагування на окремі загрози до формування інтегрованої моделі безпекового розвитку туристичної галузі, яка враховуватиме як міжнародно апробовані інструменти, так і специфіку національного безпекового, просторового та інституційного середовища.

Висновки до розділу 2

1. Встановлено, що сучасний стан туристичної галузі України формується під впливом тривалого поєднання кризових і трансформаційних чинників, серед яких визначальними є наслідки повномасштабної війни, просторове переформатування туристичних потоків, зростання ролі внутрішнього туризму, посилення регіональної асиметрії та зміна економічної моделі функціонування галузі. Доведено, що в умовах воєнного стану розвиток туристичної галузі набув виразно нерівномірного, поляризованого та просторово зміщеного характеру, що безпосередньо впливає на рівень її економічної безпеки.

2. Виявлено, що в умовах обмеженості традиційної статистики туристичних потоків найбільш репрезентативними індикаторами сучасного стану туристичної галузі є туристичний збір і податкові надходження від суб'єктів туристичної діяльності. Обґрунтовано, що ці показники відображають не лише наявність туристичної активності, а й рівень фіскальної результативності, податкової спроможності та фактичної життєздатності галузі в кризових умовах. Водночас доведено, що позитивна динаміка зазначених показників не може тлумачитися як свідчення повноцінного відновлення галузі, оскільки поєднується з високою територіальною нерівномірністю, відставанням частини регіонів від довоєнного рівня та збереженням значної залежності від зовнішніх безпекових обмежень.

3. Доведено, що сучасний розвиток туристичної галузі України характеризується виразною регіональною диференціацією, яка в умовах війни набула не лише економічного, а й безпекового змісту. Визначено, що концентрація туристичного збору, податкових надходжень і відновлювальної активності у столиці, західних і частині центральних областей поєднується з довготривалою деградацією туристичного потенціалу прифронтових, окупованих і найбільш уразливих територій. Це дозволяє розглядати регіональну диференціацію не лише

як статистичний факт, а як аналітичний індикатор нерівномірності економічної безпеки туристичної галузі.

4. Встановлено, що сучасне відновлення туристичної галузі України має переважно внутрішній і просторово зміщений характер. Обґрунтовано, що джерелом поточної життєздатності галузі виступає не відновлення класичного в'їзного туризму, а переорієнтація попиту на внутрішні подорожі, відносно безпечні DESTINATION та регіони з вищою адаптивністю до воєнних і логістичних обмежень. Така модель, з одного боку, підтримує функціонування туристичного бізнесу та локальних бюджетів, а з іншого посилює територіальну концентрацію доходів, підвищує залежність від обмеженого кола DESTINATION і створює ризики дисбалансу між регіонами-реципієнтами та регіонами втрати туристичного потенціалу.

5. Виявлено, що на сучасний стан туристичної галузі України визначально впливають безпеково-кризові, фінансово-економічні, інформаційно-цифрові, віртуалізаційні, інтеграційно-регіоналізаційні та глобальні зрушення. Доведено, що їх дія має взаємонакладений характер і одночасно змінює просторову організацію туристичного попиту, структуру витрат, канали взаємодії зі споживачем, моделі державного регулювання та критерії вибору DESTINATION. Це дало підстави розглядати економічну безпеку туристичної галузі не як фіксований результат, а як динамічний стан стійкості, адаптивності та здатності до відновлення під впливом багатовекторних трансформацій.

6. Обґрунтовано, що для адекватного оцінювання вразливості туристичної галузі необхідним є формування системи показників, яка поєднує фінансово-економічний, просторово-регіональний, інфраструктурно-функціональний, безпеково-дестабілізаційний та адаптаційно-відновлювальний блоки. Уточнено, що така система показників повинна враховувати не лише поточний стан туристичної діяльності, а й глибші параметри її стійкості, такі як звуження податкової бази, концентрацію активності, інфраструктурну спроможність, рівень безпекових ризиків і темпи відновлення. Це створило інформаційно-аналітичну основу для побудови інтегрального індексу вразливості туристичної галузі України.

7. Визначено складові показники інтегрального індексу вразливості туристичної галузі, та розмежовано їх на стимулятори та дестимулятори залежно від напряму їхнього впливу на стан економічної безпеки. Доведено, що таке розмежування забезпечує коректність нормування, унеможливорює суперечливе трактування впливу окремих індикаторів та створює підґрунтя для подальшого агрегування показників у межах єдиної інтегральної моделі. У межах дослідження обґрунтовано доцільність використання лінійного мін–максного нормування та побудови індексу вразливості на основі середнього арифметичного нормованих значень.

8. Проведено розрахунок інтегрального індексу вразливості туристичної галузі для вибраних регіонів України на основі трьох індикаторів: обсягу туристичного збору, податкових надходжень від суб'єктів туристичної діяльності та коефіцієнта відновлення до довоєнного рівня. Отримані результати показали, що в межах розробленої моделі найнижчий рівень вразливості мають м. Київ і Львівська область, тоді як Івано-Франківська, Київська та Закарпатська області характеризуються вищими значеннями індексу. Це дозволило підтвердити наявність помітної диференціації навіть серед регіонів, які сьогодні належать до відносно активних у туристичному відношенні, та довело аналітичну доцільність інтегрального підходу до оцінювання вразливості туристичної галузі.

9. Визначено, що запропонована модель інтегрального оцінювання має низку методичних обмежень, зумовлених неповнотою відкритих офіційних даних, обмеженою кількістю регіонів зі збіговою статистикою та відсутністю в пілотному розрахунку окремих дестимуляторів, пов'язаних із безпековими ризиками, інфраструктурними обмеженнями та просторовою близькістю до зон підвищеної небезпеки. Разом із тим доведено, що навіть за таких обмежень інтегральний індекс дає змогу не лише зафіксувати наявність чи відсутність туристичної активності, а й оцінити відносний рівень вразливості туристичної галузі в межах порівнюваної сукупності регіонів.

10. Узагальнення міжнародного досвіду та європейських практик показало, що сучасна модель забезпечення економічної безпеки туристичної

галузі ґрунтується на переході від вузько захисної логіки до комплексної системи резилієнтності, у межах якої поєднуються інституційна координація, кризова готовність, цифрова стійкість, фінансова підтримка, сталість та адаптивність дестинацій. Доведено, що поєднання інституційних механізмів із розвиненою системою моніторингу дозволяє виявляти не лише результати розвитку туристичного сектору, а й його структурні диспропорції, сезонні ризики, територіальну концентрацію та рівень соціально-економічної вразливості. Для України це означає доцільність формування власної моделі безпекового розвитку туристичної галузі, адаптованої до національних безпекових, просторових, інституційних та економічних реалій.

Основні наукові результати дисертаційної роботи, викладені в даному розділі, опубліковані в працях автора [5, 44, 45, 101].

Список використаних джерел [31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 206].

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗРУШЕНЬ

3.1. Методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі

У сучасних умовах глобальних зрушень забезпечення економічної безпеки туристичної галузі не може обмежуватися реагуванням на вже реалізовані загрози або фіксацією наслідків кризових процесів. Такий підхід є нерелевантним, оскільки в умовах високої динамічності зовнішнього середовища, посилення безпекових ризиків, цифрової залежності, нестійкості попиту та регіональної асиметрії розвитку туристична галузь потребує не лише механізмів подолання втрат, а й інструментів проактивного управління. Саме тому одним із ключових напрямів удосконалення процесів забезпечення економічної безпеки туристичної галузі є розроблення методичних підходів, які дозволяють не лише оцінювати її поточний стан, а й ідентифікувати сигнали наближення проблем, кризових явищ і системних дисбалансів.

Необхідність такого підходу зумовлена специфікою самої туристичної галузі як відкритої, чутливої та багатокомпонентної системи, на функціонування якої одночасно впливають економічні, інфраструктурні, безпекові, поведінкові, інформаційні та інституційні чинники. За таких умов економічна безпека туристичної галузі не може розглядатися виключно як статичний стан захищеності або як об'єкт реактивного управління. Більш коректним є її трактування як динамічного рівня стійкості, що змінюється під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів і потребує постійного аналітичного супроводу. Відповідно, своєчасне оцінювання рівня економічної безпеки має базуватися на таких методичних рішеннях, які дозволяють виявляти не лише вже наявні

відхилення, а й ранні ознаки переходу туристичної галузі від відносно стабільного стану до стану підвищеної вразливості.

У цьому контексті доцільно виходити з того, що методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі повинен виконувати щонайменше три взаємопов'язані функції:

діагностичну, тобто забезпечувати фіксацію поточного стану галузі за ключовими параметрами її функціонування.;

сигнальну, що полягає у виявленні ранніх ознак нестабільності, які ще не призвели до системної кризи, але вже свідчать про зростання ризиків;

управлінську, оскільки результати такого оцінювання мають слугувати підставою для прийняття своєчасних управлінських рішень на рівні держави, регіонів та суб'єктів туристичного бізнесу.

Таким чином, мова йде не просто про кількісне вимірювання окремих показників, а про формування аналітичного інструменту, придатного для практичного використання у процесі безпекового управління туристичною галуззю.

З огляду на це, в межах даного дослідження пропонується методичний підхід, орієнтований на раннє виявлення ризиків у сфері економічної безпеки туристичної галузі. Сутність цього підходу полягає в тому, що погіршення стану галузі має фіксуватися не лише на стадії очевидного спаду, а вже на етапі появи слабких сигналів нестабільності. Такі сигнали можуть проявлятися у зміні попиту, скороченні бронювань, зниженні завантаження засобів розміщування, зростанні витрат, погіршенні репутаційного фону, звуженні інвестиційної активності, зміні безпекового середовища або посиленні кризових подій.

На відміну від інтегрального оцінювання вразливості туристичної галузі в умовах глобальних зрушень випереджувальне виявлення ризиків у сфері економічної безпеки туристичної галузі потребує формування системи індикаторів, орієнтованої не стільки на фіксацію вже сформованого стану нестійкості, скільки на виявлення перших ознак його наближення. Саме тому у межах даного підходу доцільно використовувати не всю сукупність показників,

визначених у п. 2.2, а лише ті індикатори, які мають підвищену чутливість до коротко- та середньострокових змін у функціонуванні туристичної галузі та можуть виконувати сигнальну функцію. Важливо зауважити, що система випереджувальних індикаторів ризику не замінює інтегральне оцінювання вразливості туристичної галузі, а доповнює його. Якщо інтегральний індекс вразливості дозволяє узагальнити рівень нестійкості туристичної галузі на певному етапі, то система випереджувальних індикаторів призначена для виявлення відхилень, які ще не призвели до системної кризи, але вже сигналізують про ймовірне погіршення економічної безпеки й дозволяють ідентифікувати ризики ще до того, як вони трансформуються в повномасштабну кризу.

Запропонований підхід базується на поєднанні індикаторного, порогового та сигнально-інтерпретаційного принципів. Індикаторний принцип передбачає формування системи показників, чутливих до змін у стані туристичної галузі. Пороговий принцип полягає у встановленні меж, перевищення або недосягнення яких свідчить про посилення ризику. Сигнально-інтерпретаційний принцип забезпечує перехід від окремих значень показників до узагальненої оцінки рівня безпеки, що може бути подана у формі кількох сигнальних рівнів, зокрема, від нормального стану до критичного.

Відповідно до цього слід виокремити кілька основних груп випереджувальних індикаторів економічної безпеки туристичної галузі (табл. 3.1):

1) попитові – дають змогу виявити ранні ознаки зниження інтересу до DESTИНАЦІЇ, падіння бронювань, скорочення завантаження об'єктів розміщування та зменшення середньої тривалості перебування;

2) цінові – відображають зростання транспортних витрат, вартості енергоносіїв і загального інфляційного навантаження на послуги сфери туризму та гостинності;

3) репутаційно-комунікаційні – фіксують зміну тональності інформаційного поля, збільшення частки негативних відгуків і зниження середнього рейтингу туристичних суб'єктів та об'єктів відвідування;

4) бізнес-структурні – характеризують скорочення кількості суб'єктів туристичного ринку, зростання частки збиткових підприємств та зменшення інвестиційної активності;

5) безпекові – відображають посилення обмежень на пересування, погіршення регіонального безпекового фону та зростання частоти кризових подій.

Таблиця 3.1

Система випереджувальних індикаторів економічної безпеки туристичної галузі

Група індикаторів	Індикатор	Економічний зміст	Характер сигнальної реакції
Попитові	Падіння пошукового інтересу до дестинації	Відображає зниження первинного інтересу до туристичного продукту або території	Ранній сигнал скорочення попиту
	Падіння бронювань	Свідчить про фактичне ослаблення попиту на послуги розміщування та супутні сервіси	Прямий сигнал погіршення ринкової активності
	Зменшення завантаження засобів розміщування	Відображає ослаблення фактичного використання туристичної інфраструктури	Сигнал зниження доходів і завантаженості
	Скорочення середньої тривалості перебування	Вказує на спрощення моделі споживання туристичних послуг	Сигнал зменшення економічної віддачі від туриста
Цінові	Зростання транспортних витрат	Знижує доступність подорожей і підвищує витрати споживача	Сигнал ризику скорочення мобільності
	Стрибок цін на енергоносії	Підвищує собівартість послуг гостинності	Сигнал погіршення фінансової стійкості бізнесу
	Інфляційне навантаження на послуги гостинності	Відображає загальне подорожчання туристичного продукту	Сигнал звуження платоспроможного попиту

Продовження таблиці 3.1

Група індикаторів	Індикатор	Економічний зміст	Характер сигнальної реакції
Репутаційно-комунікаційні	Зростання частки негативних відгуків	Характеризує погіршення оцінки якості чи безпечності послуг	Сигнал репутаційного ризику
	Зниження середнього рейтингу об'єктів розміщування	Відображає погіршення сприйняття туристичної інфраструктури	Сигнал ризику зниження конкурентоспроможності
	Посилення негативної тональності інформаційного поля	Вказує на домінування деструктивного інформаційного фону	Сигнал інформаційної та репутаційної вразливості
Бізнес-структурні	Скорочення кількості суб'єктів туристичної діяльності	Відображає звуження ринку та ослаблення галузевої бази	Сигнал структурного послаблення галузі
	Збільшення частки збиткових підприємств	Вказує на погіршення фінансових результатів функціонування	Сигнал ризику втрати економічної стійкості
	Зменшення інвестицій	Відображає ослаблення довгострокового відновлювального потенціалу	Сигнал майбутнього структурного спаду
Безпекові	Посилення обмежень на пересування	Безпосередньо впливає на мобільність і доступність DESTINACIY	Сигнал різкого погіршення умов функціонування
	Погіршення регіонального безпекового фону	Знижує привабливість території для туристичних поїздок	Сигнал зростання загальної вразливості
	Збільшення частоти кризових подій	Відображає накопичення дестабілізуючих зовнішніх імпульсів	Сигнал переходу до кризового режиму

Джерело: сформовано автором

Саме така структура дозволяє охопити як економічні, так і поведінкові, інформаційні та безпекові параметри вразливості туристичної галузі. Для подальшої інтерпретації та практичного використання випереджувальних індикаторів економічної безпеки туристичної галузі наступним кроком є їх відповідне нормування і встановлення порогових значень, на основі яких формується сигнальна шкала раннього попередження. Це дозволяє забезпечити оперативне віднесення кожного індикатора до певного рівня небезпеки та визначення його стимулюючого або дестимулюючого характеру.

До стимуляторів відносяться індикатори, зростання яких свідчить про покращення стану туристичної галузі, підвищення її стійкості та зниження ризику. До них можуть бути віднесені обсяг бронювань, рівень завантаження засобів розміщування, середня тривалість перебування, інвестиційна активність, кількість суб'єктів туристичної діяльності та середній рейтинг об'єктів розміщування. Дестимуляторами є показники, збільшення яких відображає погіршення стану галузі та накопичення ризиків, зокрема частка негативних відгуків, транспортні витрати, енергетичне навантаження, частота кризових подій, обмеження на пересування та негативна тональність інформаційного поля.

Для забезпечення зіставності індикаторів і можливості їх єдиної інтерпретації доцільно використовувати нормовану шкалу від 0 до 1, де нижчі значення відповідають більш безпечному стану, а вищі – більш ризиковому. За такого підходу для стимуляторів застосовується інверсійне нормування, за якого вищі первинні значення відповідають нижчому рівню ризику, тоді як для дестимуляторів – пряме, за якого зростання показника означає перехід до більш ризикової сигнальної зони. Це дозволяє уніфікувати різноманітні індикатори незалежно від їх економічної природи, масштабу виміру та напряму впливу.

В межах пропонованого методичного підходу доцільно встановити чотири порогові інтервали, які відповідають різним рівням сигнальної небезпеки. Така шкала дає змогу перейти від суто кількісного значення індикатора до значущої з управлінської точки зору інтерпретації його стану, а саме (табл. 3.2):

0,00 - 0,25 – зелений рівень відображає стан, у межах якого індикатори перебувають у допустимих значеннях, істотні ознаки нестабільності не фіксуються.

0,26 - 0,50 – жовтий рівень свідчить про появу перших сигналів погіршення, які поки що не є системними, але потребують посиленого моніторингу;

0,51 - 0,75 – помаранчевий рівень означає, що негативні зміни набувають системного характеру та створюють реальну загрозу переходу до кризового стану;

0,76 - 1,00 – червоний рівень фіксує високий ризик переходу туристичної галузі або її окремого сегмента до кризового стану, потребує невідкладного застосування антикризових рішень.

Таблиця 3.2

**Порогові значення інтерпретації випереджувальних індикаторів
економічної безпеки туристичної галузі**

Нормований інтервал	Сигнальний рівень	Характеристика стану	Управлінська інтерпретація
0,00–0,25	Зелений	Індикатор перебуває в межах допустимих значень	Поточний моніторинг без додаткових коригувальних дій
0,26–0,50	Жовтий	Фіксуються перші ознаки нестабільності	Посилення спостереження, уточнення причин відхилення
0,51–0,75	Помаранчевий	Відхилення набуває стійкого характеру	Підготовка та запуск превентивних управлінських заходів
0,76–1,00	Червоний	Високий ризик переходу до кризового стану	Невідкладне реагування, антикризові та стабілізаційні рішення

Джерело: сформовано автором

Запропоновані порогові значення мають універсальний характер і можуть використовуватися як для регіонального, так і для галузевого або сегментарного рівня оцінювання. Водночас у прикладному використанні вони можуть уточнюватися залежно від наявності галузевих нормативів або експертно визначених критичних меж для конкретних індикаторів. Це особливо важливо для тих показників, які мають високу чутливість до короткострокових коливань, наприклад, бронювання, завантаження чи інформаційна тональність.

Слід також відзначити, що не всі індикатори мають однакову сигнальну природу. Частина з них реагує миттєво або майже миттєво, як-от динаміка пошукового інтересу, бронювань, негативних відгуків чи інформаційної тональності. Інша частина відображає відкладену реакцію, наприклад, скорочення кількості суб'єктів туристичної діяльності, зменшення інвестицій або зростання частки збиткових підприємств. Саме тому сигнальна інтерпретація повинна враховувати не лише поточний рівень індикатора, а й швидкість його зміни, а також

стійкість несприятливого відхилення в часі. Отже, нормування та встановлення порогових значень є ключовими елементами методики випереджувального виявлення ризиків у сфері економічної безпеки туристичної галузі, оскільки саме вони забезпечують перехід від набору різномірних показників до єдиної сигнальної системи раннього попередження кризових явищ.

Система випереджувальних індикаторів економічної безпеки туристичної галузі набуває практичної цінності лише за умови, що результати її застосування можуть бути інтерпретовані не як сукупність розрізнених показників, а як цілісна сигнальна модель стану галузі. Саме тому після визначення індикаторів та встановлення їх порогових значень необхідним є розроблення алгоритму інтерпретації результатів, який дозволяє перейти від окремих значень показників до узагальненої оцінки рівня економічної безпеки туристичної галузі (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Сутність сигнальної моделі оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі

Джерело: складено автором

При цьому доцільно виходити з того, що погіршення стану галузі зазвичай не відбувається одномоментно. Так, на початковому етапі з'являються поодинокі або локальні сигнали нестабільності, які можуть мати короткостроковий характер і не завжди означають формування системної проблеми. Проте в разі їх накопичення,

стійкого повторення або одночасної появи в кількох функціональних групах індикаторів виникає ризик переходу від ситуативних відхилень до системного погіршення економічної стійкості туристичної галузі. Відповідно, сигнальна модель повинна враховувати не лише рівень окремого індикатора, а й масштаб охоплення, стійкість відхилень у часі та комбінований характер ризику.

Алгоритм інтерпретації результатів доцільно будувати за принципом послідовного узагальнення. На першому етапі проводиться визначення рівня кожного індикатора та віднесення його до відповідної сигнальної зони. На другому етапі визначається сигнальний стан кожної функціональної групи індикаторів. На третьому – формується узагальнена сигнальна оцінка для туристичної галузі в цілому або для окремого регіону чи дестинації. Такий підхід дозволяє не лише зафіксувати загальний рівень ризику, а й виявити, в якій саме сфері починається накопичення негативних змін.

Для визначення сигнального стану окремої функціональної групи доцільно використовувати правило переважання або середнього рівня ризику. Якщо більшість індикаторів певної групи перебуває у зеленій зоні, функціональна група також оцінюється як зелена. Якщо принаймні один індикатор перейшов у жовту зону, а інші залишаються стабільними, група отримує попереджувальний жовтий статус. Якщо в межах групи два і більше індикаторів одночасно досягають жовтого або помаранчевого рівня, або один індикатор переходить у червону зону, така група оцінюється як помаранчева. Червоний статус функціональна група отримує тоді, коли більшість її індикаторів перебуває у помаранчевій або червоній зоні, або коли критичний рівень досягається за індикатором, який має ключове значення для функціонування галузі, зокрема за безпековими чи попитовими параметрами.

При узагальненні сигналів на рівні туристичної галузі доцільно враховувати не лише кількість несприятливих індикаторів, а й міжгрупову комбінацію ризиків. Поодинокі погіршення одного індикатора, особливо за відсутності підтвердження в інших групах, не повинно автоматично переводити систему в кризовий режим. Натомість одночасне погіршення, наприклад,

попитових, цінових і безпекових індикаторів свідчить про значно вищу ймовірність системної нестабільності, ніж відхилення лише в одній функціональній площині. Саме тому сигнальна модель має враховувати не тільки інтенсивність окремого ризику, а й його комбіноване накладання на інші дестабілізуючі процеси.

На наш погляд доцільно використовувати такі правила інтерпретації узагальненої сигнальної оцінки (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

**Алгоритм інтерпретації сигнальних рівнів економічної безпеки
туристичної галузі**

Сигнальний рівень	Характер прояву індикаторів	Інтерпретація стану	Управлінське значення
Зелений	Переважає більшість індикаторів перебуває в допустимих межах	Стабільний стан, істотні ознаки накопичення ризику відсутні	Підтримувальний моніторинг
Жовтий	Поодинокі або локальні відхилення в одній чи двох групах індикаторів	Початкові сигнали нестабільності, що потребують уваги	Посилений моніторинг і уточнення причин
Помаранчевий	Стійкі відхилення у кількох індикаторах або кількох функціональних групах	Накопичення системного ризику, висока ймовірність подальшого погіршення	Превентивне реагування та коригувальні дії
Червоний	Комбінація критичних сигналів у кількох групах або критичне відхилення за ключовими індикаторами	Високий ризик втрати економічної стійкості або переходу до кризового стану	Невідкладні антикризові рішення

Джерело: сформовано автором

Слід виділяти такі сигнальні рівні:

зелений рівень встановлюється, якщо переважає більшість індикаторів і всі функціональні групи залишаються в межах нормальних значень;

жовтий рівень фіксується, якщо з'являються окремі відхилення в одній або двох групах, але вони ще не мають стійкого та взаємопідсилюючого характеру;

помаранчевий рівень встановлюється, якщо погіршення одночасно охоплює кілька груп індикаторів, або якщо відхилення в одній із критично важливих груп набуває стійкого характеру;

червоний рівень фіксується, якщо виникає сукупність взаємопов'язаних несприятливих сигналів, що вказують на високий ризик втрати економічної стійкості туристичної галузі.

Важливим елементом алгоритму інтерпретації є врахування часового критерію. Окремі відхилення можуть бути ситуативними та короткостроковими, тому їх не слід автоматично трактувати як ознаку системної кризи. Відповідно до цього доцільно використовувати правило підтвердження сигналу в часі, а саме, якщо негативне відхилення зберігається протягом двох або більше послідовних періодів спостереження, воно повинно розглядатися як стійкий ризик. Такий підхід дозволяє зменшити ймовірність хибних сигналів і підвищує надійність системи раннього попередження.

Не менш важливо враховувати і вагу окремих функціональних груп у сигнальній моделі. У загальному випадку можливо застосовувати рівнозначний підхід, коли всі групи розглядаються як однаково важливі. Проте в сучасних умовах функціонування вітчизняної туристичної галузі обґрунтованим є підвищення ролі безпекових і попитових індикаторів, оскільки саме вони найбільш швидко й безпосередньо впливають на стан туристичної галузі. Це означає, що критичні сигнали в межах цих груп можуть мати вищий управлінський пріоритет навіть за відсутності глибоких відхилень у бізнес-структурних чи репутаційних індикаторах. Таким чином, сигнальна модель оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі повинна ґрунтуватися на поєднанні трьох принципів: поіндикаторного спостереження, групового узагальнення та міжгрупової інтерпретації. Такий підхід дозволяє не лише зафіксувати наявність ризику, а й виявити, на якому саме рівні він формується, які групи індикаторів є найбільш проблемними та наскільки великою є ймовірність переходу від локальної нестабільності до системної кризи.

У межах запропонованого підходу механізм використання результатів оцінювання доцільно розглядати як послідовність взаємопов'язаних процедур, що охоплюють збір даних, сигнальну обробку індикаторів, аналітичне

узагальнення, ідентифікацію проблемних зон, вибір суб'єкта реагування та запуск відповідних управлінських дій (рис. 3.2).

Такий механізм має поєднувати достатній рівень формалізації, необхідний для регулярного застосування, із гнучкістю, що дозволяє враховувати специфіку окремих сегментів туристичної галузі, регіональних умов і кризових ситуацій.

Його реалізація починається з моніторингу первинних даних за визначеними групами індикаторів. На цій стадії здійснюється регулярне збирання інформації про динаміку попиту, бронювань, завантаження засобів розміщування, транспортних витрат, цінового навантаження, репутаційних змін, кількість суб'єктів туристичної діяльності, інвестиційну активність і стан безпечового середовища. Для забезпечення прикладної придатності методики джерела даних мають бути максимально операційними та охоплювати офіційну статистику, адміністративні дані, відкриті цифрові платформи, агреговані ринкові показники, результати моніторингу медіа й аналітику пошукової поведінки. Саме сукупність цих даних формує інформаційну основу для подальшого сигнального оцінювання.

Наступний етап пов'язаний із перетворенням первинних показників у сигнальні значення. Для цього індикатори нормуються, співвідносяться з пороговими інтервалами та відносяться до відповідних рівнів ризику – зеленого, жовтого, помаранчевого або червоного. У результаті формується не ізольований набір числових параметрів, а цілісна сигнальна картина стану туристичної галузі, яка дозволяє виявляти початкові, стійкі або критичні відхилення та своєчасно інтерпретувати їх у контексті економічної безпеки.

На третьому етапі результати оцінювання узагальнюються в межах окремих функціональних груп – попитової, цінової, репутаційно-комунікаційної, бізнес-структурної та безпекової, що дає змогу сформувати загальний сигнальний профіль туристичної галузі, окремого регіону або дестинації.

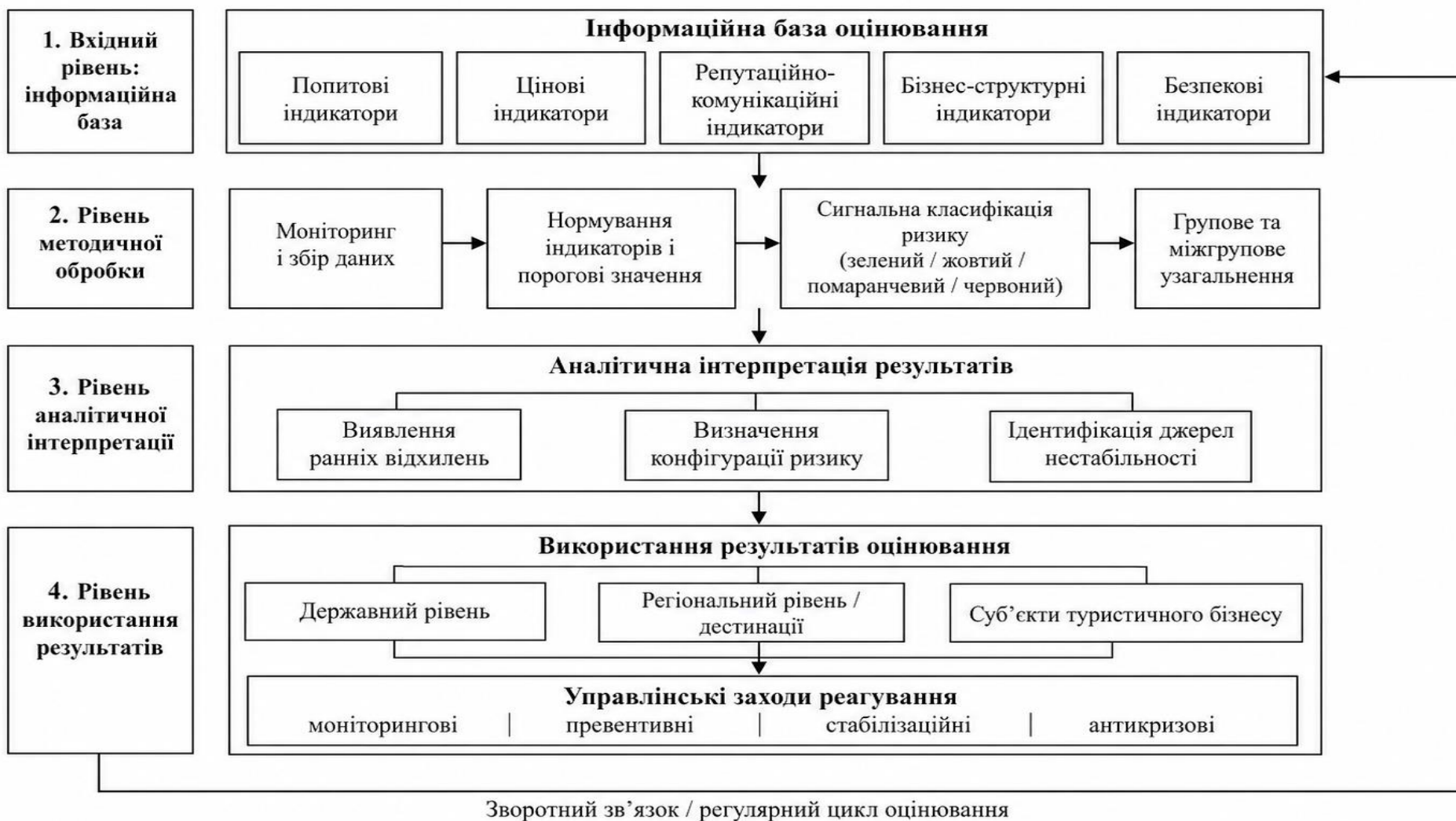

Рис. 3.2. Механізм оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі

Джерело: сформовано автором

Саме на цьому рівні виявляються не лише ізольовані відхилення, а й небезпечні комбінації ризиків, коли несприятливі зміни одночасно накопичуються в кількох функціональних площинах. Унаслідок цього оцінювання переходить від фіксації окремих симптомів до виявлення цілісної конфігурації ризику.

Подальший етап передбачає аналітичну інтерпретацію отриманих сигналів через встановлення зв'язку між зафіксованими відхиленнями та ймовірними джерелами нестабільності. Так, падіння бронювань у поєднанні зі зростанням частки негативних відгуків і погіршенням безпекового фону має інше змістове навантаження, ніж аналогічне зниження бронювань за відсутності репутаційних або безпекових змін. Тому сигнали доцільно аналізувати не ізольовано, а з урахуванням просторової ситуації, типу дестинації, сезонної специфіки та поточних зовнішніх умов, що забезпечує більш коректне трактування рівня ризику економічної безпеки туристичної галузі.

П'ятий етап пов'язаний із визначенням суб'єкта та масштабу реагування, оскільки не кожен зафіксований ризик потребує однакової управлінської відповіді. Залежно від характеру сигналів вони можуть бути релевантними для державної політики, регіонального управління або безпосередньо для суб'єктів туристичного бізнесу. Зокрема, у разі домінування безпекових і просторових ризиків першочергового значення набувають інструменти публічного управління, міжвідомчої координації та територіального регулювання. Якщо ж переважають сигнали, що формуються в репутаційно-комунікаційній або цінovій площині, більш результативними можуть бути корпоративні, дестинаційні та ринкові рішення. Саме тому результати оцінювання повинні не лише фіксувати рівень ризику, а й орієнтувати на той рівень управління, на якому відповідна реакція буде найбільш адекватною за змістом і найбільш ефективною за наслідками.

На цій основі заключний етап передбачає безпосередній запуск управлінських заходів, диференційованих відповідно до встановленого сигнального рівня. Для зеленого рівня достатні поточний моніторинг і періодичне оновлення оцінки, що забезпечують підтримання контролю над ситуацією без застосування додаткових коригувальних дій. Жовтий рівень вимагає посиленого спостереження, уточнення

причин відхилень і підготовки можливих варіантів реагування, оскільки саме на цій стадії зберігається найбільший потенціал для превентивного впливу. Помаранчевий рівень свідчить про накопичення системних ознак нестабільності, а отже, потребує застосування превентивних інструментів від коригування комунікаційної політики та підтримки окремих сегментів до цільових дій щодо стабілізації проблемних територій або напрямів діяльності. Червоний рівень, своєю чергою, означає необхідність невідкладного антикризового реагування, спрямованого на стабілізацію функціонування туристичної галузі, локалізацію ризику та мінімізацію економічних втрат (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Використання результатів сигнального оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі

Сигнальний рівень	Механізм використання результатів	Суб'єкт реагування	Тип заходів
Зелений	Підтримання регулярного моніторингу індикаторів; фіксація базового стану; накопичення порівняльної інформації для подальшого спостереження	Держава, регіональні органи управління, суб'єкти туристичного бізнесу	Поточний моніторинг, планові коригування, підтримання інформаційної та аналітичної бази
Жовтий	Виявлення перших відхилень; уточнення причин зміни індикаторів; посилення частоти спостереження; перевірка стійкості несприятливих сигналів у часі	Регіональні органи управління, DESTИНАЦІЙНІ структури, бізнес	Посилений моніторинг, уточнення джерел ризику, локальні превентивні дії, коригування комунікацій і маркетингових рішень
Помаранчевий	Фіксація системного погіршення за кількома індикаторами або функціональними групами; аналітичне узагальнення конфігурації ризику; визначення критичних сфер нестабільності	Держава, регіони, бізнес	Превентивні стабілізаційні заходи, цільова підтримка вразливих сегментів, диверсифікація туристичної пропозиції, посилення безпекової та репутаційної комунікації
Червоний	Виявлення критичної комбінації ризиків; переведення системи в режим антикризового реагування; оперативне визначення пріоритетів стабілізації	Держава, регіональні антикризові структури, ключові суб'єкти туристичного бізнесу	Невідкладні антикризові рішення, стабілізаційні заходи, підтримання базової функціональності галузі, обмеження втрат, запуск відновлювальних механізмів

Джерело: сформовано автором

Таким чином, сигнальна модель оцінювання має не лише діагностичне, а й безпосередньо прикладне значення, оскільки створює підґрунтя для своєчасного переходу від аналітичного спостереження до цілеспрямованого управлінського впливу.

Задля забезпечення економічної безпеки туристичної галузі необхідним є інтегрування запропонованого механізму оцінювання рівня економічної безпеки до регулярного циклу безпекового моніторингу туристичної галузі. Тобто подібне оцінювання не повинно носити епізодичного характеру, а має здійснюватися на системній основі щомісячно, поквартально або з іншою періодичністю залежно від змісту та чутливості індикаторів. При цьому швидкозмінні показники, зокрема динаміку бронювань, тональність інформаційного поля чи частоту безпекових подій, доцільно відстежувати частіше, ніж структурні, інвестиційні або інфраструктурні параметри, зміни яких проявляються повільніше. Такий диференційований підхід підвищує чутливість системи до короткострокових коливань і водночас забезпечує можливість контролю довших циклів накопичення ризиків, що є необхідною умовою своєчасного реагування на загрози економічній безпеці туристичної галузі.

В цілому, механізм оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі повинен забезпечувати не лише аналітичне виявлення ризиків, а й їх своєчасну інтеграцію в систему управління. Його функціонування ґрунтується на послідовному переході від збору й обробки даних до сигнального оцінювання, узагальнення результатів, їх інтерпретації, визначення відповідального суб'єкта реагування та застосування адекватних управлінських заходів. Такий підхід дозволяє перетворити методику оцінювання з інструмента спостереження на дієвий елемент системи забезпечення економічної безпеки туристичної галузі.

Водночас слід зазначити, що результати сигнального оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі набувають управлінської завершеності лише за умови їх трансформації у конкретні рекомендації для основних суб'єктів реагування. З огляду на багаторівневий характер функціонування туристичної галузі, такі рекомендації доцільно диференціювати за трьома рівнями – державним, регіональним і рівнем суб'єктів туристичного бізнесу. Це дозволить

врахувати відмінності у масштабі повноважень, ресурсному забезпеченні та інструментах впливу і, відповідно, забезпечити більшу адресність і практичну результативність управлінських рішень (рис. 3.3).

На державному рівні результати оцінювання мають використовуватися насамперед для формування та коригування стратегічної й регуляторної політики у сфері забезпечення економічної безпеки туристичної галузі. Якщо сигнальна модель фіксує накопичення ризиків одночасно в кількох функціональних групах, це повинно розглядатися як підстава для перегляду поточних пріоритетів державної політики, посилення міжвідомчої координації, уточнення програм підтримки та коригування підходів до управління туристичним розвитком.

За жовтого рівня сигнальної оцінки держава має зосереджуватися на посиленні аналітичного моніторингу, удосконаленні системи збору даних і запуску механізмів раннього попередження. За помаранчевого рівня доцільним є застосування превентивних стабілізаційних заходів, зокрема цільової підтримки найбільш уразливих регіонів, стимулювання внутрішнього попиту, коригування інформаційної політики, посилення безпекової комунікації та уточнення режимів доступу до дестинацій. За червоного рівня пріоритетними стають антикризові рішення, спрямовані на мінімізацію втрат, підтримання базового функціонування туристичної інфраструктури, недопущення руйнування галузевої бази та створення умов для подальшого відновлення.

Окремого значення набуває розбудова державної системи туристичної аналітики, яка повинна поєднувати офіційну статистику, цифрові джерела, інформацію про безпекове середовище та ринкові сигнали. За відсутності такого інформаційного ядра сигнальна модель залишатиметься обмеженою у практичному застосуванні. Саме тому одним із базових напрямів державного реагування має бути інституційне забезпечення регулярного моніторингу ризиків економічної безпеки туристичної галузі.

Рівень реагування	Масштаб повноважень	Основний фокус реагування	Сигнальні рівні реагування			
			Зелений	Жовтий	Помаранчевий	Червоний
Державний рівень	стратегічні, нормативні, міжвідомчі	коригування політики, стабілізація, антикризове управління	базовий моніторинг; підтримання нормативної рамки; розвиток туристичної аналітики	посилення аналітичного моніторингу; удосконалення збору даних; запуск раннього попередження	цільова підтримка уразливих регіонів; стимулювання внутрішнього попиту; коригування інформаційної політики; посилення безпекової комунікації	антикризові рішення; мінімізація втрат; підтримання базового функціонування туристичної інфраструктури; створення умов для відновлення
Регіональний рівень / дестинації	територіальні, дестинаційні, координаційні	адаптація, підтримка стійкості, репутаційне управління	поточний моніторинг; підтримка стійкості дестинації; базова комунікація безпеки	посилення моніторингу локальних сигналів; уточнення ризиків; підготовка адаптаційних сценаріїв; комунікація з бізнесом	диверсифікація туристичної пропозиції; переформатування сезонних продуктів; підтримка безпечних маршрутів; розвиток локальних форматів туризму	режим антикризового управління; збереження базової функціональності; підтримка ключової інфраструктури; оперативна комунікація з населенням і бізнесом
Суб'єкти туристичного бізнесу	операційні, комерційні	оперативна адаптація, збереження попиту, контроль витрат	стандартний моніторинг попиту; підтримка сервісу; контроль репутації; розвиток цифрової присутності	посилення моніторингу попиту; гнучке управління цінами; перегляд маркетингових повідомлень; уточнення цільових аудиторій	диверсифікація послуг; переорієнтація на нові сегменти; скорочення витрат без критичного зниження якості; посилення репутаційної роботи	антикризова модель функціонування; пріоритизація критично важливих процесів; скорочення неключових витрат; тимчасове переформатування продукту

Умовні позначення

	зелений — стабільний стан / поточний моніторинг		жовтий — ранні сигнали нестабільності		помаранчевий — превентивне реагування		червоний — антикризове реагування
---	---	---	---------------------------------------	---	---------------------------------------	---	-----------------------------------

Рис. 3.3. Диференціація рекомендацій за рівнями реагування та сигнальними рівнями оцінки у системі забезпечення економічної безпеки туристичної галузі

Джерело: сформовано автором

У свою чергу, на регіональному рівні результати оцінювання мають використовуватися для локального управління стійкістю туристичної системи. Якщо державний рівень формує загальну рамку безпеки, то саме регіони й дестинації першими стикаються з конкретними проявами нестабільності, зокрема падінням попиту, репутаційними проблемами, транспортними обмеженнями, сезонними дисбалансами та зростанням чутливості до безпекових загроз.

За жовтого рівня сигнальної оцінки регіональним органам управління доцільно посилювати моніторинг локальних сигналів, уточнювати ризики за окремими сегментами, готувати адаптаційні сценарії та підтримувати комунікацію з бізнесом. За помаранчевого рівня актуалізуються превентивні дії на рівні дестинації, зокрема диверсифікація туристичної пропозиції, переформатування сезонних продуктів, посилення внутрішньорегіональної мобільності, інформаційна підтримка безпечних маршрутів і розвиток короткотривалих та локальних форматів туризму. За червоного рівня регіон повинен переходити до режиму антикризового управління, у межах якого пріоритет надається збереженню базової функціональності туристичної системи, підтримці ключових об'єктів інфраструктури та оперативній комунікації з населенням і суб'єктами туристичного бізнесу.

Особливого значення на регіональному рівні набуває управління репутацією дестинації. У сучасних умовах навіть відносно стабільна територія може зазнати різкого зниження туристичної активності під впливом негативного інформаційного фону або за відсутності чітких сигналів безпеки. Саме тому результати сигнального оцінювання доцільно використовувати не лише для адміністративного реагування, а й для коригування комунікаційної політики, позиціонування регіону та підтримання довіри до дестинації.

Для суб'єктів туристичного бізнесу сигнальна система має виконувати функцію інструмента оперативного управління ризиками. На відміну від держави чи регіону, бізнес не формує загальну рамку політики, однак саме він безпосередньо й найшвидше реагує на зміни бронювань, завантаження, витрат, репутаційного фону та поведінки споживача. З огляду на це, результати оцінювання доцільно

використовувати для коригування операційної моделі, структури послуг, цінової політики, каналів комунікації та інвестиційних рішень.

За жовтого рівня сигнальної оцінки для бізнесу доцільними є обережні адаптаційні заходи, зокрема посилення моніторингу попиту, гнучке управління цінами, перегляд маркетингових повідомлень і уточнення цільових аудиторій. За помаранчевого рівня необхідними стають більш активні управлінські рішення, серед яких диверсифікація послуг, переорієнтація на нові сегменти споживачів, скорочення витрат без критичного зниження якості, посилення репутаційної роботи та перегляд партнерських зв'язків. За червоного рівня суб'єкти туристичного бізнесу повинні переходити до антикризової моделі функціонування, яка передбачає пріоритизацію критично важливих процесів, скорочення неключових витрат, тимчасове переформатування продукту та концентрацію на сегментах із найвищою ймовірністю збереження попиту.

Особливо важливою для бізнесу є цифрова складова реагування. У сучасній туристичній галузі цифрові канали комунікації, платформи бронювання, рейтинги, відгуки та загальна інформаційна видимість виступають не лише інструментами продажу, а й компонентами економічної безпеки. Саме тому суб'єкти туристичного бізнесу повинні використовувати результати сигнального оцінювання для своєчасного коригування цифрової присутності, репутаційного менеджменту, політики роботи з клієнтським досвідом і формування більш стійких каналів взаємодії зі споживачем.

Слід зазначити, що для визначення рівня економічної безпеки туристичної галузі необхідним є аналіз моніторингових показників та розрахунків відповідних індикаторів на основі великого масиву статистичних та звітних даних. Враховуючи поточний військовий стан та певні інформаційні обмеження, розглянемо прикладне застосування запропонованого механізму за окремими показниками відповідно до наявної статистичної звітності. За основу візьмемо сформовану в п. 2.2 інформаційну базу, зокрема, результати пілотного розрахунку інтегрального індексу вразливості туристичної галузі для п'яти регіонів України. На основі нормованих значень туристичного збору, податкових надходжень від

туристичної діяльності у 2024 р. та коефіцієнта відновлення до довоєнного рівня в дисертаційній роботі було здійснено їх додаткову сигнальну інтерпретацію відповідно до розробленої шкали раннього попередження. Такий підхід дозволив перейти від суто кількісної оцінки до класифікації індикаторів і регіонів за рівнем економічної безпеки туристичної галузі.

Запропонована шкала дозволяє співвіднести окремі значення індикаторів та інтегрального показника з відповідними режимами управлінського реагування. На основі визначених у п. 2.2 нормованих значень туристичного збору (z_1), податкових надходжень від туристичної діяльності у 2024 р. (z_2), коефіцієнта відновлення до довоєнного рівня (z_3) та інтегрального індексу вразливості для м. Києва, Львівської, Івано-Франківської, Київської та Закарпатської областей здійснено їх додаткову сигнальну інтерпретацію відповідно до розробленої шкали раннього попередження (табл. 3.5). Такий підхід дозволив перейти від суто кількісної оцінки до класифікації індикаторів і регіонів за рівнем економічної безпеки туристичної галузі.

Таблиця 3.5

Сигнальна інтерпретація результатів оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі за вибраними регіонами України

Регіон	Туристичний збір, z_1	Сигнал	Податкові надходження 2024, z_2	Сигнал	Коефіцієнт відновлення, z_3	Сигнал	Інтегральний індекс	Загальний сигнальний рівень
м. Київ	0,000	зелений	0,000	зелений	1,000	червоний	0,333	жовтий
Львівська обл.	0,272	жовтий	0,617	помаранчевий	0,129	зелений	0,339	жовтий
Івано-Франківська обл.	0,444	жовтий	0,846	червоний	0,469	жовтий	0,587	помаранчевий
Київська обл.	1,000	червоний	0,819	червоний	0,000	зелений	0,606	помаранчевий
Закарпатська обл.	0,828	червоний	1,000	червоний	0,056	зелений	0,628	помаранчевий

Джерело: розраховано автором

Результати розрахунку свідчать, що м. Київ і Львівська область за інтегральним показником належать до жовтого сигнального рівня, тобто характеризуються наявністю окремих ознак нестабільності, які ще не набули системного характеру, але потребують посиленого моніторингу. Водночас Івано-Франківська, Київська та Закарпатська області демонструють помаранчевий сигнальний рівень, що вказує на накопичення більш виражених ризиків і потребу в превентивних стабілізаційних діях. Структура індикаторних сигналів при цьому є неоднорідною. Для м. Києва характерне поєднання сильних поточних фіскальних позицій із найслабшим коефіцієнтом відновлення у вибірці, тоді як для Київської та Закарпатської областей спостерігається протилежна конфігурація: сприятливіші позиції за показником відновлення поєднуються зі слабшими абсолютними параметрами туристичного збору та податкових надходжень. Відповідно до отриманих сигналів мають бути сформовані релевантні управлінські впливи (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Управлінські дії за результатами сигнального оцінювання для вибраних регіонів України

Регіон	Загальний сигнальний рівень	Ключова конфігурація сигналів	Пріоритетний суб'єкт реагування	Рекомендовані управлінські дії
м. Київ	жовтий	Сильні поточні фіскальні позиції за критично слабкого коефіцієнта відновлення	Державний рівень / регіональні органи управління	Посилення аналітичного моніторингу; уточнення причин уповільненого відновлення; підтримка адаптаційних рішень; коригування комунікаційної політики
Львівська обл.	жовтий	Сприятливі поточні показники за наявністю окремих системних ознак нестабільності	Регіональний рівень / дестинації	Підтримка стійкості дестинації; посилення моніторингу локальних ризиків; підготовка адаптаційних сценаріїв; підтримання репутаційної стійкості
Івано-Франківська обл.	помаранчевий	Комбінація жовтого та червоного сигналів із підвищеним ризиком за податковим індикатором	Регіональний рівень / суб'єкти туристичного бізнесу	Диверсифікація туристичної пропозиції; підтримка безпечних маршрутів; превентивні стабілізаційні заходи; посилення репутаційної та ринкової комунікації

Продовження таблиці 3.6

Регіон	Загальний сигнальний рівень	Ключова конфігурація сигналів	Пріоритетний суб'єкт реагування	Рекомендовані управлінські дії
Київська обл.	помаранчевий	Червоні сигнали за туристичним збором і податковими надходженнями за зеленого сигналу відновлення	Державний рівень / регіональні органи управління / бізнес	Цільова підтримка проблемних сегментів; стимулювання попиту; контроль витрат; переформатування туристичного продукту; локальні стабілізаційні рішення
Закарпатська обл.	помаранчевий	Червоні сигнали за двома фінансовими індикаторами за сприятливішого показника відновлення	Регіональний рівень / суб'єкти туристичного бізнесу	Превентивні стабілізаційні заходи; диверсифікація послуг; підтримка локальних форматів туризму; оптимізація витрат і каналів комунікації

Джерело: сформовано автором

Отримані результати підтверджують, що запропонований сигнальний механізм дозволяє не лише фіксувати загальний рівень ризику, а й виявляти внутрішню конфігурацію нестабільності за окремими індикаторами. Саме це забезпечує можливість переходу від формального вимірювання вразливості до більш прикладного оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі, орієнтованого на своєчасне реагування. Водночас слід наголосити, що повний розрахунок інтегральних показників потребує доповнення системи даними про попит, бронювання, завантаження, цінові коливання, репутаційні сигнали та безпекові події тощо.

Наявні офіційні статистичні дані [41] дозволили розширити розрахунок рівня економічної безпеки туристичної галузі на основі кількох масивів даних. Для розрахунку використано дані про функціонування колективних засобів розміщення, зовнішню торгівлю послугами, регіональні рахунки та структурні зміни підприємств. Такий підхід дозволив перейти до більш цілісного емпіричного оцінювання, яке охоплює одночасно динаміку розміщення, туристичну активність, зовнішньоекономічний компонент та бізнес-структурну стійкість туристичної галузі.

На першому етапі було сформовано блок випереджувальних індикаторів розміщення і попиту для п'яти регіонів України: м. Київ, Львівської, Івано-Франківської, Київської та Закарпатської областей. До цього блоку включено коефіцієнти відновлення кількості закладів розміщення, місткості, прибуттів і ночівель, а також поточну динаміку прибуттів і ночівель у 2024 р. порівняно з 2023 р. і тренд середньої тривалості перебування (табл. 3.7-3.10).

Таблиця 3.7

Вихідні статистичні дані для розширеного сигнального розрахунку

Регіон	Коефіцієнт відновлення кількості закладів розміщення		Місткість		Динаміка прибуттів			Динаміка ночівель			Середня тривалість перебування	
	2021	2024	2021	2024	2021	2023	2024	2021	2023	2024	2021	2024
Київ	93,0	89,0	15919	17730	808200	558988	715955	1652671	1132694	1253772	2,0	1,8
Львівська	100,0	133,0	11980	17372	420231	468908	569369	896499	1139709	1333924	2,1	2,3
Івано-Франківська	50,0	50,0	4824	5974	164493	133283	203977	464530	485696	615362	2,8	3,0
Київська	64,0	48,0	8227	5028	196892	142383	130762	501681	401189	382082	2,5	2,9
Закарпатська	37,0	37,0	3038	3149	72703	86901	90762	164861	251784	220236	2,3	2,4

Джерело: сформовано автором на основі [48]

Таблиця 3.8

Розширений сигнальний розрахунок за випереджувальними індикаторами

Регіон	Коефіцієнт відновлення закладів розміщення	Коефіцієнт відновлення місткості	Коефіцієнт відновлення прибуттів	Коефіцієнт відновлення ночівель	Поточна динаміка прибуттів 2024/2023	Поточна динаміка ночівель 2024/2023	Тренд середньої тривалості перебування	Інтегральний бал	Загальний сигнальний рівень
Львівська	1,330	1,450	1,355	1,488	1,214	1,170	1,098	0,133	зелений
Івано-Франківська	1,000	1,238	1,240	1,325	1,530	1,267	1,068	0,212	зелений
Закарпатська	1,000	1,037	1,248	1,336	1,044	0,875	1,070	0,498	жовтий
Київ	0,957	1,114	0,886	0,759	1,281	1,107	0,856	0,648	помаранчевий
Київська	0,750	0,611	0,664	0,762	0,918	0,952	1,147	0,828	червоний

Джерело: розраховано автором

Таблиця 3.9

Сигнальні рівні за окремими індикаторами

Регіон	Заклади розміщення	Місткість	Прибуття	Ночівлі	Динаміка прибуттів	Динаміка ночівель	Тривалість перебування
Київ	помаранчевий	жовтий	помаранчевий	червоний	жовтий	жовтий	червоний
Львівська	зелений	зелений	зелений	зелений	помаранчевий	зелений	зелений
Івано-Франківська	помаранчевий	жовтий	зелений	зелений	зелений	зелений	жовтий
Київська	червоний	червоний	червоний	червоний	червоний	червоний	зелений
Закарпатська	помаранчевий	жовтий	зелений	зелений	червоний	червоний	жовтий

Джерело: розроблено автором

Таблиця 3.10

Управлінські дії за результатами сигнального оцінювання

Регіон	Загальний сигнальний рівень	Управлінські дії
Львівська	зелений	Поточний моніторинг; підтримання цифрової присутності; закріплення позитивної динаміки попиту та ночівель.
Івано-Франківська	зелений	Поточний моніторинг; підтримання цифрової присутності; закріплення позитивної динаміки попиту та ночівель.
Закарпатська	жовтий	Посилення моніторингу бронювань і ночівель; уточнення причин локальних відхилень; адаптація комунікаційної політики.
Київ	помаранчевий	Превентивні стабілізаційні дії, підтримка маршрутів і безпечних локацій, диверсифікація продукту, посилення репутаційної роботи.
Київська	червоний	Антикризовий режим, збереження базової функціональності, оптимізація витрат, концен-трація на найбільш стійких сегментах попиту.

Джерело: розроблено автором

На другому етапі до розрахунку було інтегровано окремий бізнес-структурний блок індикаторів. До нього включено дві групи видів економічної діяльності:

«Тимчасове розміщення й організація харчування»;

«Діяльність туристичних агентств, туристичних операторів, надання інших послуг із бронювання та пов'язана з цим діяльність».

Для кожного регіону було агреговано кількість діючих підприємств, чисельність зайнятих працівників, обсяг реалізованої продукції та додану

вартість за витратами виробництва, після чого розраховано коефіцієнти відновлення 2024/2021 та поточну динаміку 2024/2023.

У підсумку фінальна сигнальна модель охоплює 15 випереджувальних індикаторів: сім індикаторів розміщення і попиту та вісім бізнес-структурних індикаторів. Окремо проаналізовано національний зовнішньоекономічний блок і регіональну структурну базу галузі, що дозволило поєднати регіональний сигнальний розрахунок із ширшим контекстом функціонування туристичної галузі (табл. 3.11-3.12).

Таблиця 3.11

Національні зовнішньоекономічні індикатори туристичної галузі

Індикатор	2021	2024	Зміна / відновлення, рази	Сигнальна сутність
Експорт послуг, пов'язаних з подорожами	734 822,0	296 661,6	0,404	червоний: експорт подорожей істотно нижчий за 2021 р.
Імпорт послуг, пов'язаних з подорожами	3 715 384,8	1 514 414,5	0,408	помаранчевий: імпорт подорожей знизився, але зберігає значний обсяг
Коефіцієнт покриття імпорту експортом (подорожі)	0,2	0,2	0,990	червоний: покриття імпорту експортом залишається низьким
Експорт культурних та рекреаційних послуг	2 896,9	11 723,0	4,047	зелений: культурно- рекреаційний експорт суттєво зріс

Джерело: розроблено автором

Таблиця 3.12

Структурна база галузі за регіональними рахунками (2021 р.)

Регіон	Валова додана вартість 2021, млн грн	Випуск 2021, млн грн
Київ	13629,0	24749,0
Львівська	4442,0	8397,0
Київська	3057,0	5754,0
Івано-Франківська	2111,0	4087,0
Закарпатська	1223,0	2294,0

Джерело: складено автором за [41]

Результати первинної розширеної апробації показали, що найкращу конфігурацію сигналів за блоком розміщення і попиту демонструють Львівська та Івано-Франківська області, тоді як найвищий ризиковий бал було зафіксовано

у Київській області. Водночас зовнішньоекономічний аналіз підтвердив підвищену вразливість туристичної галузі на національному рівні: експорт послуг, пов'язаних з подорожами, у 2024 р. становив лише близько 40 % від рівня 2021 р., а коефіцієнт покриття імпорту експортом у сегменті подорожей залишився низьким.

Наступним кроком стало включення бізнес-структурного блоку, який дав змогу оцінити, наскільки позитивна динаміка прибуттів і ночівель підкріплюється стійкістю підприємницької, трудової та вартісної основи туристичної галузі (табл. 3.13-3.17).

Таблиця 3.13

Вихідні бізнес-структурні показники для інтеграції в сигнальний механізм

Регіон	Підприємства		Зайняті працівники		Реалізація		Додана вартість	
	2021	2024	2021	2024	2021	2024	2021	2024
Київ	3572	2534	44529	32595	42504680,1	38933661,4	13373477,1	13627622,1
Львівська	983	840	9266	6950	3369315,4	5717378,6	1102191,6	1854768,2
Івано-Франківська	257	226	1218	2095	679753	2554727,8	257450,3	1226573,6
Київська	481	405	5185	3111	1877391,2	1882322,5	746424,7	636322
Закарпатська	262	219	1241	1306	588587,5	1332709,2	173384,6	423666,4

Джерело: складено автором за [41]

Таблиця 3.14

Бізнес-структурний блок випереджувальних індикаторів

Регіон	Відновлення кількості підприємств	Відновлення зайнятості	Відновлення реалізації	Відновлення доданої вартості	Динаміка підприємств 2024/2023	Динаміка зайнятості 2024/2023	Динаміка реалізації 2024/2023	Динаміка доданої вартості 2024/2023
Київ	0,709	0,732	0,916	1,019	0,899	0,991	0,961	0,994
Львівська	0,855	0,75	1,697	1,683	1,033	0,875	1,039	0,772
Івано-Франківська	0,879	1,72	3,758	4,764	1,027	1,218	1,475	1,571
Київська	0,842	0,6	1,003	0,852	1,002	1,136	1,293	0,971
Закарпатська	0,836	1,052	2,264	2,444	0,973	1,067	1,674	1,159

Джерело: розраховано автором

Таблиця 3.15

Підсумковий розширений сигнальний розрахунок з урахуванням бізнес-структурного блоку

Регіон	Інтегральний бал	Загальний сигнальний рівень
Івано-Франківська область	0,12	зелений
Львівська область	0,423	жовтий
Закарпатська область	0,457	жовтий
Київська область	0,716	помаранчевий
м. Київ	0,784	червоний

Джерело: розраховано автором

Слід зазначити, що інтеграція бізнес-структурного блоку істотно посилила аналітичну спроможність сигнального механізму. Якщо блок розміщення і попиту відображає фактичну активність туристичних потоків та їх поточну динаміку, то бізнес-структурний блок дозволяє встановити, чи супроводжується така активність відновленням кількості підприємств, зайнятості, реалізації та доданої вартості.

Таблиця 3.16

Порівняння сигналів за блоком розміщення і попиту та бізнес-структурним блоком

Регіон	Бал блоку розміщення і попиту	Сигнал блоку розміщення і попиту	Бал бізнес-структурного блоку	Сигнал бізнес-структурного блоку	Загальний бал ризику	Загальний сигнал
Івано-Франківська область	0,212	зелений	0,04	зелений	0,12	зелений
Львівська область	0,133	зелений	0,677	помаранчевий	0,423	жовтий
Закарпатська область	0,498	жовтий	0,421	жовтий	0,457	жовтий
Київська область	0,828	червоний	0,618	помаранчевий	0,716	помаранчевий
м. Київ	0,648	помаранчевий	0,903	червоний	0,784	червоний

Джерело: сформовано автором

Таблиця 3.17

Управлінські дії за результатами посиленого сигнального оцінювання

Регіон	Загальний сигнальний рівень	Управлінські дії
Івано-Франківська область	зелений	Поточний моніторинг; закріплення позитивної динаміки; розвиток цифрової присутності.
Львівська область	жовтий	Посилення моніторингу попиту й бізнес-структурних змін; коригування комунікацій та цінової політики.
Закарпатська область	жовтий	Посилення моніторингу попиту й бізнес-структурних змін; коригування комунікацій та цінової політики.
Київська область	помаранчевий	Превентивні стабілізаційні дії: підтримка маршрутів і безпечних локацій, диверсифікація продукту, підтримка зайнятості.
м. Київ	червоний	Антикризовий режим: збереження базової функціональності, оптимізація витрат, адресна підтримка зайнятості.

Джерело: сформовано автором

Поглиблений розрахунок показав, що найкращу конфігурацію сигналів у межах досліджуваної вибірки демонструє Івано-Франківська область, тоді як найвищий інтегральний ризиковий бал зафіксовано у м. Києві. Водночас Львівська та Закарпатська області належать до жовтої зони, а Київська область – до помаранчевої.

Показовим є те, що окремі регіони з відносно сприятливою динамікою прибуттів і ночівель демонструють слабші сигнали за підприємницькою базою, зайнятістю, реалізацією або доданою вартістю. Це підтверджує, що відновлення туристичного попиту саме по собі не гарантує достатньої економічної стійкості галузі, якщо воно не супроводжується зміцненням її бізнес-структурної основи.

Таким чином, результати оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі повинні бути безпосередньо інтегровані в багаторівневу систему реагування. Для держави вони мають слугувати основою для коригування політики, для регіонів – інструментом destinations management, а для суб'єктів туристичного бізнесу – механізмом оперативної адаптації до змін середовища. Саме такий підхід забезпечує перехід від аналітичного виявлення

ризиків до практичного вдосконалення процесів забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень.

3.2. Визначення та оцінка ризиків туристичної діяльності в контексті забезпечення економічної безпеки туристичної галузі

У системі забезпечення економічної безпеки туристичної галузі важливе значення має не лише оцінювання її поточного стану та обґрунтування стратегічних напрямів реагування, а й належне визначення ризиків туристичної діяльності, які формують джерела нестабільності, знижують результативність управлінських рішень і посилюють вразливість галузі до дестабілізуючих впливів. Це зумовлено тим, що ризики у сфері туризму мають багатофакторний характер, виникають на різних рівнях функціонування галузі та охоплюють економічні, організаційні, інфраструктурні, безпекові, інформаційні, репутаційні та ринкові аспекти. За таких умов їх спрощене або вузьке трактування не забезпечує достатньої аналітичної основи для оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі.

У зв'язку з цим доцільно виходити з того, що ризики туристичної діяльності слід розглядати не як ізольовані випадкові загрози, а як систему ймовірних відхилень, втрат, обмежень і небажаних наслідків, що виникають у процесі формування, реалізації та споживання туристичного продукту й можуть негативно впливати на економічну результативність, стійкість функціонування та відтворювальні можливості туристичної галузі. Саме тому в контексті забезпечення економічної безпеки ризик-аналіз повинен бути зорієнтований не лише на фіксацію окремих небезпек, а й на системне виявлення їх природи, характеристик, сфери прояву, імовірних наслідків і сили впливу на галузь.

Складність такого завдання зумовлюється значною різноманітністю ризиків туристичної діяльності, великою кількістю форм їх прояву та множинністю

середовищ виникнення. Унаслідок цього для їх адекватного визначення недостатньо застосування однієї класифікаційної ознаки або лінійного підходу до оцінювання. Більш обґрунтованим є використання багатокритеріального підходу, який дозволяє в процесі ідентифікації ризику встановити не лише його загальну належність до певної групи, а й конкретизувати найбільш імовірний вид ризику, умови його виникнення та ключові характеристики. Такий підхід розширює аналітичні можливості дослідження, оскільки створює системний спосіб генерації даних, необхідних для подальшого оцінювання ступеня ризику та визначення його впливу на економічну безпеку туристичної галузі, як багаторівневої відкритої системи, чутливої до зовнішніх шоків, структурних змін, коливань попиту, безпекових викликів та інформаційно-репутаційних впливів.

В умовах глобальних зрушень, зростання невизначеності та посилення багатфакторних ризиків важливою передумовою забезпечення економічної безпеки туристичної галузі є формування її резилієнтності. Якщо в попередніх підходах акцент здебільшого робився на здатності системи зберігати стійкість під впливом ризиків, то в сучасному науковому дискурсі резилієнтність трактується ширше – як спроможність системи протистояти дестабілізуючим впливам, поглинати їх, адаптуватися до змін, підтримувати базове функціонування та відновлюватися після кризових подій [27, 29, 150, 162, 178]. Саме така інтерпретація є найбільш доречною для туристичної галузі, оскільки вона залежить від динаміки попиту, інфраструктурних умов, транспортної доступності, цифрової координації, репутаційного середовища та безпекового фону [177].

У контексті даного дослідження резилієнтність туристичної галузі доцільно розглядати як її здатність своєчасно виявляти ризики туристичної діяльності, реагувати на ризикові ситуації, адаптувати внутрішню структуру до змін зовнішнього та внутрішнього середовища, зберігати прийнятний рівень економічної результативності та забезпечувати відновлення після кризових впливів без втрати довгострокового потенціалу розвитку. Таким чином, резилієнтність не замінює категорію ризику, а навпаки, спирається на її

поглиблене розуміння. Саме тому для забезпечення економічної безпеки туристичної галузі принципово важливими залишаються визначення, класифікація та оцінювання ризиків туристичної діяльності, оскільки без цього неможливо ані ідентифікувати джерела вразливості, ані сформулювати дієвий механізм адаптації та відновлення [177].

З методичної точки зору резилієнтність туристичної галузі доцільно аналізувати через взаємозв'язок трьох складових: невизначеності, ризику та ризикової ситуації. Невизначеність характеризує середовище, в якому траєкторії розвитку подій не є однозначно прогнозованими; ризик відображає імовірність відхилення від очікуваного результату; ризикова ситуація фіксує конкретне поєднання факторів, здатних спричинити небажані економічні наслідки для туристичної діяльності. Відповідно, резилієнтність туристичної галузі формується не в умовах відсутності ризиків, а в умовах їх постійної присутності, коли система має бути спроможною не лише фіксувати загрози, а й утримувати базову функціональність, знижувати втрати та переходити до адаптивного відновлення.

У цьому сенсі резилієнтність є динамічною характеристикою, яка змінюється залежно від інтенсивності ризиків, ступеня невизначеності та якості управлінських рішень [203].

Невизначеність у контексті забезпечення економічної безпеки туристичної галузі доцільно розглядати як об'єктивну характеристику середовища її функціонування, за якої неможливо з достатньою повнотою та точністю передбачити майбутні умови розвитку, параметри ринку, поведінку суб'єктів і наслідки прийнятих рішень. Передбачати зміни окремих факторів і самої системи в цілому суб'єктам туристичної галузі досить складно, і об'єктивною умовою їх діяльності стає невизначеність, пов'язана з багатоваріантністю розвитку глобальних процесів. У сучасних умовах функціонування туристичної галузі ці джерела невизначеності посилюються впливом глобальних зрушень, зокрема безпекових, технологічних, економічних і соціальних трансформацій, що

змінюють конфігурацію попиту, транспортну доступність, репутаційне середовище та інституційні умови розвитку туризму.

В економічній літературі джерела виникнення невизначеності поєднано в такі групи [29, 26, 138, 165, 190]:

недетермінованість соціально-економічних процесів, коли відзначається відсутність можливості їх повного опису та прогнозування;

неповнота, асиметрія або затримка інформації щодо бізнес-середовища та його суб'єктів;

обмежена раціональність та суб'єктивність оцінок, коли навіть наявна інформація інтерпретується неоднаково різними суб'єктами.

Причини виникнення невизначеності та її характеристика наведені на рис. 3.4.

Рис. 3.4. Причини виникнення невизначеності та її характеристика

Джерело: сформовано із використанням [26, 29, 138, 165, 190]

З огляду на спрямованість дослідження, невизначеність у туристичній галузі доцільно класифікувати не лише за ступенем прогнозованості, а й за характером її виникнення. За ступенем прогнозованості можна виділити:

відносну визначеність, за якої параметри середовища є достатньо передбачуваними для прийняття рішень;

часткову, або ймовірнісну, невизначеність, коли можливі варіанти розвитку подій можуть бути оцінені з певною ймовірністю;

фундаментальну невизначеність, за якої ні самі події, ні їх імовірності не піддаються надійному кількісному визначенню.

Саме розмежування між вимірюваним ризиком і невимірюваною невизначеністю вважається класичним для економічної науки після Ф. Найта.

За характером виникнення для туристичної галузі найбільш релевантними є інформаційна, статистична та стратегічна невизначеність. Інформаційна невизначеність зумовлюється дефіцитом, асиметрією або низькою якістю даних щодо попиту, витрат, маршрутів, безпекового середовища чи поведінки туристів. Статистична, або ймовірнісна, невизначеність виникає тоді, коли події мають випадковий характер, однак існує можливість оцінити ймовірність їх настання на основі даних або експертних припущень. Стратегічна невизначеність пов'язана з тим, що результати залежать від дій інших суб'єктів – держави, конкурентів, платформ-посередників, перевізників, споживачів, поведінка яких не є повністю передбачуваною. Для туристичної галузі саме стратегічна невизначеність має особливе значення, оскільки зміни регуляторних режимів, транспортних рішень, платформених алгоритмів або споживчих переваг здатні швидко змінювати умови функціонування ринку.

Таким чином, невизначеність у туристичній галузі слід розглядати як багатовимірну передумову виникнення ризиків, що формується під впливом як об'єктивних трансформацій середовища, так і обмежень інформації та суб'єктивності рішень. Саме тому в системі забезпечення економічної безпеки туристичної галузі аналіз невизначеності повинен передувати ідентифікації ризиків, їх класифікації та оцінюванню, оскільки без урахування джерел і форм

прояву невизначеності неможливо сформувати повноцінний механізм раннього попередження, адаптації та стратегічного реагування.

Для туристичної галузі така постановка питання є особливо важливою, оскільки її вразливість визначається не одним домінуючим чинником, а поєднанням попитових, інфраструктурних, безпекових, інформаційних, репутаційних, фінансово-економічних та організаційних ризиків. Саме тому резилієнтність доцільно пов'язувати не лише з фінансовою стійкістю окремих суб'єктів ринку, а з ширшим комплексом ознак: спроможністю галузі зберігати туристичні потоки, підтримувати функціонування колективних засобів розміщення, утримувати підприємницьку та трудову базу, адаптувати туристичний продукт до зміни умов середовища, забезпечувати репутаційну керованість і цифрову координацію між основними учасниками ринку. Такий підхід зближує категорію резилієнтності з сучасними міжнародними уявленнями про *tourism resilience*, у межах яких ключовими є системність, адаптивність, готовність до шоків і здатність до відновлення [177].

У практичному вимірі забезпечення резилієнтності туристичної галузі передбачає послідовність дій, що включає виявлення факторів ризику, оцінювання їх імовірного впливу, аналіз потенційних ризикових ситуацій, формування системи раннього попередження, визначення меж допустимих втрат і вибір адекватних управлінських заходів. На відміну від вузького підходу, де головним критерієм стійкості виступає лише прибутковість, у туристичній галузі доцільно використовувати багатокритеріальну модель оцінювання, яка поєднує показники туристичної активності, динаміки розміщення, зайнятості, підприємницької бази, цифрової присутності, репутаційної стабільності та швидкості відновлення після шоків. У цьому контексті резилієнтність постає не як абстрактна характеристика, а як прикладний аналітичний орієнтир, що дозволяє поєднати ризик-аналіз із завданнями забезпечення економічної безпеки туристичної галузі [177].

У контексті забезпечення економічної безпеки туристичної галузі під резилієнтністю в дисертаційній роботі розуміється спроможність туристичної галузі

протистояти дестабілізуючим впливам, своєчасно реагувати на ризики, адаптувати структуру функціонування до глобальних зрушень, підтримувати стійкість ключових сегментів ринку та забезпечувати відновлення після кризових впливів.

Отже, у межах даного дослідження резилієнтність туристичної галузі доцільно розглядати як одну з ключових функціональних характеристик її економічної безпеки. Вона відображає здатність галузі не лише протистояти ризикам, а й адаптуватися до глобальних зрушень, підтримувати базову стійкість ключових сегментів ринку, мінімізувати втрати та забезпечувати відновлення після кризових впливів. Саме тому визначення та оцінка ризиків туристичної діяльності мають виступати методичною основою формування резилієнтності туристичної галузі, тоді як сама резилієнтність є інтегральним проявом її спроможності підтримувати належний рівень економічної безпеки в умовах нестабільного середовища [177].

У цьому зв'язку у дисертаційній роботі пропонується здійснити оцінку ризиків туристичної галузі в межах забезпечення її економічної безпеки. Системний підхід до класифікації ризиків туристичної діяльності, враховуючи їх різноманітність, велику кількість форм і сфер виникнення, передбачає використання багатокритеріального підходу. На основі узагальнення класифікацій, опублікованих у фаховій літературі, та враховуючи завдання, поставлені у цьому дослідженні, автором розроблена класифікація ризиків туристичної діяльності за 18 ознаками (наведено у Додатку А, табл.А.1).

Запропонована класифікація має теоретичне і науково-практичне значення, яке полягає у можливості виділити ті види ризиків, які є найбільш суттєвими для учасників туристичної діяльності та у першу чергу враховуються при прийнятті управлінських рішень. Важливо відзначити, що усі визначені нами ознаки класифікації ризиків туристичної діяльності взаємопов'язані, і кожна з них може застосовуватися для розв'язання певної поставленої дослідником задачі. Саме взаємозв'язок ознак класифікації дає, на наш погляд, можливість виділити для кожного учасника туристичної діяльності головну класифікаційну ознаку та здійснити оцінку ступеня ризику для прийняття управлінських рішень.

У той же час ймовірнісний характер ризиків вказує на те, що ризик конкретного туристичного продукту може стосуватися декількох видів однієї класифікаційної ознаки, тоді як найбільшу ймовірність буде мати один з видів (відповідно до нормального закону розподілу ймовірностей). Це дає можливість у процесі ідентифікації ризику визначити не тільки головну класифікаційну ознаку, а й найбільш ймовірний вид ризику та його характеристики.

Стосовно туристичної діяльності слід визнати, що драйвером у цій сфері є туроператори. Вони розробляють (створюють, виробляють і запроваджують на ринок туристичних послуг) туристичний продукт. Туроператори за своєю сутністю є комерційними структурами, які при здійсненні витрат (як поточних, так і інвестиційних) керуються критеріями отримання економічного ефекту і досягнення не менше ніж середньої на ринку очікуваної (прогнозованої) норми економічної ефективності інвестицій.

Ризики туристичної діяльності, що пов'язані із запровадженням нового туристичного продукту, є по суті інвестиційними витратами, які згідно запропонованої класифікації відносяться до наступних класифікаційних ознак ризиків:

за ознакою «учасників туристичної діяльності» – це ризики суб'єктів туристичної діяльності, зокрема, у переважній більшості – туроператорів;

за «джерелом походження» – це можуть бути як внутрішні, так і зовнішні ризики;

за «видами туристичної діяльності» інвестиційні ризики будуть стосуватися того виду, в який вкладаються інвестиції;

за ознакою «системності виникнення» при оцінці ризиків сторонніми організаціями, наприклад, страховими компаніями, враховуються лише системні ризики, тоді як несистемні ризики можуть враховуватися самим туроператором;

за ознакою «універсальності впливу» інвестиційні ризики належать до універсальних; за класифікаційною ознакою «характеру виникнення» для інвестиційних витрат найбільш характерними є фінансові ризики;

за «сферою виникнення» інвестиційні ризики будуть стосуватися тої сфери, яка за прогнозами є найбільш ймовірною. При оцінці інвестиційних ризиків слід враховувати ймовірність виникнення усіх видів ризиків, тоді як управлінське рішення слід приймати якщо ризик не перевищує допустимий рівень;

за ознакою «можливості страхування» інвестиційні ризики підлягають страхуванню; за «тривалістю» інвестиційні ризики належать до довгострокових; за «змінністю в часі» інвестиційні ризики належать до динамічних; за «періодичністю виникнення», на нашу думку, інвестиційні ризики належать до виду регулярних; за можливістю вчасно виявити та скоротити втрати, інвестиційні ризики належать до прихованих, які важко піддаються виявленню; «масштаб розповсюдження» ризику є відповідним масштабу реалізації туристичного продукту; за «ступенем істотності наслідків» інвестиційні ризики належать до істотних; за «можливістю прогнозування» ризики, що ми досліджуємо, належать до прогнозованих; за «здатністю оцінювання» інвестиційні ризики належать до тих, що мають кількісну оцінку; за «характером наслідків» ці ризики належать до спекулятивних.

Здійснюючи ідентифікацію туристичних ризиків за допомогою запропонованої класифікації, ми розширюємо і уточнюємо наші знання щодо характеристик самих ризиків. Таким чином, проведену ідентифікацію ризиків можна вважати системним способом генерації інформації, якої бракувало для оцінювання ступеня ризику.

Оскільки ризик в основній діяльності туроператорів, незалежно від його конкретних форм, у кінцевому рахунку виявляються в можливому зниженні реальної віддачі від капіталу проти очікуваної, то в процесі оцінювання ризику до рентабельності (процентної ставки), яку необхідно отримати, щоб вважати новий туристичний продукт економічно ефективним порівняно з альтернативними напрямками діяльності, додають поправку, яка по суті є премією за ризик. Величина цієї премії прямо пропорційно залежатиме від рівня ризику конкретного туристичного продукту порівняно із середнім рівнем ризику на ринку туристичних послуг. Ця концепція ґрунтується на тому факті, що

туроператори (які в цьому випадку є інвесторами) згодні ризикувати тільки за умови отримання певної додаткової винагороди.

Для оцінювання ризику можуть застосовуватися різні методи. В економічній літературі з проблематики ризику [28, 117, 162, 208], в тому числі й в сфері туристичної діяльності, виділяється два класи методів оцінювання:

методи якісного оцінювання ризику (експертної оцінки, теорії гри та інші);

методи кількісного оцінювання ризику (статистичні методи, аналітичні методи, методи аналогії, логіко-ймовірнісні методи).

Практика доводить, що достатньо точні результати оцінювання ризику можна отримати при застосуванні методів кількісного оцінювання ризику, зокрема, статистичних методів. Ці методи отримали найбільше застосування в менеджменті суб'єктів туристичної діяльності порівняно з іншими групами. Проте чинником, що обмежує їх застосування, є необхідність зібрання достатнього обсягу статистичної інформації про величину головного показника для прийняття управлінських рішень в сфері туризму або генерування науковими методами інформації, якої бракує. Тому алгоритми кількісного оцінювання ризику завжди містять на певних етапах застосування методів експертного оцінювання.

Для оцінювання ризику туристичної діяльності доцільно, на нашу думку, в групі статистичних методів виділити: методи статистичного аналізу, які застосовуються при опрацюванні статистичної інформації про величину показника, що досліджується, в ретроспективному періоді, та методи статистичного прогнозування, які застосовуються в прогнозах розподілу ймовірностей цього показника в перспективному періоді. Запропонована класифікація кількісних методів оцінювання ризиків туристичної діяльності наведена на рис. 3.5.

Сутність авторської методики оцінювання ризику впровадження оператором нового туристичного продукту полягає у тому, що спочатку оцінюється величина ризику на ринку туристичних послуг на основі статистичних даних за ретроспективний період.

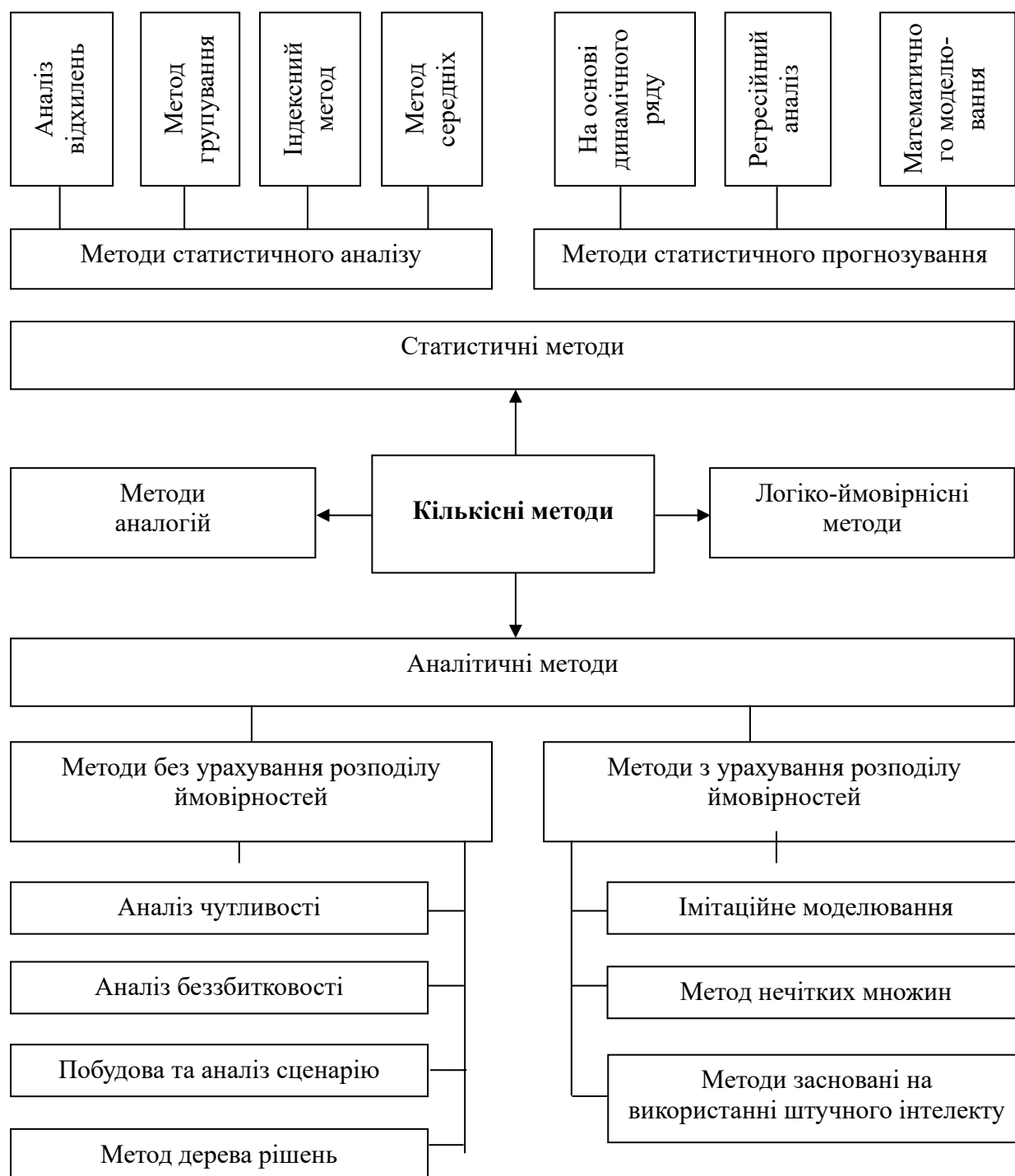

Рис. 3.5. Кількісні методи оцінювання ризиків туристичної діяльності

Джерело: складено на підставі [28, 117, 162, 208]

Як індикатор величини ризику приймається ймовірність відхилення головного показника, на основі якого приймається управлінське рішення. Таким показником, наприклад, може бути частка фінансового результату до оподаткування (прибутку або збитку) в загальних доходах туристичних підприємств, яку досить легко розрахувати на основі податкових декларацій з

податку на прибуток підприємств. Це показник за змістом близький до показника «рентабельність продукції». За відсутності статистичних даних для цих цілей можуть бути використані звітні дані туроператора. Далі проводяться операції прогнозування ймовірності відхилення головного показника у разі впровадження нового туристичного продукту.

Слід відзначити, що об'єктом оцінювання ризику може бути не тільки впровадження нового туристичного продукту, а й фінансові результати діяльності туроператора в прогностичному періоді за традиційної номенклатури туристичних продуктів, які можуть змінюватися внаслідок змін чинників ризику. В обох гілках процедури оцінювання важливими етапами є аналіз чинників виникнення ризику відхилення величини головного показника від середньої величини за статистичними даними та оцінка зміни чинників у прогностичному періоді.

На наступному етапі оцінювання ризику виконуються розрахунки показників відхилень статистичних даних і прогностичних величин головного показника (інтервалу, підінтервалів, середніх, ймовірностей, середнього квадратичного відхилення), побудова і аналіз графіків розподілу ймовірностей.

Індикатором порівнювання розподілу ймовірностей відхилень статистичних і прогностичних величин головного показника від середніх є запропонований автором λ -коефіцієнт, який застосовується для розрахунку реальних ставок процента з урахуванням ризику. Запропонований алгоритм врахування ризику в розрахунках економічної ефективності інвестицій в розробку (створення, виробництво) туристичного продукту наведений на рис. 3.6.

З метою фахової інтерпретації результатів розрахунків показників відхилень головного показника від середніх (середньоквадратичних відхилень) обчислюються коефіцієнти варіації, в одних координатних осях будуються обидва графіки розподілу ймовірностей, проводиться аналіз цих графіків та формується попередній висновок про збільшення/зменшення ступеня ризику.

Завершальними етапами алгоритму є розрахунок показників економічної ефективності інвестицій в розробку (створення, виробництво) туристичного продукту: чистого приведенного доходу (NVP), коефіцієнта вигоди/витрати (BCR), внутрішньої норми прибутку (IRR), строку окупності інвестицій (PBP).

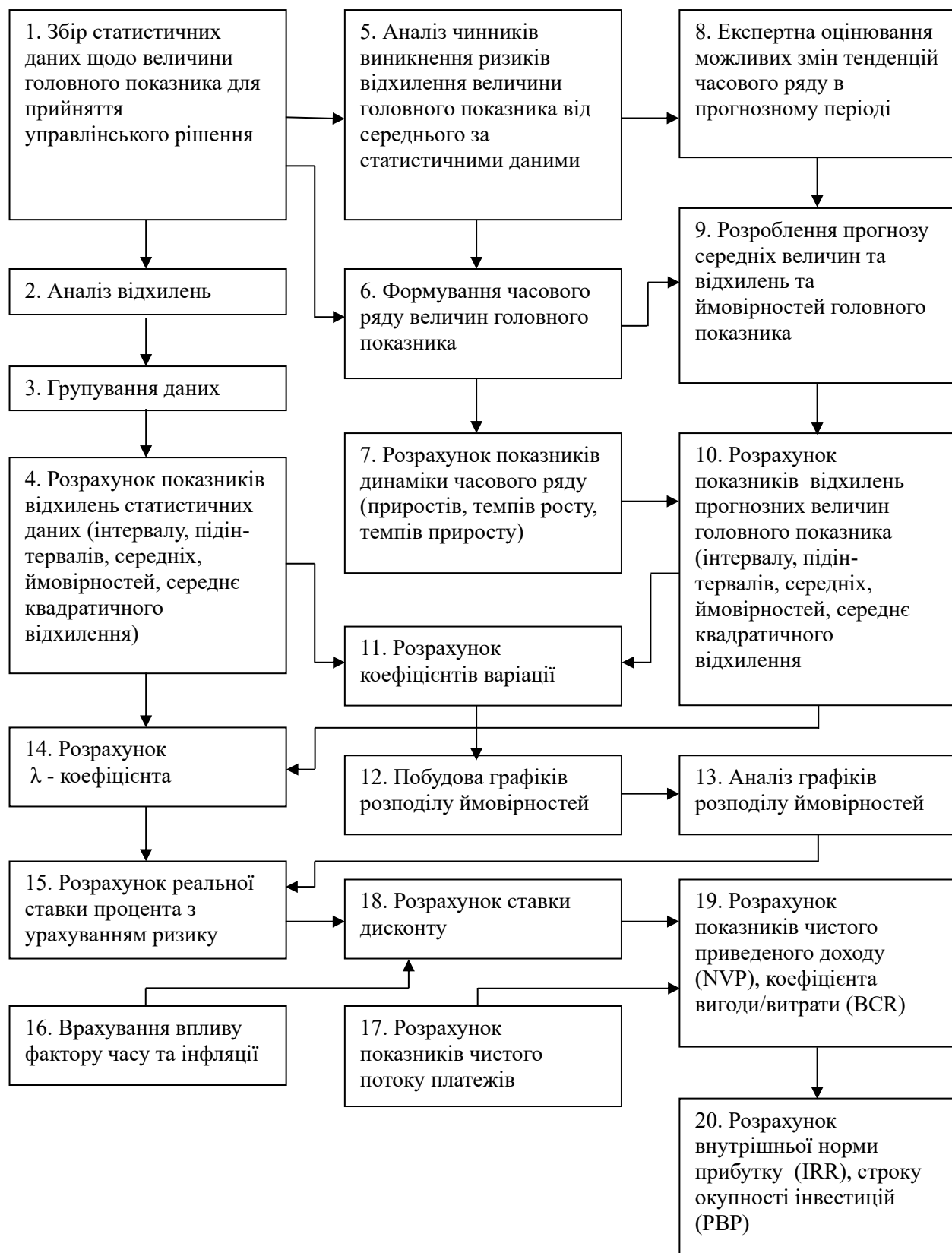

Рис. 3.6. Алгоритм врахування ризику в розрахунках показників економічної ефективності інвестицій в розробку (створення) нового туристичного продукту

Джерело: розроблено автором

Початком цього блоку етапів запропонованого алгоритму є розрахунок реальної ставки процента з урахуванням ризику на основі λ -коефіцієнта. Далі ця ставка коригується з урахуванням впливу фактора часу, інфляції та ліквідності. Результати цих операцій дають можливість визначити ставку дисконту, яка безпосередньо застосовується в розрахунках економічної ефективності впровадження нового туристичного продукту.

Розрізняють абсолютні й відносні показники величини фінансових втрат, пов'язаних з інвестиційним ризиком (що те саме – відхилень головного показника, на основі якого приймаються управлінські рішення, від середніх величин). Абсолютний показник – це реальна (або потенційно можлива) сума збитків, що їх зазнав туроператор у зв'язку з настанням несприятливих обставин. Відносний показник втрат є відношенням суми збитку до базового показника (наприклад, до суми очікуваного доходу або до суми капіталу, який був інвестований).

Оцінювання інвестиційних ризиків завжди пов'язане з розрахунками очікуваного доходу та ймовірністю його втрати. Для оцінювання величини ризику використовуються показники середньоквадратичного відхилення, коефіцієнта варіації, λ -коефіцієнта.

Найпоширенішим показником оцінки інвестиційного ризику є середнє квадратичне відхилення:

$$G = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^k (I_i - I_{\text{cp}})^2 \cdot n_i}{\sum_{i=1}^k n_i}}, \quad (3.1)$$

де I_i – норма прибутку (ставка процента) в i -й групі інвестиційних рішень;

I_{cp} – середня норма прибутку (ставка процента);

n_i – кількість варіантів інвестиційного рішення, за якими норми прибутків об'єднуються в i -ву групу;

i – порядковий номер групи.

Імовірність отримання норми прибутку (ставки процента), яка відповідає i -й групі, розраховується за формулою:

$$P_i = \frac{n_i}{\sum_{i=1}^k n_i} . \quad (3.2)$$

Отже, середнє квадратичне відхилення можна розрахувати так:

$$G = \sqrt{\sum_{i=1}^k (I_i - I_{\text{cp}})^2 \cdot P_i} . \quad (3.3)$$

Оцінювання інвестиційного ризику за допомогою показника середнього квадратичного відхилення може бути розраховано на основі статистичної вибірки показників рентабельності туроператорів та прогнозних варіантів зміни рентабельності у разі запровадження нового туристичного продукту. Показник рівня рентабельності туристичного продукту є відносним показником.

Для підвищення рівня власного прибутку наша туристична фірма розробила новий туристичний продукт. На основі експертної оцінки визначені можливі зміни впливу чинників на відхилення рівня рентабельності в 10 варіантах впливу чинників. Кількісні величини рівня рентабельності наведено в табл. 3.18.

Аналіз статистичних даних показує, що рівень рентабельності коливається в інтервалі від 17% до 25% ($25 \geq I_i \geq 17$).

Для оцінки ризику виділимо в інтервалі коливань показника рентабельності три підінтервали:

- 1) $I_i < 20$ – відповідає песимістичній оцінці впливу чинників;
- 2) $23 > I_i \geq 20$ – відповідає середній оцінці впливу чинників;
- 3) $I_i \geq 23$ – відповідає оптимістичній оцінці впливу чинників.

Таблиця 3.18

Статистичні та експертні дані щодо рівня рентабельності

Статистичні дані про рівень рентабельності		Експертна величина рівня рентабельності нового продукту за різних варіантів впливу чинників	
№ туристичного підприємства	Рівень рентабельності, %	№ варіанта впливу чинників	Рівень рентабельності, %
1	21	1	22
2	20	2	10
3	22	3	22
4	21	4	21
5	23	5	21
6	21	6	22
7	25	7	22
8	24	8	30
9	17	9	22
10	19	10	21

Джерело: розроблено автором

Згрупуємо підприємства за рівнем рентабельності відповідно до вказаних підінтервалів. До групи 3 належатимуть підприємства № 5, 7, 8. Розрахуємо середню величину внутрішньої норми прибутку в цьому підінтервалі та ймовірність віднесення підприємства до цієї групи. Такі самі операції проведемо для інших підінтервалів і для різних варіантів впливу чинників. Результати розрахунків наведено в табл. 3.19.

Таблиця 3.19

Розподіл ймовірності рівня рентабельності за статистичними даними та у наслідок впливу чинників у прогностному періоді

Рівень впливу чинників	Статистичні дані			Очікувані дані за реалізації урядового рішення		
	Середній рівень рентабельності, %	Ймовірність, частка од.	Середньозважена рентабельність, %	Середній рівень рентабельності, %	Ймовірність, частка од.	Середньозважена рентабельність, %
Оптимістичний	24	0,3	7,2	30	0,1	3,0
Середній	21	0,5	10,5	21,6	0,8	17,3
Песимістичний	18	0,2	3,6	10	0,1	1,0
Усього:	—	1	21,3	—	1	21,3

Джерело: розроблено автором

Порівнюючи статистичні дані й очікувані величини рівня рентабельності, слід зауважити, що інтервал коливань рівня рентабельності за статистичними даними становить 8%, тоді як за очікуваним впливом чинників у прогностичному періоді він становитиме 20% за умов однакової середньозваженої рентабельності на рівні 21,3%. На підставі цього можна дійти висновку, що інвестиційний ризик за очікуваним впливом чинників у прогностичному періоді збільшиться.

Кількісну величину цього ризику характеризуватиме показник середнього квадратичного відхилення. За статистичними даними він становить 2,1%. За очікуваними даними він (і, відповідно, рівень ризику) збільшиться приблизно до 4,5%.

До вибірки включено суб'єкти господарювання, для яких основним видом діяльності є 79.12 «Діяльність туристичних операторів». Розрахунок виконано за даними 2024 року, оскільки це останній повний річний період, доступний для зіставлення фінансових показників (табл. 3.20). Для подальшого оцінювання використано також сценарій адаптивного відновлення, у межах якого новий туристичний продукт орієнтується на помірно позитивну рентабельність і відносно нижчу варіативність результатів.

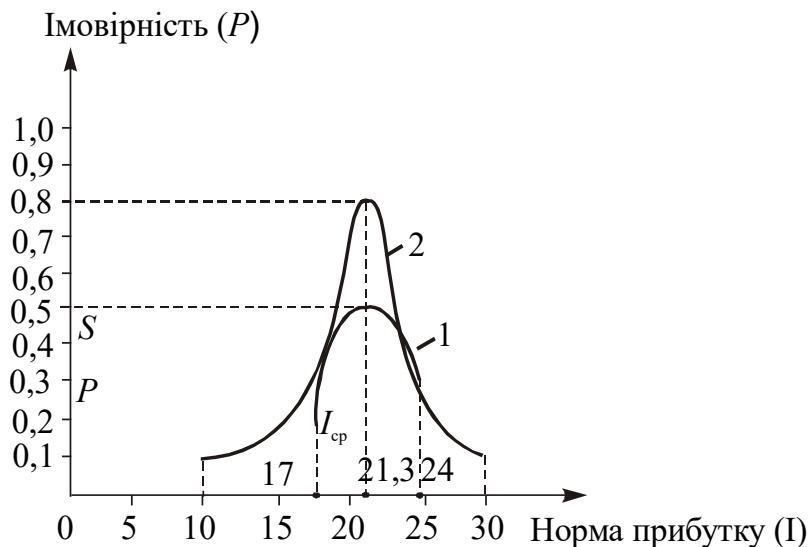
Таблиця 3.20

**Відкрита вибірка туроператорів для апробації методики оцінювання
інвестиційного ризику**

№	Туроператор	ЄДРПОУ	Основний КВЕД	Рентабельність 2024, %
1	ТОВ «ДЖОІН АП!»	38729427	79.12	-1402,37
2	ТОВ «Туристична компанія «Анекс Тур»»	34191244	79.12	2,52
3	ТОВ «Корал Тревел»	35649894	79.12	-136,66
4	ТОВ «Альф Туристичний Оператор»	35254273	79.12	1,66
5	ТОВ «Лонгітурс»	33104339	79.12	-27,78
6	ТОВ «ТЕЗ ТУР»	32348756	79.12	-1755,80
7	ТОВ «Євротріпс»	38809968	79.12	1,14
8	ТОВ «Адріатік Тревел»	38582543	79.12	0,67

Джерело: сформовано автором за відкритими даними [180] (сторінки компаній за кодами ЄДРПОУ 38729427, 34191244, 35649894, 35254273, 33104339, 32348756, 38809968, 38582543).

Розподіл ймовірності рівня рентабельності може бути побудований графічно за даними табл. 3.20, 3.21 (рис. 3.7).

1 — за статистичними даними;

2 — за очікуваним впливом чинників у прогностичному періоді.

Рис. 3.7. Розподіл ймовірності рівня рентабельності

Джерело: розроблено автором

З графіка видно, що крива розподілу ймовірності за статистичними даними є більш пологою і побудованою на меншому інтервалі значень рівня рентабельності. Крива розподілу ймовірності за очікуваним впливом чинників має виразний додатний ексцес розподілу, який, проте, не компенсує можливого ризику туроператора отримати занадто низькі прибутки.

Слід зауважити, що наш приклад розрахунку величини інвестиційного ризику був дещо спрощеним: середня величина рівня рентабельності вважалася однаковою як за статистичними даними, так і за очікуваними величинами. Якщо показники середніх у розподілах ймовірностей, котрі порівнюються, різняться між собою, тоді застосовується коефіцієнт варіації. Він характеризує співвідношення ризику і середнього рівня рентабельності та розраховується за формулою:

$$CV = \frac{G}{I_{\text{ср}}} \cdot 100\%, \quad (3.4)$$

де CV – коефіцієнт варіації;

G – середньоквадратичне відхилення;

$I_{\text{ср}}$ – середній рівень рентабельності (ставки процента).

Виходячи з умов нашого прикладу, коефіцієнт варіації за статистичними даними дорівнюватиме 9,86%, а за очікуваними – 21,21%, що також свідчить про більший ризик для туроператора.

Для того, щоб перейти від методів статистичного аналізу даних і прогнозування відхилень головного показника від певних середніх до використання методів визначення економічної ефективності впровадження нового туристичного продукту з урахуванням ризику потрібно знати на скільки та, чи інша величина ризику (відхилень) вплине на зміну величин очікуваних доходів і витрат.

Враховуючи складність оцінки впливу політичних, екологічних, соціальних ризиків на економічну ефективність нових туристичних продуктів, а часто і неможливість кількісного вимірювання цих ризиків, обмежуючись лише методами їх моделювання, в дисертаційній роботі пропонується вважати залежність між ступенем ризику і показниками економічної ефективності зворотною і лінійною.

Необхідно, на нашу думку, також врахувати, що зміни показників економічної ефективності нового туристичного продукту не завжди й не повною мірою будуть залежати від тих видів ризику, які в нашому дослідженні були віднесені до «оцінюваних». Іншими словами, величина впливу «фону» ризиків також може бути значною. Це обумовлює необхідність введення в формулу оцінки ризику коефіцієнта кореляції між величиною економічного ефекту і величиною ризику. При коефіцієнті кореляції (r), який дорівнює 1, ми припускаємо, що усі зміни величини показників економічної ефективності нового туристичного продукту будуть викликані лише «оцінюваним» ризиком. Й навпаки, при

коефіцієнті кореляції, який дорівнює 0, усі зміни досліджуваних показників будуть наслідком впливу «інших» ризиків.

Для оцінки величини ризику нового туристичного продукту відносно середньої величини ризику на певному сегменті туристичного ринку, автором пропонується застосовувати λ -коефіцієнт, який розраховується за наступною формулою:

$$\lambda = \frac{r \cdot G_i}{G_{\text{ср}}}, \quad (3.5)$$

де r – коефіцієнт кореляції між показниками економічної ефективності нового туристичного продукту та середньою нормою рентабельності на певному сегменті туристичного ринку;

G_i – середньоквадратичне відхилення рентабельності, яке очікується внаслідок впровадження нового туристичного продукту;

$G_{\text{ср}}$ – середньоквадратичне відхилення за статистичними даними рентабельності на певному сегменті туристичного ринку.

За допомогою λ -коефіцієнта коригуються як показники рентабельності (процентної ставки), так і абсолютна величина прибутку від впровадження нового туристичного продукту з урахуванням ризику (так званої премії за ризик). Загальний рівень рентабельності від впровадження нового туристичного продукту має бути не меншим за середній рівень рентабельності плюс премія за ризик і розраховується за формулою:

$$I_p = I_{\text{бр}} + (I_{\text{ср}} - I_{\text{бр}}) \lambda, \quad (3.6)$$

де I_p – необхідна величина рентабельності (ставки процента) нового туристичного продукту з урахуванням ризику;

$I_{\text{бр}}$ – величина рентабельності (ставка процента) за безризиковими інвестиціями (як правило, дорівнює середній ставці за банківськими депозитами);

$I_{\text{ср}}$ – величина рентабельності (ставка процента) за середнього рівня ризику на певному сегменті туристичного ринку (без впровадження нового туристичного продукту);

λ – коефіцієнт, що характеризує співвідношення величин ризику при впровадженні нового туристичного продукту і середньої величини ризику в певному сегменті туристичного ринку.

Таким чином, порівняння величини ризику і рівня очікуваної рентабельності від впровадження нового туристичного продукту дає можливість з'ясувати, наскільки компенсується інвестиційний ризик. При збільшенні λ -коефіцієнта необхідна величина рентабельності (ставки процента) нового туристичного продукту з урахуванням ризику буде збільшуватися. Це означає, що для того, щоб компенсувати ризик, новий туристичний продукт повинен мати рентабельність вищу за середній рівень на величину премії за ризик.

При розрахунку чистого приведенного доходу від впровадження нового туристичного продукту, як відомо, ставка дисконтування у формулі NPV знаходиться у знаменнику, що обумовлює скорочення величини NPV при збільшенні ризику. Отже, залежності показників, що відображені у формулах (3.6) та (3.7), є з економічної точки зору цілком логічними.

Оцінювання інвестиційного ризику за допомогою показника середнього квадратичного відхилення апробовано на основі відкритих даних фінансової звітності вибірки туроператорів [57]. Як базовий показник використано рівень рентабельності, що дає змогу зіставити фактичний розподіл значень у вибірці туроператорів із прогностичними варіантами зміни рентабельності у разі запровадження нового туристичного продукту (табл. 3.21).

Фактичний розподіл рентабельності у 2024 році характеризується різкою асиметрією та надзвичайно високим розсіюванням значень, табл. 3.22. Це пояснюється наявністю двох екстремально негативних спостережень, які відображають кризовий фон ринку.

Таблиця 3.21

**Статистичні характеристики фактичної та прогнозової вибірок
рентабельності**

Показник	Фактична вибірка, 2024	Очищена фактична вибірка*	Прогнозний ряд нового продукту
Кількість спостережень	8	6	10
Середня рентабельність, %	-414,58	-26,41	1,86
Медіана, %	-13,55	0,91	2,15
Середньоквадратичне відхилення, в.п.	679,52	50,45	1,29
Коефіцієнт варіації, %	163,91	191,06	69,61

* Очищена вибірка сформована без двох екстремальних від'ємних значень (ТОВ «ДЖОІН АП!» і ТОВ «ТЕЗ ТУР»), що істотно деформують середнє значення і дисперсію.

Джерело: розраховано автором

Тому для обчислення λ -коефіцієнта у даному випадку доцільно спиратися на очищену вибірку, яка краще відображає типовий ризиковий профіль операційних туроператорів, рис. 3.8.

Таблиця 3.22

**Прогнозний ряд рентабельності нового туристичного продукту в межах
сценарію адаптивного відновлення**

№ варіанта	Прогнозна рентабельність, %
1	-1,0
2	0,5
3	1,0
4	1,8
5	2,0
6	2,3
7	2,5
8	2,8
9	3,2
10	3,5

Джерело: розроблено автором

Відповідно до авторської методики, λ -коефіцієнт відображає співвідношення величини ризику нового туристичного продукту та середньої величини ризику на ринку.

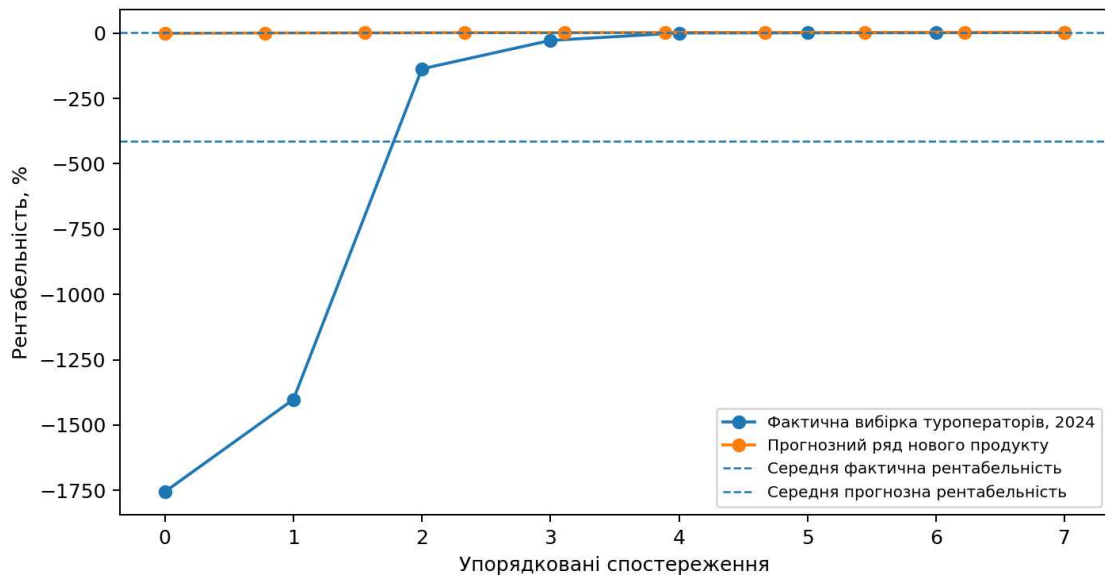

Рис. 3.8. Порівняння фактичного та прогнозного розподілів рентабельності

Джерело: побудовано автором

Для прикладного розрахунку прийнято коефіцієнт кореляції між показниками економічної ефективності нового продукту та ринковим фоном на рівні $r = 0,7$, що відповідає помірно сильному зв'язку в умовах сценарію адаптивного відновлення. Величина ризику нового продукту визначається через середньоквадратичне відхилення прогнозного ряду (1,29 в.п.), а базова ринкова величина ризику через середньоквадратичне відхилення очищеної вибірки (50,45 в.п.).

Розрахунок λ -коефіцієнта виконується за формулою:

$$\lambda = r \times G_i / G_{cp} \quad (3.7)$$

За наведених параметрів $\lambda = 0,7 \times 1,29 / 50,45 = 0,018$.

Для порівняння, за використання повної фактичної вибірки λ -коефіцієнт становив би лише 0,001, що пояснюється критичним впливом екстремальних викидів на дисперсію. Отже, в подальших розрахунках доцільно використовувати саме очищений варіант $\lambda = 0,018$.

Оскільки фактична середня рентабельність вибірки туроператорів у 2024 році є від'ємною, пряме використання її як ринкового орієнтира для визначення

премії за ризик дає економічно некоректний результат. Тому в межах сценарію адаптивного відновлення використано нормалізовану ринкову премію в розмірі 3,0 в.п. Це дозволяє інтерпретувати розрахунок не як механічне перенесення кризового стану ринку, а як оцінювання нового продукту в умовах поступового відновлення (табл. 3.23).

Таблиця 3.23

Результати прикладного розрахунку λ -коефіцієнта, премії за ризик і ставки дисконту

Показник	Значення
Стандартне відхилення прогнозного ряду (G_i)	1,29 в.п,
Стандартне відхилення очищеної ринкової вибірки (G_{cp})	50,45 в.п,
Коефіцієнт кореляції (r)	0,7
λ -коефіцієнт (очищена вибірка)	0,018
Нормалізована ринкова премія	3,0 в.п,
Премія за ризик нового продукту	0,054 в.п,
Безризикова ставка	13,0%
Номінальна ставка дисконту	13,05%
Прогнозована інфляція (прогноз НБУ на 2024 р.)	9,7%
Реальна ставка дисконту	3,06%

Джерело: розраховано автором на основі [58, 59]

Тоді премія за ризик нового туристичного продукту становить:

$$RP = \lambda \times 3,0 = 0,054 \text{ в.п.}$$

Як безризикову ставку, для прикладу, прийнято 13,0% річних, що відповідає значенню UIRD для дванадцятимісячних гривневих депозитів наприкінці 2024 року [86, 87].

Номінальна ставка дисконту для оцінювання інвестиційної доцільності нового туристичного продукту становить:

$$i = 13,0 + 0,054 = 13,05\% \text{ річних.}$$

За умови додаткового врахування прогнозованої інфляції 9,7% реальна ставка дисконту становить близько 3,06% річних.

Отримані результати свідчать, що в межах сценарію адаптивного відновлення новий туристичний продукт характеризується істотно нижчою варіативністю рентабельності, ніж фактичний ринковий фон 2024 року. Це зумовлює низьке значення λ -коефіцієнта та незначну премію за ризик. У прикладному вимірі це означає, що за умов помірно сприятливого середовища та контролю основних чинників ризику інвестиційне рішення щодо впровадження нового туристичного продукту може оцінюватися за ставкою дисконту, близькою до безризикової, із невеликою надбавкою за ризик. Разом із тим, висока волатильність фактичних даних туроператорів підтверджує, що в нестабільному ринковому середовищі ігнорування ризику призводитиме до суттєвого спотворення оцінки економічної ефективності нового продукту.

Отже, визначення та оцінка ризиків туристичної діяльності в контексті забезпечення економічної безпеки туристичної галузі дають підстави розглядати ризик-аналіз не як допоміжний, а як системоутворювальний елемент управління галузевою стійкістю. Запропонований підхід, що поєднує аналіз невизначеності, багатокритеріальну класифікацію ризиків, їх якісне та кількісне оцінювання, а також урахування резилієнтності туристичної галузі, дозволяє поглибити розуміння джерел її вразливості та сформулювати більш обґрунтовану основу для прийняття управлінських рішень. У цьому зв'язку ризики туристичної діяльності доцільно розглядати не лише як потенційні загрози економічній результативності окремих суб'єктів ринку, а й як чинники, що визначають межі адаптації, відновлення та довгострокової стійкості туристичної галузі в умовах глобальних зрушень.

3.3. Стратегічні напрями забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень

В умовах глобальних зрушень забезпечення економічної безпеки туристичної галузі України потребує переходу від переважно реактивної моделі управління до випереджувальної, зорієнтованої не лише на фіксацію ризиків і подолання їх наслідків, а й на формування довгострокової здатності галузі до адаптації, структурної перебудови та збереження функціональної стійкості.

Важливо виходити з того, що глобальні зрушення впливають на туристичну галузь не лише як зовнішні дестабілізуючі фактори, а й як чинники її глибокої структурної трансформації. Саме під їх впливом у галузі виникають структурні зрушення, які змінюють просторову організацію попиту, співвідношення внутрішнього та зовнішнього туризму, структуру туристичної пропозиції, роль окремих сегментів ринку, значення цифрових каналів взаємодії, конфігурацію інфраструктурних зв'язків та інституційних механізмів координації.

Під глобальними зрушеннями у дисертаційній роботі розуміються масштабні зовнішні трансформації економічного, безпекового, технологічного, соціального та інституційного середовища, які змінюють умови функціонування туристичної галузі.

Структурні зрушення в туристичній галузі визначаються як внутрішні зміни у співвідношеннях, зв'язках і пропорціях між елементами туристичної галузі, що виникають під впливом глобальних зрушень і визначають характер її адаптації, стійкості або вразливості.

З огляду на це стратегічні напрями забезпечення економічної безпеки туристичної галузі доцільно формувати навколо чотирьох взаємопов'язаних блоків:

- 1) адаптації туристичної галузі до структурних зрушень, що виникають під впливом глобальних процесів;

- 2) цифровізації як стратегічного інструменту підвищення стійкості та адаптивності туристичної галузі;
- 3) сценарного підходу як основи стратегічного планування економічної безпеки;
- 4) диференційованого вибору стратегічних рішень залежно від рівня економічної безпеки туристичної галузі.

У цьому контексті структурні зрушення доцільно розглядати як внутрішню форму прояву впливу глобальних зрушень на туристичну галузь, а відтак як безпосередній об'єкт стратегічного реагування.

Стратегічне забезпечення економічної безпеки туристичної галузі України доцільно розглядати крізь призму її здатності адаптуватися до структурних зрушень, що формуються під впливом глобальних зрушень і відображають внутрішню реакцію галузі на зміни зовнішнього середовища. У цьому випадку йдеться не лише про поточні коливання попиту чи зміну окремих ринкових параметрів, а про більш глибокі трансформації у внутрішньому устрої галузі, які змінюють співвідношення між її сегментами, DESTINATIONAMI, каналами комунікації, формами туристичної мобільності та моделями поведінки споживача.

У межах даного дослідження доцільно розмежовувати конструктивні та деструктивні структурні зрушення. Конструктивні структурні зрушення в дисертаційній роботі визначено як суттєві зміни у внутрішній структурі туристичної галузі, її пропорціях, зв'язках і механізмах функціонування, які сприяють підвищенню стійкості, адаптивності, конкурентоспроможності та здатності галузі зберігати економічну безпеку в умовах глобальних зрушень. До них належать розвиток внутрішнього туризму, локальних і короткотривалих форматів подорожей, посилення цифрових каналів продажу і комунікації, розширення безпечних маршрутів, формування нових сервісних моделей. Проявляються конструктивні структурні зрушення також у формуванні нових ефективніших співвідношень між сегментами ринку, DESTINATIONAMI, видами туристичних послуг, каналами комунікації та інструментами управління, що

забезпечують зміцнення ресурсної бази, поліпшення координації та розширення можливостей розвитку.

Навпроти, деструктивні структурні зрушення являють собою суттєві зміни у внутрішній структурі туристичної галузі, її пропорціях, зв'язках і механізмах функціонування, які послаблюють стійкість, відтворювальні можливості, конкурентні позиції та здатність галузі підтримувати належний рівень економічної безпеки. Такі зрушення супроводжуються погіршенням структурної збалансованості, звуженням попиту, скороченням підприємницької активності, посиленням територіальної асиметрії, втратою зайнятості, посиленням репутаційних втрат, руйнуванням інфраструктурної бази та зростанням вразливості галузі до зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих впливів.

У стратегічному вимірі це означає, що забезпечення економічної безпеки туристичної галузі має включати механізми підтримки тих структурних змін, які сприяють зміцненню стійкості, та одночасного стримування або пом'якшення тих трансформацій, що мають деструктивний характер. Інакше кажучи, стратегічна політика у сфері економічної безпеки туристичної галузі повинна бути спрямована на її керовану структурну адаптацію, за якої зміни у внутрішньому устрої галузі не поглиблюють її вразливість, а, навпаки, підвищують стійкість і спроможність до відновлення (табл. 3.24).

Таблиця 3.24

Стратегічна інтерпретація структурних наслідків глобальних зрушень у туристичній галузі

Тип структурного зрушення	Прояв у туристичній галузі	Вплив на економічну безпеку	Стратегічний напрям реагування
Конструктивні	розвиток внутрішнього туризму; локальні та короткотривалі формати подорожей; цифрові сервіси; безпечні маршрути	підвищення стійкості, адаптивності та керованості галузі	підтримка й масштабування конструктивних змін; інституційне та цифрове посилення
Деструктивні	звуження міжнародного попиту; інфраструктурні втрати; скорочення підприємств і зайнятості; репутаційне послаблення	зростання вразливості, територіальної асиметрії та ризику втрати галузевої бази	стримування деструктивних змін; стабілізаційні та відновлювальні дії

Джерело: сформовано автором

У цьому контексті особливого значення набувають ті інструменти, які дозволяють не лише фіксувати наслідки структурних змін, а й активно впливати на їх напрям, інтенсивність і керованість. Одним із таких стратегічних інструментів виступає цифровізація, оскільки саме вона забезпечує підвищення інформаційної прозорості, оперативність виявлення ризиків, гнучкість управлінських рішень і швидкість адаптації туристичної пропозиції до нових умов функціонування.

В умовах глобальних зрушень цифровізація перестає бути суто технологічним або сервісним напрямом модернізації туристичної галузі й набуває ознак стратегічного інструменту підвищення її економічної безпеки. Її значення полягає не лише у спрощенні доступу до туристичних послуг чи вдосконаленні каналів продажу, а насамперед у здатності посилювати інформаційну прозорість галузі, прискорювати виявлення ризиків, забезпечувати гнучкість рішень і підтримувати оперативну адаптацію туристичної пропозиції до змін зовнішнього середовища.

Слід зазначити, що цифрові інструменти знижують вразливість туристичної галузі через кілька взаємопов'язаних механізмів. Зокрема, вони забезпечують підвищення інформаційної прозорості, оскільки дозволяють оперативно отримувати дані про попит, бронювання, завантаження, зміну поведінки споживачів, динаміку відгуків та репутаційний стан об'єктів туристичної інфраструктури. Також вони створюють умови для швидкого виявлення ризиків, оскільки дають можливість фіксувати несприятливі сигнали ще до того, як вони трансформуються у повномасштабне падіння доходів або системне погіршення ринкової ситуації. Крім того, в управлінській площині, цифровізація підвищує гнучкість управлінських рішень, оскільки завдяки цифровим каналам комунікації, аналітиці та платформенним рішенням суб'єкти туристичного ринку можуть швидше змінювати модель взаємодії зі споживачем, коригувати пропозицію та адаптуватися до змін зовнішнього середовища.

Одним із базових напрямів цифрового зниження вразливості туристичної галузі в умовах глобальних зрушень є використання аналітики даних і цифрового

моніторингу попиту. У сучасному туристичному середовищі суттєва частина змін у поведінці споживача проявляється раніше, ніж у традиційній офіційній статистиці. Пошукова активність, динаміка онлайн-бронювань, структура запитів, цифрові сліди взаємодії з дестинацією, частота переглядів туристичних продуктів і швидкість зміни конверсії на онлайн-платформах створюють інформаційну основу для виявлення ранніх сигналів нестабільності. Саме тому використання цифрової аналітики дає змогу туристичній галузі перейти від реакції на вже реалізовані негативні тенденції до більш раннього виявлення їх передумов.

У контексті забезпечення економічної безпеки це має особливе значення, оскільки дозволяє своєчасно фіксувати зміну інтересу до дестинацій, падіння бронювань, зниження середньої тривалості перебування, посилення цінової чутливості туриста або зміну каналів взаємодії зі споживачем. Відтак цифрова аналітика виконує не лише інформаційну функцію, а й стає частиною системи раннього попередження про погіршення економічної стійкості туристичної галузі.

Не менш важливим інструментом є цифрові платформи бронювання та продажу туристичних послуг. Їх значення полягає не лише в тому, що вони спрощують доступ туриста до продукту, а й у тому, що вони створюють для суб'єктів туристичної діяльності можливість в режимі реального часу коригувати умови пропозиції, змінювати цінові параметри, управляти доступністю послуг, сегментувати ринок і швидко реагувати на коливання попиту. У кризових умовах така гнучкість безпосередньо впливає на збереження ринкової активності та здатність бізнесу підтримувати поточну економічну життєздатність.

Разом із тим, платформізація несе і додаткові ризики, пов'язані із залежністю від зовнішніх цифрових посередників, алгоритмічної видимості та рейтингової системи. Саме тому зниження вразливості туристичної галузі потребує не просто використання платформ, а більш збалансованої цифрової архітектури, у межах якої суб'єкти ринку поєднують зовнішні канали продажу з розвитком власних цифрових ресурсів, прямих каналів бронювання та контрольованих механізмів взаємодії з

клієнтом. Такий підхід дозволяє зменшити платформну залежність і підвищити керованість цифрового середовища.

Окреме місце в системі цифрового зниження вразливості посідають цифрові комунікації та управління репутацією. У сучасному туризмі цифровий імідж DESTINACIЇ, готелю, туристичного маршруту чи послуги безпосередньо впливає на рішення споживача. Відгуки, рейтинги, соціальні мережі, агрегатори туристичних послуг і загальний інформаційний фон формують попереднє уявлення про рівень безпеки, якості та доцільності подорожі. У результаті репутаційні втрати можуть дуже швидко трансформуватися в економічні втрати, навіть якщо об'єктивні умови функціонування залишаються відносно стабільними.

З огляду на це, цифрові інструменти моніторингу репутації, аналізу тональності інфополя, управління відгуками, підтримання цифрової довіри та оперативного кризового комунікування повинні розглядатися як складова системи забезпечення економічної безпеки туристичної галузі. Особливо важливо це для України, де безпековий фактор у поєднанні з інформаційним середовищем безпосередньо впливає на рішення щодо подорожі, а отже, й на формування попиту, завантаження та дохідність туристичних об'єктів.

Важливий напрям цифрового зниження вразливості пов'язаний із координацією дій між учасниками туристичного ринку. У цифровому середовищі можливо забезпечити більш оперативний обмін інформацією між органами влади, DESTINACIЇНИМИ структурами, об'єктами розміщення, перевізниками, туристичними операторами та іншими учасниками туристичної екосистеми. У результаті підвищується узгодженість рішень, скорочується час реагування на зміни, зменшується ризик фрагментарного управління та посилюється спроможність до колективної адаптації. Саме в цьому контексті цифровізація виступає не лише ринковим, а й організаційно-управлінським інструментом зміцнення економічної безпеки туристичної галузі.

Не менш важливим є використання цифрових інструментів для персоналізації туристичної пропозиції та гнучкої адаптації до нових моделей попиту. У сучасних умовах туристи частіше обирають коротші, локальніші,

безпечніші й більш передбачувані формати відпочинку, змінюють сезонні пріоритети та вимоги до сервісу. Саме цифрові інструменти дозволяють швидко виявляти ці зміни, сегментувати попит, формувати персоналізовані пропозиції, просувати альтернативні маршрути та адаптувати туристичний продукт до нових поведінкових моделей споживачів. Це, у свою чергу, дозволяє зменшити ризик втрати клієнта й підвищити здатність туристичної галузі до оперативного ринкового переформатування. Разом із тим цифровізація не може розглядатися як автоматичне або універсальне рішення проблем економічної безпеки туристичної галузі. Її потенціал реалізується лише за наявності належної цифрової інфраструктури, доступу до якісних даних, цифрових компетентностей персоналу, інтегрованості платформних і аналітичних рішень, а також достатнього рівня кіберзахисту. За відсутності цих умов цифровізація може, навпаки, посилювати нерівність між більш і менш підготовленими суб'єктами туристичного ринку, збільшувати залежність від зовнішніх платформ і поглиблювати інформаційну асиметрію. Саме тому в системі забезпечення економічної безпеки туристичної галузі цифрові інструменти повинні впроваджуватися в поєднанні з розвитком цифрових компетентностей, стандартизацією підходів до даних і посиленням управлінської спроможності.

Таким чином, цифрові інструменти зниження вразливості туристичної галузі доцільно розглядати як комплекс рішень, спрямованих на підвищення інформаційної прозорості, раннє виявлення ризиків, гнучкість управлінських рішень, адаптацію туристичної пропозиції та посилення координації між основними учасниками туристичного ринку. Їх системне використання дозволяє підвищити стійкість, адаптивність і керованість туристичної галузі, та сформувати більш надійну основу для забезпечення її економічної безпеки в умовах глобальних зрушень.

В умовах глобальних зрушень підвищення економічної безпеки туристичної галузі неможливе лише за рахунок фіксації поточного стану або реагування на вже реалізовані негативні події. Висока динамічність зовнішнього середовища, посилення безпекових ризиків, нестійкість попиту, логістичні

обмеження та цифрова залежність зумовлюють необхідність таких підходів до управління, які дозволяють не лише оцінювати вже наявні відхилення, а й завчасно моделювати можливі траєкторії розвитку ситуації. Саме тому одним із важливих інструментів зниження вразливості туристичної галузі та реалізації стратегічних напрямів забезпечення її економічної безпеки в умовах глобальних зрушень є сценарний підхід, який дозволяє заздалегідь моделювати можливі траєкторії її розвитку залежно від змін безпекового, економічного, інфраструктурного та попитового середовища.

На відміну від лінійного прогнозування, яке орієнтується на екстраполяцію наявних трендів, сценарний підхід виходить із того, що розвиток туристичної галузі в сучасних умовах є нелінійним, залежним від сукупності зовнішніх і внутрішніх факторів та може реалізовуватися за кількома альтернативними траєкторіями. Відповідно, його цінність полягає не в тому, щоб дати один «правильний» прогноз, а в тому, щоб сформувати набір реалістичних варіантів розвитку подій і підготувати управлінську систему до реагування на кожен із них. Такий підхід дозволяє зменшити невизначеність, підвищити якість управлінських рішень і скоротити часовий лаг між виникненням ризику та початком реагування на нього.

У контексті забезпечення економічної безпеки туристичної галузі сценарний підхід виконує щонайменше три функції, а саме:

аналітичну, оскільки дає змогу структурувати ключові чинники впливу та оцінити їх можливу комбінацію;

попереджувальну, адже дозволяє виявляти ситуації, за яких галузь може перейти від стану відносної стійкості до стану підвищеної вразливості або кризи;

управлінську, оскільки створює основу для завчасної підготовки комплексу заходів, адаптованих до різних варіантів розвитку зовнішнього середовища.

У такому розумінні сценарний підхід слід розглядати не як суто прогнозний метод, а як інструмент стратегічного та антикризового управління економічною безпекою туристичної галузі в умовах глобальних зрушень.

В умовах впливу глобальних зрушень та структурної перебудови туристичної галузі під їх впливом поєднання цифровізації та сценарного підходу є доцільним, оскільки цифрові інструменти забезпечують галузь актуальними даними, оперативною аналітикою та гнучкими механізмами комунікації, тоді як сценарний підхід дозволяє перетворити ці дані на основу для стратегічного й антикризового планування. У сукупності це створює передумови для переходу від реактивної моделі управління туристичною галуззю до випереджувальної, за якої ризики не лише фіксуються, а й враховуються в системі завчасно підготовлених рішень (табл. 3.25).

Таблиця 3.25

**Використання інструментарію цифровізації та сценарного підходу
зادля зниження вразливості туристичної галузі**

Інструмент	Конкретний прояв	Механізм зниження вразливості	Ефект для економічної безпеки туристичної галузі
Цифровізація	Цифрові платформи бронювання та продажу	розширення каналів доступу до споживача, гнучке коригування пропозиції	підвищення стійкості функціонування та збереження ринкової активності
	Аналітика даних і цифровий моніторинг	раннє виявлення змін у попиті, бронюваннях, поведінці туристів	посилення адаптивності та зниження ризику запізненого реагування
	Онлайн-комунікації та управління репутацією	оперативне інформування споживачів, моніторинг відгуків і тональності інфополя	зміцнення репутаційної стійкості та керованості попитом
Сценарний підхід	Моделювання альтернативних сценаріїв	формування кількох можливих траєкторій розвитку подій	зниження невизначеності та підвищення готовності до шоків
	Підготовка варіантів реагування	розроблення набору управлінських рішень для різних рівнів сигнальної небезпеки	підвищення швидкості та обґрунтованості реагування
Поєднання цифровізації та сценарного підходу	Використання цифрових даних для сценарного моделювання	перетворення оперативних сигналів середовища на основу для стратегічного й антикризового планування	комплексне зниження вразливості, підвищення стійкості, адаптивності та керованості галузі

Джерело: сформовано автором

Вони дозволяють одночасно посилювати інформаційно-аналітичну спроможність галузі, розширювати її адаптаційні можливості та формувати більш гнучку архітектуру управління економічною безпекою.

Тобто, цифровізація та сценарний підхід не є ізольованими інструментами модернізації туристичної галузі, а формують взаємопов'язаний інструментарій зниження її вразливості в умовах глобальних зрушень. Якщо цифрові рішення забезпечують оперативність отримання інформації, моніторинг змін і гнучкість поточної адаптації, то сценарний підхід перетворює ці дані на основу для випереджального управління, підготовки альтернативних рішень та антикризового реагування. Саме така взаємодія створює передумови для посилення інформаційно-аналітичної спроможності туристичної галузі, розширення її адаптаційних можливостей та формування більш гнучкої архітектури управління економічною безпекою в умовах глобальних зрушень.

Для формування сценаріїв розвитку туристичної галузі в умовах глобальних зрушень в системі забезпечення її економічної безпеки спиратимемося на визначені у попередніх розділах групи ризиків, а саме: попитові, цінові, репутаційно-комунікаційні, бізнес-структурні і безпекові. Їх поєднання визначає реальну конфігурацію вразливості туристичної галузі в сучасних умовах. При цьому важливо враховувати, що окремий фактор ризику сам по собі не завжди породжує критичну ситуацію, тоді як значно небезпечнішими є їх одночасні або взаємопідсилювальні комбінації. Так, наприклад, падіння попиту за відносно стабільного безпекового фону може компенсуватися комунікаційною чи ціновою адаптацією, тоді як поєднання погіршення безпекового середовища, негативного інформаційного фону та зростання витрат формує вже зовсім інший рівень системного ризику.

У поєднанні із розробленим в дисертаційній роботі підходом до оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень, сценарний підхід дозволяє відповісти не лише на питання про те, які ризики починають накопичуватися, а й про те, до якого типу розвитку вони можуть

привести. Саме тому він виступає основою для випереджального управління у сфері економічної безпеки туристичної галузі.

Відповідно до завдань та спрямованості дисертаційного дослідження сценарії доцільно будувати не лише навколо загального рівня нестабільності, а й навколо типів структурних зрушень, які можуть домінувати в туристичній галузі. Тобто, сценарне планування може бути орієнтоване на контрольовану структурну адаптацію, загострення деструктивних зрушень, адаптивне відновлення та прискорену цифрово-структурну трансформацію (табл. 3.26).

Таблиця 3.26

Сценарії розвитку туристичної галузі в умовах глобальних зрушень та їх значення для забезпечення економічної безпеки

Сценарій	Ключові характеристики середовища	Основні ризики для туристичної галузі	Управлінські акценти
Базовий (контрольована нестабільність)	відносна стабілізація безпекового середовища; збереження внутрішнього попиту; часткова адаптація суб'єктів ринку	збереження регіональної нерівномірності; нестійкість окремих сегментів; обмежене відновлення інвестиційної активності	підтримання адаптивності галузі; посилення цифрового моніторингу; розвиток внутрішнього туризму
Сценарій загострення ризиків	погіршення безпекового фону; посилення інфраструктурних і логістичних обмежень; зростання витрат; скорочення попиту	падіння обсягів бронювань; зменшення рівня завантаженості засобів розміщення; згортання туристичної активності; репутаційні втрати	антикризове реагування; підтримання базової функціональності галузі; адресна підтримка вразливих DESTINATION і суб'єктів господарювання
Сценарій адаптивного відновлення	поступове поліпшення бізнес-середовища; стабілізація попиту; розширення можливостей регіональної диверсифікації туристичних потоків	ризик нерівномірного відновлення; збереження структурних дисбалансів	диверсифікація туристичного попиту та пропозиції; розвиток DESTINATION; розвиток цифрової інфраструктури; стимулювання інвестицій
Сценарій прискореної трансформації	активне впровадження цифровізації; посилення інтеграції даних; розвиток платформених моделей	залежність від зовнішніх платформ; посилення цифрової нерівності; нові кібер-та репутаційні ризики	розвиток власних цифрових туристичних екосистем; підвищення цифрових компетентностей; кіберзахист; поєднання цифровізації з безпечним управлінням

Джерело: сформовано автором

Базовий сценарій передбачає відносну стабілізацію зовнішнього середовища, контрольований рівень безпекових загроз, помірне збереження внутрішнього попиту та поступову адаптацію суб'єктів туристичної діяльності до нових умов. За такого сценарію туристична галузь продовжує функціонувати в режимі обмеженої, але стійкої активності, а основні зусилля спрямовуються на зміцнення адаптивності, цифровізацію, підтримку внутрішнього ринку та поступове нарощування економічної стійкості.

Сценарій загострення ризиків передбачає погіршення безпекового фону, зростання інфраструктурних обмежень, посилення транспортних і цінових бар'єрів, а також звуження платоспроможного попиту. У такому випадку туристична галузь переходить у режим підвищеної нестабільності, де пріоритетними стають заходи щодо збереження базової функціональності, локалізації втрат, підтримки найбільш уразливих територій і сегментів ринку, а також перехід до короткострокових антикризових рішень. Саме для цього сценарію особливого значення набувають випереджувальні сигнали та індикатори раннього попередження, оскільки вони дозволяють зафіксувати перехід до несприятливої траєкторії ще до повного розгортання кризових наслідків.

Сценарій адаптивного відновлення пов'язаний із збереженням або поступовим поліпшенням безпекової ситуації, стабілізацією споживчого попиту, зростанням ролі цифрових інструментів і розширенням можливостей регіональної диференціації туристичної пропозиції. За цього варіанта розвитку туристична галузь не просто відновлює окремі втрачені позиції, а переходить до нової моделі функціонування, яка є більш гнучкою, цифровізованою та адаптованою до умов невизначеності. У такому випадку управлінські рішення мають бути спрямовані не лише на компенсацію втрат, а й на закріплення нових конкурентних переваг, посилення стійкості та зниження структурної вразливості.

Сценарій прискореної трансформації передбачає активне впровадження цифровізації, посилення інтеграції даних і розвиток платформених моделей функціонування туристичної галузі. За такого сценарію цифрові технології перестають виконувати лише допоміжну сервісну функцію і перетворюються на

один із визначальних чинників структурної перебудови галузі, змінюючи способи взаємодії між туристом, бізнесом, дестинацією та органами управління. У стратегічному вимірі це створює передумови для підвищення інформаційної прозорості, прискорення обміну сигналами про зміни попиту, оперативнішого реагування на ризики та формування більш гнучких моделей туристичної пропозиції.

Водночас прискорена трансформація супроводжується і новими загрозами для економічної безпеки туристичної галузі, зокрема посиленням залежності від зовнішніх цифрових платформ, поглибленням цифрової нерівності між суб'єктами ринку, а також зростанням кібернетичних і репутаційних ризиків. У зв'язку з цим стратегічне реагування в межах такого сценарію має бути спрямоване на розвиток власних цифрових туристичних екосистем, підвищення цифрових компетентностей учасників ринку, посилення кіберзахисту та інтеграцію цифровізації з механізмами безпекового управління. Саме за таких умов прискорена цифрова трансформація може стати не чинником додаткової вразливості, а джерелом підвищення стійкості, адаптивності та керованості туристичної галузі в умовах глобальних зрушень.

Цінність сценарного підходу як інструментарію забезпечення економічної безпеки туристичної галузі полягає також у тому, що він дозволяє перейти від універсальних рекомендацій до диференційованих наборів дій залежно від конкретної конфігурації ризиків і характеру трансформаційних процесів у туристичній галузі. Якщо в умовах базового сценарію доцільними є переважно підтримувальні та адаптаційні заходи, то в умовах загострення ризиків потрібні стабілізаційні та антикризові рішення. У свою чергу, в умовах адаптивного відновлення важливими стають інструменти розвитку, диверсифікації та зміцнення стійкості. Водночас сценарій прискореної трансформації зумовлює необхідність стратегічних рішень, спрямованих на розвиток власних цифрових туристичних екосистем, посилення кіберзахисту та інтеграцію цифровізації з механізмами безпекового управління.

Таким чином, сценарний підхід створює більш реалістичну основу для управління економічною безпекою туристичної галузі, ніж спроба універсалізувати один набір заходів для всіх можливих станів середовища, оскільки дає змогу враховувати не лише рівень нестабільності, а й специфіку структурних і цифрових трансформацій, що визначають траєкторію розвитку галузі.

Результатом сформованих заходів є диференційований вибір стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки туристичної галузі залежно від її фактичного рівня, оскільки однакові інструменти не можуть бути однаково результативними в умовах різного ступеня вразливості. У цьому контексті особливого значення набуває поєднання сценарного підходу із системою випереджальних індикаторів ризику, розробленою в п. 3.1. Якщо сигнальна модель дозволяє своєчасно виявити наближення небажаних змін, то сценарний підхід забезпечує їх інтерпретацію в контексті можливих траєкторій розвитку ситуації. Інакше кажучи, індикатори відповідають на питання «що починає змінюватися?», а сценарії – на питання «до якого типу розвитку це може призвести?». Таким чином, індикатори фіксують початок змін, тоді як сценарії дають змогу оцінити їх потенційні наслідки для туристичної галузі та визначити характер необхідного реагування. Саме в поєднанні сигнального моніторингу та сценарного аналізу формується цілісний механізм зниження вразливості туристичної галузі, у межах якого аналітичне спостереження переходить у завчасно підготовлене стратегічне й антикризове управління.

У практичному вимірі сценарний підхід підвищує якість управління економічною безпекою туристичної галузі, оскільки:

- зменшує ризик управлінської невідповідності до різких змін середовища;
- дозволяє заздалегідь визначити критичні точки переходу від підтримувального режиму управління до превентивного або антикризового;

- створює основу для узгодження дій держави, регіонів, дестинацій і суб'єктів туристичного бізнесу в межах кількох логічно вибудованих варіантів реагування.

За такого підходу для зеленого сигнального рівня пріоритетними є стратегії підтримання стійкості, закріплення конструктивних структурних зрушень, розвитку цифрових сервісів і посилення якості управління даними. Для жовтого рівня доцільні адаптаційні стратегії, спрямовані на раннє коригування пропозиції, посилення моніторингу, розвиток локальних форматів туризму та уточнення комунікаційної політики. Для помаранчевого рівня необхідними є превентивно-стабілізаційні стратегії, тоді як для червоного вже антикризові та відновлювальні рішення (табл. 3.27).

Таблиця 3.27

Вибір стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки туристичної галузі відповідно до її сигнального рівня

Сигнальний рівень	Характер стану	Пріоритетні стратегічні напрями	Управлінський результат
Зелений	відносно стабільний стан	підтримання стійкості; розвиток цифрових сервісів; закріплення конструктивних зрушень	збереження адаптивності та підвищення конкурентоспроможності
Жовтий	ранні сигнали нестабільності	адаптаційні стратегії; раннє коригування пропозиції; посилення моніторингу	недопущення переходу до системної нестабільності
Помаранчевий	накопичення системних ризиків	превентивно-стабілізаційні стратегії; підтримка уразливих сегментів; диверсифікація продукту	локалізація ризиків і стримування деструктивних змін
Червоний	висока вразливість / кризовий стан	антикризові та відновлювальні стратегії; підтримання базової функціональності галузі	мінімізація втрат і формування передумов для відновлення

Джерело: сформовано автором

Такий підхід дозволяє встановити прямий зв'язок між результатами сигнального оцінювання, характером структурних змін у галузі та вибором стратегічних рішень, формуючи багаторівневу модель, у межах якої сигнали раннього попередження, цифровий моніторинг, сценарії розвитку і стратегічні напрями реагування утворюють єдиний управлінський контур.

Отже, стратегічні напрями забезпечення економічної безпеки туристичної галузі України в умовах глобальних зрушень мають формуватися як інтегрована система, що поєднує адаптацію до конструктивних і деструктивних структурних зрушень, цифровізацію, сценарне планування та диференційований вибір рішень залежно від рівня безпеки. Це дозволяє перейти від фрагментарного реагування на окремі загрози до цілісної моделі забезпечення та випереджального управління економічною безпекою туристичної галузі.

Висновки до розділу 3

1. Обґрунтовано, що в умовах глобальних зрушень підвищення рівня економічної безпеки туристичної галузі України потребує переходу від переважно реактивної до випереджувальної моделі управління, зорієнтованої не лише на подолання вже реалізованих загроз, а й на своєчасне виявлення, інтерпретацію та попередження процесів, здатних трансформуватися у системну нестабільність. Доведено, що економічна безпека туристичної галузі має розглядатися як динамічна характеристика її стійкості, яка змінюється під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників та потребує постійного аналітичного супроводу.

2. Розроблено методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі, що ґрунтується на поєднанні індикаторного, порогового та сигнально-інтерпретаційного принципів. У межах цього підходу сформовано систему випереджувальних індикаторів за п'ятьма функціональними групами, обґрунтовано їх стимулюючий і дестимулюючий характер, визначено нормовану шкалу та встановлено сигнальні рівні інтерпретації, що забезпечують можливість переходу від аналізу окремих показників до побудови цілісної системи раннього попередження про погіршення стану туристичної галузі.

3. Запропоновано сигнальну модель оцінювання та алгоритм інтерпретації рівня економічної безпеки туристичної галузі, що забезпечують послідовний

перехід від визначення стану окремих індикаторів до узагальнення їх у межах функціональних груп, формування інтегрованого сигнального профілю галузі, виявлення конфігурації ризиків і вибору відповідного режиму управлінського реагування. Доведено, що така модель має не лише діагностичне, а й прикладне значення, оскільки створює методичну основу для трансформації аналітичного спостереження у своєчасний управлінський вплив.

4. Сформовано механізм використання результатів сигнального оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі, який охоплює збір даних, їх сигнальну обробку, аналітичне узагальнення, визначення проблемних зон, ідентифікацію суб'єкта реагування та запуск відповідних управлінських дій. Обґрунтовано, що управлінська завершеність результатів оцінювання досягається за умови їх диференціації за трьома рівнями реагування - державним, регіональним і рівнем суб'єктів туристичного бізнесу, що забезпечує вищу адресність, практичну придатність і результативність рішень у системі забезпечення економічної безпеки туристичної галузі. Проведена апробація запропонованого сигнального механізму підтвердила його прикладну придатність для виявлення як загального рівня ризику, так і внутрішньої конфігурації нестабільності за окремими індикаторами.

5. Уточнено науково-методичні засади визначення та оцінки ризиків туристичної діяльності в контексті забезпечення економічної безпеки туристичної галузі. Обґрунтовано, що ризики туристичної діяльності слід розглядати як систему ймовірних відхилень, втрат, обмежень і небажаних наслідків, що виникають у процесі формування, реалізації та споживання туристичного продукту і здатні впливати на економічну результативність, стійкість функціонування та відтворювальні можливості галузі. Розроблено багатокритеріальну класифікацію ризиків туристичної діяльності за 18 ознаками, що дозволяє здійснювати їх більш повну ідентифікацію, конкретизувати вид ризику, умови його виникнення і ключові характеристики, та формувати системну інформаційну основу для подальшого оцінювання ступеня ризику.

6. Доведено, що в системі забезпечення економічної безпеки туристичної галузі доцільно використовувати категорію резилієнтності як одну з її ключових функціональних характеристик. Резилієнтність інтерпретовано як спроможність туристичної галузі протистояти дестабілізуючим впливам, своєчасно реагувати на ризики, адаптувати структуру функціонування до глобальних зрушень, підтримувати стійкість ключових сегментів ринку та забезпечувати відновлення після кризових впливів. Обґрунтовано, що саме визначення, класифікація та оцінка ризиків туристичної діяльності виступають методичною основою формування такої резилієнтності, тоді як сама резилієнтність є інтегральним проявом здатності галузі підтримувати належний рівень економічної безпеки в нестабільному середовищі.

7. Розроблено стратегічні напрями забезпечення економічної безпеки туристичної галузі України в умовах глобальних зрушень як інтегровану систему, що поєднує адаптацію до структурних наслідків глобальних зрушень, цифровізацію як стратегічний інструмент підвищення стійкості та адаптивності, сценарний підхід як основу стратегічного планування, а також диференційований вибір управлінських рішень залежно від сигнального рівня економічної безпеки. Доведено, що поєднання сигнального моніторингу, цифрового аналізу, сценаріїв розвитку та багаторівневої системи реагування забезпечує перехід від фрагментарного реагування на окремі загрози до цілісної моделі випереджувального управління економічною безпекою туристичної галузі.

Основні наукові результати дисертаційної роботи, викладені в даному розділі, опубліковані в працях автора [3, 4, 101, 211, 212].

Список використаних джерел [26, 28, 29, 41, 48, 57, 58, 59, 86, 87, 117, 138, 162, 165, 177, 180, 190, 203, 208].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення актуального наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад і розробленні практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень. Результати проведеного дослідження дають підстави сформулювати такі найбільш вагомні висновки:

1. Уточнено сутність туристичної галузі як об'єкта забезпечення економічної безпеки та поглиблено категоріальний апарат дослідження шляхом змістовного розмежування понять «туризм», «туристична галузь», «безпека», «економічна безпека», «ризик», «загроза», «глобальні зрушення» та «економічна безпека туристичної галузі». Доведено, що туристичну галузь доцільно розглядати як складний міжсекторальний соціально-економічний комплекс, який охоплює систему суб'єктів, видів діяльності, ресурсів, інфраструктурних та інформаційних елементів, пов'язаних зі створенням, просуванням, реалізацією та споживанням туристичного продукту. Обґрунтовано, що економічну безпеку туристичної галузі слід трактувати не лише як стан захищеності від загроз, а як системно організовану здатність галузі підтримувати функціональну цілісність, стабільність господарських зв'язків, конкурентоспроможність, ресурсне відтворення, адаптацію до глобальних зрушень та можливість подальшого розвитку.

2. Систематизовано основні теоретичні підходи до дослідження економічної безпеки туристичної галузі та обґрунтовано доцільність їх інтегрованого використання. Визначено, що методологічну основу дослідження економічної безпеки туристичної галузі формують системний, захисний, ресурсно-функціональний, ризик-орієнтований, адаптивний, відтворювально-розвитковий, інституційний та синергетичний підходи. Доведено, що жоден із них окремо не забезпечує повноти наукового аналізу, тоді як їх поєднання

дозволяє релевантно виявляти закономірності функціонування туристичної галузі в умовах нестабільного зовнішнього середовища, оцінювати її вразливість, адаптивність і здатність до відновлення. Особливу методологічну цінність має синергетичний підхід, оскільки він дає змогу враховувати слабкі сигнали, точки нестійкості, флуктуації, нелінійність розвитку та вплив керованості на рівень стійкості туристичної галузі.

3. Обґрунтовано, що в умовах глобальних зрушень економічна безпека туристичної галузі набуває нових змістових характеристик, оскільки її стан визначається не ізольованою дією окремих загроз, а комплексним впливом багатовекторних трансформацій. Встановлено основні типи глобальних зрушень, які формують сучасну конфігурацію безпекових викликів для туристичної галузі. Доведено, що їх сукупна дія зумовлює перерозподіл туристичних потоків, зміну просторової конфігурації ринку, посилення цифрової залежності, підвищення вразливості до кризових подій та потребу в нових механізмах реагування.

4. Визначено особливості забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень. Доведено, що до таких особливостей належать багаторівневий характер безпеки, посилення ролі адаптивності, зростання значення цифрової стійкості, залежність від міжгалузевих і міжсекторальних зв'язків, територіальна диференціація вразливості, необхідність поєднання короткострокової стабілізації з довгостроковим розвитком, підвищення ролі інституційної координації та перехід до випереджального управління ризиками. Обґрунтовано, що за таких умов економічна безпека туристичної галузі має розглядатися не як статичний стан захищеності, а як динамічна системна спроможність зберігати життєздатність, адаптуватися до змін та підтримувати потенціал подальшого розвитку.

5. Проаналізовано сучасний стан туристичної галузі України в контексті економічної безпеки та встановлено, що її розвиток у сучасних умовах формується під впливом тривалого поєднання кризових і трансформаційних чинників. Доведено, що в умовах воєнного стану розвиток туристичної галузі набув виразно нерівномірного, поляризованого та просторово зміщеного

характеру, що безпосередньо впливає на рівень її економічної безпеки. Виявлено, що в умовах обмеженості традиційної статистики туристичних потоків найбільш репрезентативними індикаторами сучасного стану галузі є туристичний збір і податкові надходження від суб'єктів туристичної діяльності, які відображають не лише наявність туристичної активності, а й рівень фіскальної результативності, податкової спроможності та фактичної життєздатності галузі в кризових умовах.

6. Доведено наявність виразної регіональної диференціації економічної безпеки туристичної галузі України, яка в умовах війни набула не лише економічного, а й безпекового змісту. Обґрунтовано, що сучасне відновлення туристичної галузі України має переважно внутрішній і просторово зміщений характер, що дозволяє розглядати регіональну диференціацію не лише як статистичний факт, а як аналітичний індикатор нерівномірності економічної безпеки туристичної галузі.

7. Розроблено підхід до інтегрального оцінювання вразливості туристичної галузі України. Визначено складові показники інтегрального індексу вразливості туристичної галузі, розмежовано їх на стимулятори та дестимулятори залежно від напряму впливу на стан економічної безпеки. Проведено розрахунок інтегрального індексу вразливості туристичної галузі для вибраних регіонів України та встановлено, що в межах розробленої моделі найнижчий рівень вразливості мають м. Київ і Львівська область, тоді як Івано-Франківська, Київська та Закарпатська області характеризуються вищими значеннями індексу. Це підтвердило наявність помітної диференціації навіть серед відносно активних у туристичному відношенні регіонів та довело аналітичну доцільність інтегрального підходу до оцінювання вразливості туристичної галузі.

8. Узагальнено міжнародний досвід і європейські практики забезпечення економічної безпеки туристичної галузі та встановлено, що сучасна модель її забезпечення ґрунтується на переході від вузько захисної логіки до комплексної системи резилієнтності, у межах якої поєднуються інституційна координація, кризова готовність, цифрова стійкість, фінансова підтримка, сталість і адаптивність дестинацій. Доведено, що поєднання інституційних механізмів із

розвиненою системою моніторингу дозволяє виявляти не лише результативність розвитку туристичного сектору, а й його структурні диспропорції, сезонні ризики, територіальну концентрацію та рівень соціально-економічної вразливості.

9. Розроблено методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі, що ґрунтується на поєднанні індикаторного, порогового та сигнально-інтерпретаційного принципів. У межах цього підходу сформовано систему випереджувальних індикаторів, обґрунтовано їх стимулюючий і дестимулюючий характер, встановлено сигнальні рівні інтерпретації, що забезпечують можливість переходу від аналізу окремих показників до побудови цілісної системи раннього попередження про погіршення стану туристичної галузі. Сформовано механізм використання результатів сигнального оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі, який охоплює збір даних, їх сигнальну обробку, аналітичне узагальнення, визначення проблемних зон, ідентифікацію суб'єкта реагування та впровадження відповідних управлінських дій.

10. Уточнено теоретико-методичні засади визначення та оцінки ризиків туристичної діяльності в контексті забезпечення економічної безпеки туристичної галузі. Обґрунтовано, що ризики туристичної діяльності слід розглядати як систему ймовірних відхилень, втрат, обмежень і небажаних наслідків, що виникають у процесі формування, реалізації та споживання туристичного продукту і здатні впливати на економічну результативність, стійкість функціонування та відтворювальні можливості галузі. Розроблено багатокритеріальну класифікацію ризиків туристичної діяльності, що дозволяє здійснювати їх більш повну ідентифікацію, конкретизувати вид ризику, умови його виникнення і ключові характеристики, та формувати системну інформаційну основу для подальшого оцінювання ступеня ризику. Доведено, що в системі забезпечення економічної безпеки туристичної галузі доцільно використовувати категорію резилієнтності як одну з її ключових функціональних характеристик.

11. Розроблено стратегічні напрями забезпечення економічної безпеки туристичної галузі України в умовах глобальних зрушень як інтегровану систему,

що поєднує адаптацію до структурних наслідків глобальних зрушень, цифровізацію як стратегічний інструмент підвищення стійкості та адаптивності, сценарний підхід як основу стратегічного планування, а також диференційований вибір управлінських рішень залежно від сигнального рівня економічної безпеки. Доведено, що поєднання сигнального моніторингу, цифрового аналізу, сценаріїв розвитку та багаторівневої системи реагування забезпечує перехід від фрагментарного реагування на окремі загрози до цілісної моделі випереджувального управління економічною безпекою туристичної галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахмедова О. О. Теоретичні та прикладні засади державної політики у сфері забезпечення безпеки туристичної галузі (вітчизняний та закордонний досвід). *Публічне урядування*. 2022. № 2(30). С. 10–15.
2. Ахмедова О.О. Шляхи забезпечення безпеки туристичної галузі на регіональному рівні. *Науково-виробничий журнал «Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування»*. 2022. № 2(76) С. 19–24.
3. Ахмедова, О. О., Єрмаков, І. О. Особливості формування державної політики забезпечення безпеки туристичної галузі та готельно-ресторанного бізнесу. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*, 2024. № 9 (322). С. 100–111. URL: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2024-9-322-100-111>.
4. Ахмедова О.О., Єрмаков І.О. Кібербезпека у сфері туризму в епоху цифрових трансформацій. *Теорія і практика розвитку туризму: досвід, проблеми, інновації: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* (м. Черкаси, 20 лютого 2025 р.). Черкаси: НУЦЗУ, 2025. С. 169–171.
5. Ахмедова О.О., Єрмаков І. О. Особливості формування державної політики забезпечення безпеки туристичної галузі та готельно-ресторанного бізнесу. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2024. № 9 (322). С. 100–111.
6. Ахмедова О.О., Єрмаков І.О. Публічне управління у галузі туризму та гостинності в умовах невизначеності. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. Розділ 2 Механізми публічного управління*. 2024. № 6. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/663/598>
7. Бащак М.М. Вплив геополітичної нестабільності на розвиток туризму. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2022. № 5. С. 5–12.

8. Безугла Л., Куваєва Т., Герасименко Т. Проблеми та перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні та Європі. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-3>
9. Безуглий І. Струк А. Сутність фінансового забезпечення цифрової трансформації туристичного бізнесу. *Науковий вісник Полісся*. 2025. № 1 (30). С. 180–192.
10. Беркова О. П. Актуальні проблеми туристичної галузі України та шляхи їх вирішення за умов трансформацій соціально-економічного середовища. *Географія та туризм*. 2018. Вип. 42. С. 23–28.
11. Білецька Н. В. Фактори розвитку інвестиційної привабливості туристичної сфери країни. *Економічний простір*. 2024. № 191. С. 440–445.
12. Благун І., Румянцева І. Аналіз сучасних тенденцій розвитку туризму в Україні в кризових умовах. *Věda a perspektivy*. 2024. № 2. С. 56-65.
13. Богдан, Н. М., & Сухорукова, О. П. (2016). Дослідження ризиків у туризмі. *Бізнес Інформ*, 2016. №10. С. 201–206. URL: https://jnas.nbuiv.gov.ua/j-pdf/binf_2016_10_32.pdf
14. Божко Л.Д., Холодок В.Д. Туризм: проблеми та перспективи розвитку під час війни. *Культура України*. 2022. № 77. URL: <https://doi.org/10.31516/2410-5325.077.07>.
15. Бондаренко Л.А. Кризовий реінжиніринг бізнес-процесів як сучасний метод забезпеченні якості туристичних послуг. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2024. №1. С. 22-33. URL: <https://doi.org/10.33271/ebdut/85.022>.
16. Бондаренко Л.А, Фірсов В.І. Інноваційні підходи в технології діяльності туристичних підприємств при формуванні конкурентоспроможного продукту: ризики та можливості. *Економіка та суспільство*. 2024. № 69. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-74>.
17. Брик С., Холявка З., & Бондаренко Л. Інноваційні маркетингові стратегії для розвитку внутрішнього туризму та локальних туристичних продуктів в Україні. *Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми*. 2026. № 13. URL: <https://doi.org/10.70651/3083-6018/2026.1.01>.

18. Бойко І. В. Дефініції «ризик», «загроза», «небезпека» як об'єкти наукових досліджень у напрямі економічної безпеки підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2017. №5. С. 94–98.
19. Братель С.Г. Досвід зарубіжних країн у сфері забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктур. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 3. С. 261–265.
20. Валінкевич Н. В., Тищенко С.В. Забезпечення безпеки та страхування підприємств готельно-ресторанного бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1520>. DOI:10.32782/2524-0072/2022-40-64.
21. Валінкевич Н. В., Виговський С. О., Николишин І. Р. Організаційно-економічні засади формування туристичного продукту. *Інфраструктура ринку*. 2024. № 76. URL: <https://www.market-infr.od.ua/uk/76-2024>.
22. Валінкевич Н.В., Горєва М. Програмно-цільовий метод управління розвитком туризму. *Інфраструктура ринку*. 2023. № 72. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/72-2023>.
23. Валінкевич, Н., Шестакова, А. Цифрова трансформація як конкурентна перевага в індустрії туризму та гостинності. *Економіка та суспільство*. 2024. № 68. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-37>.
24. Варналій З. Соціальна підсистема економічної безпекології. *Економічний вісник університету*. 2021. №49. С. 140–148. <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2021-49-140-148>.
25. Варналій З. Багатоступенева структура безпеки держави (на прикладі економічної та фінансової безпеки). *Економічний вісник університету*. 2022. №54. С. 87–94. URL: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-54-87-94>.
26. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення. *Арал*. 2008. 384 с.
27. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., & Рудковський О. В. Стан та тенденції розвитку туристичного комплексу в контексті забезпечення економічної безпеки

України. *Економіка та держава*. 2019. №9. С. 13–18. URL: https://www.economy.in.ua/pdf/9_2019/5.pdf.

28. Вітлінський В. В., Скіцько В. І. Концептуальні засади моделювання та управління логістичними ризиками підприємства. *Проблеми економіки*. 2013. № 4. С. 246-253. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2013_4_32.

29. Власюк О. С. Актуальні проблеми фінансової безпеки України в умовах посткризової трансформації. *НІСД*. 2014. 432 с.

30. Гарькава В. Ф. Економічна безпека регіонів України. *Економіка України*. 2022. № 2. С. 37–49.

31. Державне агентство розвитку туризму України. До бюджету громад у 2024 році надійшло майже 273 млн грн туристичного збору. 2025. URL: <https://tourism.gov.ua>.

32. Державна служба статистики України (офіційний сайт). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

33. Державне агентство розвитку туризму України. (2025, 23 січня). До бюджету громад у 2024 році надійшло майже 273 млн грн туристичного збору. URL: <https://tourism.gov.ua>.

34. Державне агентство розвитку туризму України. (2024, 21 травня). Динаміка податкових надходжень по областях за перші три місяці 2024 року. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/dinamika-podatkovih-nadhodzhennya-po-oblastyah-za-pershi-tri-misyaci-2024-roku>.

35. Державне агентство розвитку туризму України. (2025, 14 липня). Податкові надходження від туризму зросли на третину: за перше півріччя 2025 року індустрія сплатила більше півтора мільярда гривень. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/podatkovyi-nadhodzhennya-vid-turizmu-zrosli-na-tretinu-za-pershe-pivrichchya-2025-roku-industriya-splatila-bilshe-pivtora-milyarda-griven>.

36. Державне агентство розвитку туризму України. (2025, 23 січня). Туристична статистика: податкові надходження від тургалузі по регіонах.

<https://www.tourism.gov.ua/blog/turistichna-statistika-podatkovy-nadhodzhennya-vid-turgaluzi-po-regionah-2>.

37. Державне агентство розвитку туризму України. (б. д.). Статистика. <https://www.tourism.gov.ua/statistic>.

38. Державне агентство розвитку туризму України. (2026, 4 березня). Публічний звіт Голови Державного агентства розвитку туризму України Наталі Табаки за 2025 рік. <https://tourism.gov.ua/blog/publichniy-zvit-golovi-derzhavnogo-agentstva-rozvitku-turizmu-ukrayini-natali-tabaki-za-2025-rik>.

39. Державна служба статистики України. (б. д.). Туризм. https://ukrstat.gov.ua/stat_info/tyrizm.htm.

40. Дідик А. М., Погорелов Ю. С., Козаченко Г. В., Овчаренко Є. І., & Рудніченко Є. М. Економічна безпека. НУ «Львівська політехніка»; ТЗОВ «Видавнича група «Бухгалтери України», 2019. 624 с.

41. Державна служба статистики України. (б. д.). Туризм. <https://stat.gov.ua/uk/topics/turyzm>

42. Дехтяр Н. А. Світовий ринок туристичних послуг і пріоритети розвитку туризму в Україні: Монографія. ФОП Лібуркіна Л. М., 2021. 470 с.

43. Єрмаков І. О. Роль і місце соціосинергетики в забезпеченні економічної безпеки туристичної галузі. *Індустрія туризму та гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2025. № 13. <https://doi.org/10.32782/tourismhospcee-13-3>.

44. Єрмаков І. Взаємодія органів влади як головний чинник забезпечення безпеки галузі туризму. *Теорія і практика розвитку туризму: досвід, проблеми, інновації: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* (м. Харків, 21 лютого 2023 р.). Харків: НУЦЗУ, 2023. С. 12–15.

45. Єрмаков І. О. Економічна безпека у сфері туризму. *Теорія і практика розвитку туризму: досвід, проблеми, інновації: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* (м. Харків, 22-23 лютого 2024 р.). Харків: НУЦЗУ, 2024. С. 121-123.

46. Єрмаков І. О. Роль інформації про безпеку як механізм контролю ризиків на різних етапах туристичної подорожі. *Сучасні технології управління туристичним та готельно-ресторанним бізнесом: матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих вчених* (м. Київ, 26 вересня 2023 р.). Київ: МДУ, 2023. С. 101–103.

47. Єрмаков, І. (2025). Забезпечення економічної безпеки туристичної галузі: роль та функції держави. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2025. № 14(47). С. 179–183. URL: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2025.14\(47\).179-183](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2025.14(47).179-183)

48. Єрмаков І. Теоретичні аспекти забезпечення безпеки в туристичній галузі. *Тренди розвитку менеджменту, фінансів та бізнес-технологій в умовах формування сучасної економіки та суспільства: матеріали міжн. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 30 листопада 2022 р.). ПЗВО «Міжнародний європейський університет», 2022. С. 343–346.

49. Жаліло Я. А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку. *Стратегічна панорама*. 2004. №3. С. 97–104.

50. Желізко О. О. Аналіз основних небезпек, загроз та ризиків економічній безпеці підприємництва на сучасному етапі розвитку держави. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2017. №5. С. 103–108. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/5_61_2017_ukr/15.pdf.

51. Живко З. Б. Теоретико-методологічні засади формування системи економічної безпеки підприємства. *Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку держави, регіону, галузі та підприємства: монографія* В. А. М. Штангрет (Ред.) УАД. 2013. С. 341–360.

52. Живко З., Лелюк Н., Родченко С. Управління безпекою туристичної галузі в умовах пандемії covid-19. *Економіка та суспільство*. 2021. № 31. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/736/708>.

53. Журба І., Несторишен І., Матюх С. Реалізація державної туристичної політики в контексті регіонального розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 4. С. 51–61.

54. Заваріка Г.М., Денищенко Л.В. Концепція безпеки як основа маркетингової діяльності туристичних та готельних підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2021. Вип. 71. С. 16–22.
55. Зайченко К.С., Діма Н.І. Економічна безпека підприємства: сутність та роль. *Ефективна економіка*. 2021. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8900>.
56. Зеленська О. О., Кривинчук В. О., Журавель А. С. Особливості формування ризиків у діяльності туристичних підприємств. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 1(37). С. 90–99. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/309426>.
57. Зигрій О. В. Вплив ризиків та загроз на стан фінансово-економічної безпеки підприємств. *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Серія: Економіка*, 2016. №21(1). С. 105–108.
58. Ілляшенко О. В., Литовченко О. Ю. Фінансово-аналітична складова економічної безпеки підприємств сфери туризму та готельно-ресторанної справи. *Комунальне господарство міст. Серія: Економічні науки*. 2023. Т. 2. С. 39–43.
59. Ільчук В. П., Шпомер Т. О. Фінансове забезпечення сталого розвитку підприємств реального сектора економіки. *Проблеми економіки*. 2018. № 2(36). С. 310–316.
60. Казанжи О. Ф., Гострик О. М. Особливості розрахунку економічної ефективності підприємств готельного бізнесу. *Інформаційні технології в економіці і управлінні: зб. наук. студ. праць*. Одеса: ОНЕУ. 2020. Вип. 2. С. 23–29.
61. Калініченко С. М., Омельченко Г. Ю., Грохольський В. П., Грібіник А. В., Грищенко Н. В. Аналіз ризиків на ринку туристичних послуг. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2021. № 3. С. 26–31.
62. Кантор Н. Ю. Забезпечення економічної безпеки, як основна функція української держави. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 6. Том 2. С. 64–67.

63. Капля О. Забезпечення економічної безпеки громадянина в умовах воєнного стану: правовий аспект. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2023. № 2 (62). С. 29–33.
64. Карпенко, Ю., Логвин, М., Тараненко, О., Логвин, Д., Луценко, О. Стан розвитку туризму в умовах війни та повоєнне відновлення. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2023. № 2 (108). С. 59–68.
65. Клок О. Аналіз зовнішніх загроз економічній безпеці підприємств туристичної галузі в Україні. *Development Service Industry Management*. 2025. №4. С. 166-172. URL: [https://doi.org/10.31891/dsim-2025-12\(21\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-12(21)).
66. Клок О. Інвестиційна складова економічної безпеки туристичної галузі України. *Економіка та суспільство*. 2026. №83. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-83-39>.
67. Козубова Н. В. Моделювання адаптивної системи управління економічною безпекою підприємств туристичної галузі. *Інфраструктура ринку*. 2025. Вип. 87. С. 286–293. URL: <https://doi.org/10.32782/infrastructure87-45>.
68. Козубова Н., Прокопівшина О. Фінансове забезпечення ризик-менеджменту підприємств туристичного бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2025. №72. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-167>.
69. Кожухівська Р. Б., Тимчук С. В. Безпекова діяльність у сфері туризму та рекреації в Україні: аналітичний огляд. *Економіка та суспільство*. 2023. №56. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-84>.
70. Комеліна, О. В., Ісмаїл, Ш. Х. Наукові засади розвитку туристичної галузі у сучасних умовах. *Економіка і суспільство*. 2017. №(11). С. 86–90. https://economyandsociety.in.ua/journals/11_ukr/14.pdf.
71. Князевич А. О. Управління розвитком туристичного потенціалу в умовах цифрової трансформації економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. №(18). С. 10–14. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.18.10>.
72. Ковальчук О., Кравченко В., Качмар Р. Особливості логістичного забезпечення діяльності підприємств у сфері туризму в умовах військового стану

- в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50.
URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-14>.
73. Кожухівська Р., Тимчук С. Безпекова діяльність у сфері туризму та рекреації в Україні: аналітичний огляд. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53.
URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-43>.
74. Козаченко Г. В., Адаменко Т. М. Економічна безпека підприємства: аналіз наявних визначень. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2015. №1. С. 90–95.
75. Козаченко Г. В., Погорелов Ю. С. Загроза діяльності підприємства як імперативне поняття економічної безпекології мікрорівня. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2019. №1. С. 161–170.
76. Комеліна О. В., Ісмаїл Ш. Х. Наукові засади розвитку туристичної галузі у сучасних умовах. *Економіка і суспільство*. 2017. №11. С. 86–92.
https://economyandsociety.in.ua/journals/11_ukr/14.pdf
77. Конституція України: Конституція. Закон від 28.06.1996 №254к/96ВР.
URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96.
78. Копець Г. Р., Кулиняк І. Я. Сучасні напрями розвитку підприємств у сфері туризму в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління». 2020. №2(8). С. 37–48.
79. Корчевська Л. О. Міжнародний досвід формування інституціонально-правової основи безпекознавства. *Міжнародна економічна політика*. 2016. Вип. 24. С. 74–102. URL: http://ierjournal.com/journals/24/2016_4_Korchevska.pdf.
80. Лазарева А. П. Особливості економічної безпеки підприємств туристичної сфери. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2014. № 1(2). С. 250–254. URL: https://journals.uran.ua/tpa_pstu/article/view/36423/32600
81. Мамотенко Д. Ю., Безхлібна А. П., Гресь-Євреїнова С. В. Ризики та економічна безпека туристичних підприємств: Навчальний посібник. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2022. 244 с. URL:

<https://eir.zp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/91a09f9d-604e-438c-95d3-76c35cc67148/content>

82. Маркіна І. А., Маховка В. М. Загрози і небезпеки в діяльності підприємств туристичної сфери. *Проблеми економіки*, 2015. №3. С. 135–142.

83. Національний стандарт України ДСТУ ІЕС/ISO 31010: 2013 “Керування ризиком. Методи загального оцінювання ризиків”, Київ, Мінекономрозвитку України, 2015. URL: <https://antycorportal.nazk.gov.ua/images/data/upravlinna-rizikami/korisni-materiali/UA-dstu-31010.pdf>

84. Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) (загальна довідка). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/690_OSCE.htm.

85. Михайлова Н. В., Карцева В. В. Класифікація ризиків туристичного підприємства. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2016. № 3 (75). С. 182–187. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/5904/1/%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%8f%202.pdf>.

86. Національний банк України. (2025). Річний звіт за 2024 рік. URL: <https://bank.gov.ua>.

87. Національний банк України. (2024, жовтень). Інфляційний звіт. URL: <https://bank.gov.ua>.

88. Ніколаєв Є. Проблеми застосування категоріального апарату науки про національну та соціально-економічну безпеку. *Політичний менеджмент*. 2008. №4(31). С. 23–32.

89. Павлюк С. Стан розвитку галузі туризму в умовах війни та перспективи відновлення. *Економіка та суспільство*. 2025. № 72. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-169>.

90. Паньків Н. Конкурентоспроможність України на світовому ринку туристичних послуг: ретроспективний аналіз. *Grail of Science*. 2024. № 36. С. 546–551.

91. Паньків Н., Скрипник М. Екологічний туризм як пріоритетний напрямок сталого розвитку туризму в Україні: виклики сьогодення. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 4. С. 229–240.
92. Перегуда Ю. А., Кривоберець М. М. Державна підтримка підприємств туристичної галузі в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. *Підприємництво та інновації*. 2022. № 23. С. 16–20.
93. Посохов І. М. (2012). Теоретичні та практичні аспекти формування системи управління ризиками корпорацій. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія: Технічний прогрес та ефективність виробництва, 2012. №5. С. 121–130.
94. Потравка Л. О., Пічура І. О. Публічне управління розвитком туристичної галузі в умовах трансформацій національної економіки України. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка. 2020. Вип. 3. С. 30–36.
95. Правдивець О. Економічна безпека, як найвища функція держави. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 2(66). С. 40–43.
96. Правдюк А.Л. Особливості законодавчого забезпечення економічної безпеки України. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 170–182.
97. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/324/95-%D0%B2%D1%80>
98. Смісова В. А., Бондаренко Л. А. Конкурентоспроможність як основа соціально-економічного розвитку та економічної безпеки регіонів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 1. С. 5–11. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/2759/2795>.
99. Салун М., Тимошенко К. Tourism 4.0 і smart-дестинації як вектори цифровізації туристичної галузі України у європейському інтеграційному просторі. *Інновації та технології в сфері послуг і харчування*, 2025. №3 (17). С. 160–166. URL: [https://doi.org/10.32782/2708-4949.3\(17\).2025.25](https://doi.org/10.32782/2708-4949.3(17).2025.25).
100. Салун М. М., Тимошенко К. В. Особливості бізнес-планування у сфері гостинності. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 3. С. 150–154. URL: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-3-26>.

101. Сущенко О. А., Ахмедова О.О., Єрмаков І.О. Вплив репутації на безпеку підприємств ресторанного господарства. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2023. Вип. 10 (43). URL: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2023.10\(43\).88-98](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2023.10(43).88-98).
102. Смовженко Т. С., Коркуна О. І., Коркуна І. І., Цільник О. Я. Ризики інвестиційної діяльності в сфері туризму та готельно-ресторанному бізнесі. *Регіональна економіка*. 2020. №1. С. 154–160. URL: https://re.gov.ua/re202001/re202001_154_SmovzhenkoTS,KorkunaOI,KorkunaII,TsilnykOYa.pdf.
103. Солодовник О. О. Фінансове забезпечення сталого розвитку підприємств. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2300/2221>.
104. Сосновська О. О., Житар М. О. Економічна безпека підприємства: сутність та ознаки забезпечення. *Облік і фінанси*. 2018. № 3 (81). С. 124–132.
105. Стадник В. В., Гризовська Л. О. Менеджмент і маркетинг туризму : навч. посіб. Хмельницький : ХНУ, 2020. 356 с.
106. Стегней М. І., Нодь О. Л. Глобальні чинники сучасних трансформаційних змін у сфері розвитку туризму та рекреації. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 4. Том 3. С. 337–341.
107. Сушко Н. В. Впровадження сучасних технологій у розвиток готельного бізнесу. *Інфраструктура ринку*. 2022. Вип. 68. С. 159–162.
108. Сущенко О. А. Інвестиційна складова розвитку туристичних дестинацій. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2022. Вип. 8(41). С. 224–234.
109. Сущенко О. А., Ахмедова О.О., Єрмаков І.О. Вплив репутації на безпеку підприємств ресторанного господарства. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2023. Вип. 10 (43). С. 88–98.
110. Сущенко О. А., Клок О. П., Щербань А. А. Актуальні проблеми розвитку страхування на ринку туристичних послуг в Україні. *Міжнародний*

науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». 2023. №12.
<https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-12-9524>

111. Табенська О. І. Основні переваги кластерної моделі організації туристичного бізнесу у регіоні. *Економіка, фінанси, право*. 2020. № 3. С. 18–22.

112. Титаренко Л. М., Рябокінь Є. О. Підприємництво у сфері туризму в умовах глобальних трансформацій. *Ефективна економіка*. 2021. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2021/96.pdf.

113. Ткач В. О. Економічна безпека туристичної галузі: сутність, структура та напрями забезпечення. *Український журнал прикладної економіки*, 2019. № 4(3). С. 31–38. https://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/ujae_2019_r03_a04.pdf

114. Ткач В. О. Сутність і специфіка економічної безпеки в індустрії туризму. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Т. 4. № 3. С. 33–38.

115. Ткаченко Т., Гладкий О., Жученко В. Рекреаційний туризм: диверсифікація продуктового портфеля. *Scientia Fructuosa*. 2021. № 138 (4). С. 81–90.

116. Ткаченко Т. І., Козловський Є. В. Вплив глобальних дистрибутивних систем на розвиток сучасного туристичного бізнесу. *Економіка & держава*. 2018. № 6. С. 56–59.

117. Торяник В. М., Джинджоян В. В. Безпека туризму: навчальний посібник. За заг. ред. доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України О.В. Негодченка. Дніпро: ВВПЗ «ДГУ», 2018. 284 с. URL: <http://info.dgu.edu.ua/bitstream/123456789/444/1/Безпека%20туризму.pdf>.

118. Управління ризиками: навч. посіб. для студ. спеціальності 073 «Менеджмент» / М.О. Кравченко, К.О. Бояринова, К.О. Копішинська; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 432 с.

119. Фастовець О. Туризм в Україні в умовах воєнного стану. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2022. № 3(80). С. 87–97.

120. Фесенко Г. О., Алещенко Л. О. Інвестиційна складова ефективного розвитку туристичного бізнесу. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8409>.
121. Філюк С.М. Вплив кризових процесів на туристично-рекреаційний потенціал України: ретроспективний аналіз даних 2014-2022 рр. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна*. 2022. Вип. 34. С. 296–305.
122. Фоміна О. В., Сопко В. В., Прокопова О. М. Ризики туристичної діяльності в обліку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №22. С. 26–31 URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2018/6.pdf.
123. Цубов Л. В., Щербан О. Я. Методичні підходи до управління економічною безпекою туристичних підприємств. *Регіональна економіка*. 2020. № 1. С. 160–164.
124. Чвертко Л. А., Кирилюк І. М. Загрози економічній безпеці туристичної галузі України в умовах сучасних викликів. *Соціальна економіка*. 2021. Вип. 62. С. 51–63.
125. Чернега О. М. Трансформація туристичної галузі під час війни в Україні через цифрові технології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка*. 2022. № 26. С. 43–50.
126. Чернобай Л. І., Ясінська Т. В. Удосконалення адміністрування ділової активності підприємств готельно-туристичної сфери. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 45. С. 170–175.
127. Чуєва І. О., Безкоровайна Л. В., Ніколаєва Т. В. Система якості туристичного продукту як невід’ємна частина стандартизації послуг в міжнародному туристичному бізнесі. *Економіка та суспільство*. 2021. № 28. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/475/457>.
128. Цікановська Н. А. Інтерпретація понять «виклик», «небезпека», «загроза» та «ризик» у теорії фінансової безпеки. *Фінансовий простір*. 2013. №3. С. 110–114.

129. Шелеметьєва Т. В. *Управління розвитком туризму в Україні в умовах трансформації національної економіки*: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Запоріжжя, 2019. 43 с. URL: https://tourlib.net/aref_tourism/shelemetieva.pdf
130. Шемаєва Л. Г. Забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання за умов стратегічної взаємодії із зовнішнім середовищем. *Управління проєктами та розвиток виробництва*. 2015. №3. С. 27–37.
131. Шуплат О. М. Роль фінтеху в трансформації сфери туризму під впливом геополітичних викликів. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. № 8(278). С. 181–191.
132. Щука Г., Ковальська Л., Гальків Л. Визначення змісту та структури лікувально-оздоровчого туризму. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2022. № (5). С. 91-97.
133. Юхновська Ю. О. Теоретичні підходи до визначення сутності туристичного потенціалу регіону. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. №30(69). С. 42–46.
134. Ярмола К. М., Чухрай Н. І. Ризик: сутність поняття та класифікація в туристичній індустрії. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2023. № 2(9). С. 160-170.
135. Яровий В. Ф., Юрченко В. В. Соціально-економічна ефективність діяльності туристичних підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. № 53. С. 135–139.
136. Ярошевська О. В., Кулько-Лабинцева І. В. Розвиток соціального підприємництва на базі туристичних підприємств України. *Ефективна економіка*. 2020. № 6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2020/4.pdf.
137. Ярошовець В. І., Бичко І. В., Бугров В. А. *Історія філософії*: підручник / за ред. В.І.Ярошовця. К.: Вид. ПАРАПАН, 2002. 774 с.
138. Akerlof G. A. The market for "lemons": Quality uncertainty and the market mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*. 1970. № 84(3). С. 488–500. URL: <https://doi.org/10.2307/1879431>

139. Akhmedova O. A. Scientific theoretical and practical approach to determining security of the tourist industry as an object of public administration. *Вісник Нац університету цивільного захисту України (Серія: Державне управління)*. 2023. Вип. 1(18). С. 3–10.

140. Akhmedova O. Methodology of public policy mechanisms formation in the field of the tourism industry security. *Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. Серія «Державне управління»*. 2022. Вип. 1(16) С. 3–9.

141. Akhmedova O., Klok O. Security of tourism and hospitality as a component of Ukraine's national security. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2025. Вип. 14 (47). С. 117–123. URL: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2025.14\(47\).117-123](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2025.14(47).117-123).

142. Akhmedova O., Svoievolin I. Evaluating inbound tourism trends through linear regression analysis. *Індустрія туризму і гостинності в центральній та східній Європі*. 2025. № 13. URL: <https://doi.org/10.32782/tourismhospcee-13-1>.

143. Aschauer W. Dark tourism sites related to the Holocaust, the Nazi past and World War II: Visitation and practice (conference report). *Zeitschrift für Tourismuswissenschaft*, 2017. № 9(2). P. 377–381.

144. Baidala V., Yakymovska A. (2023). Strategic management of economic security of enterprises. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2023. №8. P. 241-245. URL: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-3-36>.

145. Bakalo N., Gryshko V., Sushchenko O. Features of Management and Modeling of Business Processes of Tourist Enterprises. *Economics and Region*. 2020. №4(79). P. 54–61. URL: [https://doi.org/10.26906/EiR.2020.4\(79\).2165](https://doi.org/10.26906/EiR.2020.4(79).2165).

146. Blokland P., Renier G. Safety and performance: Total respect management (TR3M): A novel approach to achieve safety and performance proactively in any organisation. *Springer*. 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/317765241_Safety_Performance_Total_Respect_Management_TR3M_A_Novel_Approach_to_Achieve_Safety_and_Performance_Proactively_in_Any_Organisation.

147. Carmichael D. G. Risk: A commentary. *Journal of Risk Research*, 2016. №19(7). P. 909–913. URL: <https://doi.org/10.1080/13669877.2015.1042502>.
148. Didyk A., Kozachenko G., Pogorelov Y. Overview of threats to national economy with application of their classification criteria. In *Security management of the XXI century: national and geopolitical aspects: collective monograph*. Nemoros s.r.o. 2021. Issue 3. Pp. 25–32.
149. Directorate-General for Mobility and Transport. Unbalanced tourism: which European destinations are potentially vulnerable? *European Commission*. 2025. URL: https://transport.ec.europa.eu/news-events/news/unbalanced-tourism-which-european-destinations-are-potentially-vulnerable-2025-04-29_en
150. European Commission. *The transition of EU tourism*. 2022. URL: https://transport.ec.europa.eu/tourism/transition-eu-tourism_en
151. European Commission. Background and methodology. *EU Tourism Dashboard*. URL: <https://tourism-dashboard.ec.europa.eu/background-methodology>
152. Eurostat. Nights spent at tourist accommodation establishments - monthly data [Data set]. *European Commission*. 2025. URL: https://doi.org/10.2908/TOUR_OCC_NIM
153. Eurostat. EU tourism tops 3 billion nights in 2024 after strong Q4. 2025. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250304-2>
154. Eurostat. Capacity of tourist accommodation establishments: other municipal and regional indicators [Data set]. *European Commission*. 2025. URL: https://doi.org/10.2908/TOUR_CE_OMR
155. Eurostat. Tourism: Overview. *European Commission*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/tourism>.
156. Earl A., Hall C. M. *Institutional theory in tourism and hospitality*. CABI, 2021. URL: <https://doi.org/10.4324/9781003051206>
157. Feng Cui, Derong Lin & Hailin Qu The impact of perceived security and consumer innovativeness on e-loyalty in online travel shopping. *Journal of Travel & Tourism Marketing*. 2018. Vol. 35, Issue 6. Pp. 819–834. URL: <https://doi.org/10.1080/10548408.2017.1422452>.

158. Global Travel & Tourism is Strong Despite Economic Headwinds. *World Travel and Tourism Council*. URL: <https://wttc.org/news/global-travel-and-tourism-is-strong-despite-economic-headwinds>.
159. Global travel service. Detailed travel data and forecasts for 190 countries. *Tourism Economics*. URL: <https://www.tourismeconomics.com/travel-data-forecasts/global-travel-services/>.
160. Gstaettner A. M., Lee D., Weiler B., Rodger K. Visitor safety in recreational protected areas: Exploring responsibility sharing from a management perspective. *Tourism Management*, 2019. №75. P. 370–380.
161. International Institute for Strategic Studies. URL: <https://www.iiss.org/>.
162. Hall, Colin & Prayag, Girish & Amore, Alberto. Tourism and resilience: Individual, organisational and destination perspectives. Monograph. 2017. 208 p. URL: <https://doi.org/10.21832/HALL6300>.
163. Kevin Kane, Joanne Zaida Taylor, Richard Teare Reflections on the theme issue outcomes: can the culture of safety and quality in organizations be measured and changed? *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*. 2018. Volume 10, Issue 3. P. 391-396.
164. Kozachenko G. V., Pogorelov Yu. S., Bilousova A. Yu. Development of threats to enterprise activity. In *Security of the XXI century: national and geopolitical aspects: collective monograph*, 2019. Pp. 134–140. Nemoros s.r.o.
165. Knight F. H. Risk, uncertainty and profit. Houghton Mifflin. 1921.
166. Kuo N.-T., Cheng Y.-S., Chang K.-C., & Ying W.-H. Establishing a measurement scale for safety culture in the hotel industry. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 2012. №19(1). P. 1–8.
167. Leaving Ukraine during the war, or how and where Ukrainians preferred to travel in 2023 (February 12, 2024). The new voice of Ukraine. URL: <https://english.nv.ua/business/tourism-market-in-ukraine-increased-by-48-in-one-year-50391945.html>.
168. Leiper N. The framework of tourism: Towards a definition of tourism, tourist, and the tourist industry. *Annals of Tourism Research*, 1979. №6(4). P. 390–407.

169. Lytvyn O., Sushchenko O., Kyryliuk I., Chvertko L., Neshchadym L., Povorozniuk I., & Tymchuk S. Mechanisms for developing tourism clusters to enhance the competitiveness of Ukraine's tourism industry. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2025. №47(1). P. 153–161.

170. Martyniuk U., Bondarenko L., Vasiltsova O., Shelemetieva T., & Kovalchuk O. Competitiveness patterns of gastronomic tourism: Crisis business planning, project management and risk management. *International Journal of Organizational Leadership*. 2025. 14 (First Special Issue). Pp. 215-234. URL: <https://doi.org/10.33844/ijol.2025.60474>.

171. Martynenko V., Lypkan A. Systematization of approaches to state economic security using bibliometric methods. *Technology Audit and Production Reserves*, 2025. №6 (4(86)). P.62–73. URL: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2025.347673>.

172. Mansfeld Y., Pizam A. (Eds.). Tourism, security and safety: From theory to practice. Butterworth-Hinemann. 2006. 360 p.

173. Mecnarowski M. (May, 2025). European tourism: trends and prospects. Quarterly Report Q1/2025. URL: <https://etc-corporate.org/uploads/2025/05/ETC-Quarterly-Report-Q1-2025-Public-version.pdf>.

174. Minich I. Economic security of tourism and hospitality enterprises under martial law conditions. *Modern Economics*. 2025. №52. P. 122–127. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/en/economic-security-of-tourism-and/>.

175. Michalis Nikolakakis Representations and social practices of alternative tourists in post-war Greece to the end of the Greek military Junta. *Journal of Tourism History*. 2015. Vol. 7. No. 1-2. Pp. 5-17. URL: <https://doi.org/10.1080/1755182X.2015.1062567>.

176. Nassani A. A., Zaman K., Aldakhil A. M., Abro M. M. Q. War economy and pleasure: Assessing the effects of military expenditure on tourism growth. *Quality & Quantity*. 2017. №51(6). P. 2763–2782.

177. OECD *OECD Tourism Trends and Policies 2022*, OECD Publishing, Paris. 2022. URL: <https://doi.org/10.1787/a8dd3019-en>.

178. OECD. Tourism Policy Responses to the coronavirus (COVID-19). *OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19)*, OECD Publishing, Paris, 2020. URL: <https://doi.org/10.1787/6466aa20-en>.

179. Olena Stryzhak, Olena Akhmedova, Nelli Leonenko, Inna Lopatchenko, Nataliia Hrabar. Transformation of human capital strategies in the tourism industry under the influence of Economy 4.0. *Problems and Perspectives in Management*. 2021. Vol. 19. Is. 2, 2021. P. 145–156.

180. Opendatabot. Реєстр туроператорів України: Фінансова звітність та аналітика. URL: <https://opendatabot.ua>.

181. Package holidays – Ukraine. *Statista*. URL: https://www.statista.com/outlook/mmo/travel-tourism/package-holidays/ukraine?srsId=AfmBOop5gnO_kf69w-ugdTy_EfEGm5igZGpKdnIfQE22nP5o_38y24R0#revenue.

182. Petrova M., Sushchenko O., Dekhtyar N., & Shalbayeva S. The Prospects of Sustainable Development of Destroyed Tourism Areas Using Virtual Technologies. *Sustainability*. 2025. №17(7). P. 3016. URL: <https://doi.org/10.3390/su17073016>.

183. Petrova M., Sushchenko O., Pohuda N., Vovk K. International Indices and Their Impact on Tourism Competitiveness: Analysis in the Context of Global Instability. *Globalization, Global Security, and New International Realities for Modern Democracies*, 2025. Pp. 433-464. URL: DOI: 10.4018/979-8-3373-1355-9.ch017.

184. Petya Popova, Mariana Petrova, Veselin Popov, Kremena Marinova and Olena Sushchenko. Potential of the digital ecosystem for the sustainable development of the tourist destination. *IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci.* 2023. Vol. 1126 URL: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/1126/1/012021/pdf>.

185. Pohuda N. Conceptual foundations and practical aspects of information and communication provision of tourist enterprises. *International scientific journal "Internauka". Series: "Economic Sciences"*. 2024. №1. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-1-9622>.

186. Pohuda N., Stefanov T., Vovk K., Sushchenk, O., & Petrov, M. International Environmental Standards in Sustainable Tourism: A Globalized

Perspective and Security Challenges. In E. Alaverdov & G. Abuseridze (Eds.), *Globalization, Global Security, and New International Realities for Modern Democracies*. 2025. Pp. 465–498.

187. Rania B. Mostafa & Lamiaa I. Hefny. Exploring the Mediating and Moderating Role of Services Marketing Strategy and Safety and Security Measures in the Tourism Industry. *International Journal of Customer Relationship Marketing and Management (IJCRMM)*, IGI Global Scientific Publishing, 2016. Vol. 7(1), January. Pp. 1–26.

188. Sagar Singh. ‘Quixotic’ tourism? Safety, ease, and heritage in post-COVID world tourism, *Journal of Heritage Tourism*. 2021. Volume 16, Issue 6. Pp. 716-721. URL: <https://doi.org/10.1080/1743873X.2020.1835924>.

189. Séraphin H., Korstanje M. E., & Gowreesunkar V. G. B. (Eds.). Post-disaster and post-conflict tourism: Toward a new management approach. Routledge. 2020. 264 p.

190. Simon H. A. Models of Bounded Rationality. Vol. 3: Empirically Grounded Economic Reason. Cambridge, MA: The MIT Press, 1997.

191. Sushchenko O., Ekouaghe M. Trends in the development of marketing technologies in the tourism market. *Economics of Development*, 2019. №18(1). P. 9–22. URL: [https://doi.org/10.21511/ed.18\(1\).2019.02](https://doi.org/10.21511/ed.18(1).2019.02)

192. Sushchenko O., Kasenkova K. and Sushchenko S. Innovative Marketing Technologies in the Development of the Tourism Specialized Types. *Business Management*. 2022. №3. P. 5–16.

193. Sushchenko O., Trunina I., Klok O., & Loseva O. Management technologies of ensuring environmental protection as the territory development strategic priority. *SHS Web of Conferences*. 2019. №61. P. 01026. URL: <https://doi.org/10.1051/shsconf/20196101026>

194. Stryzhak O., Akhmedova O., Postupna O. Shchepanskiy E., Tiurina D. National Brand, Tourism and Human Development: Analysis of the Relationship and Distribution. *Journal of Distribution Science*. 2021. Vol. 19. Is. 12. P. 33–43.

195. Stryzhak O., Pohuda N. The feasibility of assessing the country's tourism development based on the use of international indices. *International Journal Hospitality and Tourism Systems*. 2025, Volume 18, Issue 1. P. 133–146.
196. Tarlow P. E. Tourism security: Strategies for effectively managing travel risk and safety. Waltham, MA : Butterworth-Heinemann, 2014. 312 p.
197. The Specialist Travel Association (official website). URL: <https://www.aito.com/>.
198. The Economic Security & Recovery Act of 2001. URL: http://www.whitehouse.gov/omb/legislative_sap_107-1_hr3090-htm.
199. Tourism planning: Critical concepts in tourism : in 4 vols. / ed. by D. J. Timothy. London ; New York : Routledge, 2018. 2156 p.
200. UN Tourism. *World Tourism Barometer*. 2025. URL: <https://www.e-unwto.org/loi/wtobarometereng>.
201. UN Tourism. Rethinking tourism: From crisis to transformation. 2022. URL: <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2022-09/from-crisis-to-transformation-WTD2022.pdf>
202. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division, & World Tourism Organization. (2010). *International recommendations for tourism statistics 2008*. United Nations. URL: https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_83rev1e.pdf.
203. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (n.d.). Resilience. *UNDRR Terminology*. URL: <https://www.undrr.org/quick/11974>.
204. Ukrainian Hotel & Resort Association (official website). URL: <https://www.facebook.com/UkrainianHotelResortAssociation/>.
205. Visit Ukraine. URL: <https://visitukraine.today/ru?srsltid=AfmBOoqnfF2IfkMNMjyEOeBoS-A5Fr3C-pFCKkfM97NID2lsL0WWhcva>.
206. Visit Ukraine. URL: <https://visitukraine.today>.
207. Voroniuk I. V., Chepeliuk M. I. The Institutional Approach to the Formation of Economic Security of the Entrepreneurial Activities in Ukraine and

Worldwide. *Business Inform.* 2019. № 9. Pp. 86–91. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-9-86-91>

208. Williams A., Balaz V. Tourism Risk and Uncertainty. *Journal of Travel Research.* 2014. Vol. 54. Pp. 271–287. URL: <https://doi.org/10.1177/0047287514523334>.

209. World Tourism Barometer. URL: <https://www.e-unwto.org/loi/wtobarometereng>.

210. World Travel and Tourism Council official website). URL: <https://wttc.org/>.

211. Yermakov I. Economic security in tourism: problems and prospects of innovative development. *II Всеукраїнська науково-практична конференція «інноваційні підходи до розвитку технологій та економіки», Західноукраїнський національний університет, (Свалява, 06.06.2025).* 2025. С. 449–452. URL: https://iadte.wunu.edu.ua/materials_2025.pdf.

212. Yermakov I. Cyber threats and protection of online platforms in the tourism sector. *Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця.* 2025. № 3. С. 125–127. URL: <https://hneu.edu.ua/content/documents/39/3856/Attaches/mv-3-2025.pdf>.

213. Zainudin N. M. Business practices to minimize safety risks: A case study of two adventure tourism businesses in Malaysia. *Business Management and Strategy.* 2020. Vol. 11(1). P. 40–56.

ДОДАТКИ

Додаток А

Класифікація ризиків у сфері туристичної діяльності

Таблиця А.1

Класифікація ризиків у сфері туристичної діяльності

Класифікаційна ознака	Види ризику	Характеристика ризику
1. За учасниками туристичної діяльності	Ризики туристів	Ризики здоров'ю
		Ризики втрати або пошкодження майна
		Ризики фінансових втрат
	Ризики суб'єктів туристичної діяльності (СТД)	Ризики туроператорів
		Ризики турагентів
		Ризики інших суб'єктів господарювання, що надають послуги у сфері туристичної діяльності
2. За джерелом походження	Внутрішній ризик	Внутрішні ризики пов'язані з поведінкою туристів або управлінням та діяльністю СТД
	Зовнішній ризик	Зовнішні ризики пов'язані із зовнішніми факторами, такими як природні катастрофи, політична або економічна нестабільність
3. За види туристичної діяльності	Ризики надання туристичних послуг	Транспортні ризики, ризики готельно-ресторанних послуг, екскурсійні ризики
	Ризики виробництва туристичного продукту	Перевищення витрат на виробництво туристичного продукту порівняно із запланованими. Ризики пов'язані з низькою якістю туристичного продукту
	Ризики реклами туристичного продукту	Ризики низької результативності реклами. Перевищення витрат на рекламу туристичного продукту порівняно із запланованими.
	Ризики торговельно-посередницької діяльності СТД	Інфляційні ризики, коливання валютного курсу, неналежне виконання (невиконання) договорів контрагентами, затримки у фінансових розрахунках
	Ризики інвестиційної діяльності СТД	Помилки у визначенні інвестиційних витрат і доходів, невірна структура портфелю туристичних продуктів
4. За системністю виникнення	Системні ризики	Системні ризики є наслідком впливу об'єктивних чинників, незалежних від дій учасників туристичної діяльності
	Несистемні ризики	Несистемні ризики є наслідком впливу суб'єктивних чинників, пов'язаних з помилками СТД, яких можливо було би уникнути при належному обґрунтуванні управлінських рішень
5. За універсальністю впливу	Індивідуальні ризики	Ризики, які стосуються одного або декількох учасників туристичної діяльності
	Специфічні ризики	Ризики, які стосуються певної групи учасників туристичної діяльності
	Універсальні ризики	Ризики, які стосуються усіх учасників туристичної діяльності

Продовження додатку А
Продовження таблиці А.1

Класифікаційна ознака	Види ризику	Характеристика ризику
6. За характером виникнення	Фінансові ризики	Ризики, які виникають у наслідок можливості отримання доходів від туристичної діяльності менше від очікуваної величини
	Операційні ризики	Ризики від недосконалих внутрішніх процесів створення туристичного продукту, включаючи недостатню кваліфікацію персоналу, несправність технічних засобів, шахрайство і т. п.
	Стратегічні ризики	Ризики, які є наслідком реалізації невдалої стратегії, або відсутності адекватної реакції на зовнішні зміни, які можуть призводити до скорочення прибутку або капіталу
7. За сферою виникнення	Політичні ризики	Ризики, які визначаються факторами, що впливають на політичні складові – зовнішня політика, свобода слова, сепаратизм, страйки
	Правові ризики	Ризики, які визначаються змінами в законодавстві, що обмежують туристичну діяльність, наприклад, змінами оподаткування, в державних гарантіях тощо
	Загальноекономічні ризики	Ці ризики залежить від стану економіки держави, циклічності розвитку, ринкової кон'юнктури, податкової, бюджетної та фінансової політики
	Технічні ризики	Технічний ризик зумовлюється помилками в проєктуванні туристичного продукту, технічною базою туристичних послуг, управлінням проєктом
	Маркетингові ризики	Ці ризики пов'язані з можливими помилками в оцінці параметрів ринків туристичних послуг і туристичної продукції, визначенням невірної стратегії їх продажу
	Екологічні ризики	Ризики пов'язані з впливом зовнішніх екологічних чинників (зміни погоди, повені, пожежі, землетруси і т.п.) та впливом туристів на довкілля.
	Суспільні ризики	Ризики пов'язані з погіршенням стосунків з місцевою владою та населенням
8. За ймовірністю виникнення	Допустимі ризики	Допустимим є ризик, при якому ймовірність їх виникнення дорівнює середнім значенням у певному виді туристичної діяльності
	Критичні ризики	Критичним є ризик, при якому ймовірність їх виникнення суттєво перевищує середні значення у певному виді туристичної діяльності
	Катастрофічні ризики	Катастрофічними є ризики, які призводять до втрати прибутку, виникнення збитків, загроз втрати капіталу
9. За можливістю страхування	Страхові ризики	Ризики, що підлягають страхуванню
	Нестрахові ризики	Ризики, які не підлягають страхуванню
10. За тривалістю	Безстрокові ризики	Ризики є перманентними
	Довгострокові ризики	Ризики, що тримаються протягом певного часу
	Короткострокові ризики	Ризики, які виникають в певний момент часу
11. За змінністю ризику в часі	Статичні ризики	Статичні ризики мають відносно сталі показники
	Динамічні ризики	Динамічні ризики мають показники, які можуть змінюватися в часі
12. За періодичністю виявлення	Регулярні ризики	Це ризики, які притаманний даному учаснику туристичної діяльності або ситуації та мають характер закономірності

Продовження додатку А
Продовження таблиці А.1

Класифікаційна ознака	Види ризику	Характеристика ризику
	Сезонні ризики	Ризики, які виникають або їх вірогідність підвищується в певний сезон року
	Спонтанні ризики	Ризики з низкою вірогідністю виникнення
13. За можливістю вчасно виявити та скоротити втрати	Скриті ризики	Ризики, які неможливо виявити
	Приховані ризики	Ризики, які важко піддаються виявленню
	Явні ризики	Ризики, які є можливість вчасного виявлення
14. За масштабом розповсюдження	Місцеві ризики	Ризики, що становлять небезпеку для самого туриста
	Локальні ризики	Ризики, що становлять небезпеку для СТД
	Регіональні ризики	Ризики, що становлять небезпеку для учасників туристичної діяльності в певному регіоні
	Національні ризики	Ризики, що становлять небезпеку для усього суспільства певної країни (включаючи учасників туристичної діяльності)
	Міжнародні ризики	Ризики, що становлять небезпеку для учасників туристичної діяльності в інших країнах
	Глобальні ризики	Ризики, що становлять небезпеку для людства
15. За ступенем істотності наслідків	Незначні ризики	Можливі втрати не істотні для учасника туристичної діяльності
	Істотні ризики	Можливі втрати відчутно вплинуть на учасника туристичної діяльності
16. За можливістю прогнозування	Передбачувані ризики	Відомі ризики, час їх виникнення відомий
	Прогнозовані ризики	Відомі ризики, час виникнення яких ще не відомий
	Непередбачувані ризики	Не відомі ризики
17. За здатністю до оцінювання	Ризики, які мають кількісну оцінку	Ризики, ступень небезпеки яких може бути оцінена числом
	Ризики, які мають якісну оцінку	Ризики, які можуть бути оцінені у виді судження
	Ризики, які не можуть бути оцінені	Ризики, відносно яких немає потреби в оцінці або твердженні
18. За характером наслідків	Чисті ризики	Чисті ризики передбачають лише два можливі результати: збиток або відсутність збитку без можливості отримання прибутку
	Спекулятивні ризики	спекулятивних ризиків, де можливі як втрати, так, і прибутки

Джерело: розроблено автором

Додаток Б

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Сущенко О. А., Ахмедова О. О., Єрмаков І. О. Вплив репутації на безпеку підприємств ресторанного господарства. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2023. Вип. 10 (43). С. 88–98.

DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2023.10\(43\).88-98](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2023.10(43).88-98)

URL: [https://economics.kntu.kr.ua/pdf/10\(43\)/10.pdf](https://economics.kntu.kr.ua/pdf/10(43)/10.pdf)

2. Ахмедова О. О., Єрмаков І. О. Особливості формування державної політики забезпечення безпеки туристичної галузі та готельно-ресторанного бізнесу. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2024. № 9 (322). С. 100-111.

DOI: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2024-9-322-100-110>

URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2024/322/pdf/100-110.pdf>

3. Єрмаков І. О. Роль і місце соціосинергетики в забезпеченні економічної безпеки туристичної галузі. *Індустрія туризму та гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2025. № 13. С. 17–21.

DOI: <https://doi.org/10.32782/tourismhospcee-13-3>

URL: <https://journals-lute.lviv.ua/index.php/tourism/article/view/2018/1899>

4. Єрмаков І. О. Забезпечення економічної безпеки туристичної галузі: роль та функції держави. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*, 2025. Вип. 14 (47). С. 179–183.

DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2025.14\(47\).179-183](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2025.14(47).179-183)

URL: <https://centralukraine-econ.kntu.kr.ua/econ/article/view/250/218>

Праці апробаційного характеру:

5. Ахмедова О. О., Єрмаков І. О. Публічне управління у галузі туризму та гостинності в умовах невизначеності. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. Розділ 2 Механізми публічного управління*, 2024. № 5. С. 59–64.

URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/663/598>

Тези доповідей у матеріалах конференцій

6. Єрмаков І. Теоретичні аспекти забезпечення безпеки в туристичній галузі. *Матеріали міжн. наук.-практ. конф. Тренди розвитку менеджменту, фінансів та бізнес-технологій в умовах формування сучасної економіки та суспільства* (Київ, 30.11.2022 р.) Київ, ПЗВО «Міжнародний європейський університет», 2022. С. 343–346.

URL:

<https://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/28737/1/download.pdf>

7. Єрмаков І. Взаємодія органів влади як головний чинник забезпечення безпеки галузі туризму. *Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Теорія і практика розвитку туризму: досвід, проблеми, інновації»* (Харків, 21 лютого 2023 р.). Харків. 2023. С. 12-15.

URL:

<https://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/18400/1/ZbirnikTurizm.pdf#page=15>

8. Єрмаков І. О. Роль інформації про безпеку як механізм контролю ризиків на різних етапах туристичної подорожі. *Сучасні технології управління туристичним та готельно-ресторанним бізнесом: Матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих вчених* (Київ, 26 вересня 2023 р.). Київ: МДУ, 2023. С. 101-103.

URL:

<https://mu.edu.ua/storage/MSU/pages/conferences/2023/Сучасні%20технології%20у правління%20туристичним%20та%20готельно-ресторанним%20бізнесом.pdf>

9. Єрмаков І. О. Економічна безпека у сфері туризму. *Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Теорія і практика розвитку туризму: досвід, проблеми, інновації»* (Харків, 22-23 лютого 2024 р.). Харків: НУЦЗУ, 2024. С. 121-123.

URL: <https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/29848/1/ZbirTUR2024.pdf>

10. Ахмедова О.О., Єрмаков І.О. Кібербезпека у сфері туризму в епоху цифрових трансформацій. *Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Теорія і практика розвитку туризму: досвід, проблеми, інновації»*, (Черкаси, 20 лютого 2025 р.). Черкаси: НУЦЗУ, 2025. С. 169-171.

URL:

https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/konferentsii/2025/zbirnik_turyzm.pdf

11. Yermakov I. Economic security in tourism: problems and prospects of innovative development. *II Всеукраїнська науково-практична конференція «інноваційні підходи до розвитку технологій та економіки»*, Західноукраїнський національний університет, (Свалява, 06.06.2025). Свалява, 2025. С. 446–452.

URL: https://iadte.wunu.edu.ua/materials_2025.pdf

12. Yermakov I. Cyber threats and protection of online platforms in the tourism sector. *Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця*, 2025. № 3. С. 125-127.

URL: <https://hneu.edu.ua/content/documents/39/3856/Attaches/mv-3-2025.pdf>

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ
№02071211

№ _____

20 ____ р.

61165, м. Харків, пр. Науки, 9-А
тел./факс: 70-20-717, 70-20-304

Д О В І Д К А № 87/2025
від 26.12.2025 р.

Дана ЄРМАКОВУ ІВАНУ ОЛЕГОВИЧУ,
який брав участь у розробці госпдоговірної науково-дослідної роботи
Замовник — АТ «Готель «Харків» по темі № 288-46 «Стратегія створення
цифрової екосистеми споживання туристичних послуг на основі
інтеграції фізичного та віртуального простору» на посаді молодшого
наукового співробітника з 04.10.2023 року по 31.10.2023 року.

Розділ 2. Соціальний парадокс інноваційного інвестування.

Державний реєстраційний номер 0123U104010

Начальник НДС

Ірина ЛИТОВЧЕНКО

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ
№02071211

№ _____

20__ р.

61165, м. Харків, пр. Науки, 9-А
Тел./факс: 70-20-717, 70-20-304

Д О В І Д К А № 84/2025

від 26.12.2025 р.

Дана **ЄРМАКОВУ ІВАНУ ОЛЕГОВИЧУ,**

який брав участь у розробці госпдоговірної науково-дослідної роботи
Замовник — АТ «Готель «Харків» по темі № 239-46 «Стратегування
мережі цифрових туристичних послуг за участю індивідуальних
суб'єктів туристичного ринку в умовах глобальних зрушень» на посаді
молодшого наукового співробітника з 01.10.2024 року по 15.10.2024 року.

Підрозділ 1.2. Технології віртуальної і доповненої реальності у
сучасному туризмі.

Розділ 2. Аспекти цифрової безпеки у організації подорожей.

Державний реєстраційний номер **0124U003887**

Начальник НДС

Ірина ЛИТОВЧЕНКО

№ 44-к від 29.09.2023

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Єрмакова Івана Олеговича
**«Забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах
глобальних зрушень»**
на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 242 Туризм

Науково-практичні положення дисертаційної роботи щодо вдосконалення інформаційної безпеки як механізму контролю ризиків на різних етапах реалізації туристичного продукту були враховані в діяльності ТОВ «Аркада». Запропоновані рекомендації сприяли вдосконаленню підходів до контролю ризиків на етапах формування, просування, реалізації та супроводу туристичного продукту. Окремі положення дослідження були використані при систематизації організаційних заходів щодо захисту інформаційних ресурсів та забезпечення безпечної взаємодії зі споживачами туристичних послуг.

Запропоновані у дисертаційній роботі підходи до забезпечення економічної стійкості туристичного підприємства та зниження операційних ризиків є практично значущими для діяльності ТОВ «Аркада».

Результати дисертаційного дослідження Єрмакова І. О. представляють прикладний інтерес та можуть бути використані для підвищення рівня економічної безпеки туристичних підприємств, удосконалення управління інформаційними ризиками, забезпечення стабільності бізнес-процесів в умовах глобальних зрушень. Практичні рекомендації знайшли своє відображення у діяльності ТОВ «Аркада».

Директор ТОВ «Аркада»

Валерій ШЕНОГОЛЕЦЬ

№ 38-018/1 від 18.12.2024

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Єрмакова Івана Олеговича
«Забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах
глобальних зрушень»
на здобуття наукового доктора філософії
зі спеціальності 242 Туризм

Цією довідкою засвідчуємо, що результати дисертаційного дослідження Єрмакова І. О. були апробовані та використані у діяльності АТ «Готель «Харків» для вдосконалення забезпечення стратегічних пріоритетів інноваційного інвестування відповідно до профілю основної діяльності підприємства та визначення їх місця в стратегії відновлення туристичних потоків.

Результати дослідження були враховані при уточненні напрямів інноваційного інвестування, орієнтованих на підвищення економічної стійкості підприємства, адаптацію його діяльності до умов глобальних зрушень та формування передумов для відновлення туристичної активності. Окремі положення дослідження були використані при визначенні ролі інноваційного інвестування у процесах відновлення туристичних потоків, розвитку сервісної інфраструктури та підвищення адаптивності підприємства до змін зовнішнього середовища.

Результати дисертаційного дослідження Єрмакова І. О. мають практичне значення та можуть бути використані для вдосконалення стратегічного управління інноваційним розвитком підприємств готельно-туристичної сфери та посилення їх економічної безпеки в умовах глобальних зрушень. Практичні та методичні рекомендації, представлені в дисертаційній роботі, використовуються у практичній діяльності АТ «Готель «Харків».

Голова Правління АТ «Готель «Харків»

Валерій ШЕНОГОЛЕЦЬ